



Rijksinstituut voor Volksgezondheid
en Milieu
*Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport*

Zicht op de zeedijk

Belevingsonderzoek Zeedijk in Perkpolder

RIVM-rapport 2022-0037

M. Zonneveld | L. Claassen | J. Elberse



Rijksinstituut voor Volksgezondheid
en Milieu
*Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport*

Zicht op de zeedijk

Belevingsonderzoek Zeedijk in Perkpolder

RIVM-rapport 2022-0037

Colofon

© RIVM 2022

Delen uit deze publicatie mogen worden overgenomen op voorwaarde van bronvermelding: Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM), de titel van de publicatie en het jaar van uitgave.

Het RIVM hecht veel waarde aan toegankelijkheid van zijn producten. Op dit moment is het echter nog niet mogelijk om dit document volledig toegankelijk aan te bieden. Als een onderdeel niet toegankelijk is, wordt dit vermeld. Zie ook www.rivm.nl/toegankelijkheid.

DOI 10.21945/RIVM-2022-0037

M. Zonneveld (auteur), RIVM
L. Claassen (auteur), RIVM
J. Elberse (auteur), RIVM

Contact:
Janneke Elberse
Centrum Veiligheid
Janneke.elberse@rivm.nl

Dit onderzoek werd verricht in opdracht van Rijkswaterstaat in het kader van het verzoek om de percepties en zorgen in kaart te brengen van belanghebbende burgers die wonen en werken in de omgeving van de zeedijk in Perkpolder waarvoor TGG is gebruikt als vulmateriaal.

Dit is een uitgave van:
**Rijksinstituut voor Volksgezondheid
en Milieu**
Postbus 1 | 3720 BA Bilthoven
Nederland
www.rivm.nl

Publiekssamenvatting

Zicht op de zeedijk

Belevingsonderzoek Zeedijk in Perkpolder

Sinds 2015 ligt er in Perkpolder (gemeente Hulst, Zeeuw-Vlaanderen) een zeedijk die is opgevuld met thermisch gereinigde grond (TGG). Na de aanleg van de dijk bleken er verontreinigingen in de TGG te zitten. Deze verontreinigingen zijn (deels) in het oppervlakte- en ondiepe grondwater naast de dijk terechtgekomen. Een deel van de bewoners van dit gebied maakt zich zorgen over de gevolgen voor gezondheid en milieu.

Het RIVM heeft de beleving, zorgen en behoeften aan communicatie onder bewoners onderzocht in opdracht van Rijkswaterstaat. Ook is onderzocht welke voorkeur mensen hebben voor een oplossing voor het probleem met de dijk. Op basis van de resultaten geeft RIVM adviezen over communicatie over de zeedijk.

RIVM heeft voor dit onderzoek gesproken met (vertegenwoordigers van) bewoners, agrariërs, ondernemers en bestuurders. De meesten blijken zich vooral zorgen te maken over langeretermijneffecten op gezondheid en milieu van de vervuilde stoffen in het oppervlakte- en grondwater. Agrariërs maken zich ook zorgen over mogelijke vervuiling van de zoetwaterbel naast de dijk, die ze nodig hebben voor hun bedrijf. Sommige mensen hebben geen zorgen en gaan ervan uit dat het goed wordt opgelost.

Veel mensen die zijn geïnterviewd, willen het liefst dat de dijk wordt afgegraven. Afgraven geeft hen de zekerheid dat hun zorgen over langetermijneffecten voor gezondheid en milieu worden weggenomen. Daarnaast verwachten zij dat deze oplossing het meeste draagvlak heeft onder omwonenden. Ook vinden zij dat Rijkswaterstaat de morele plicht heeft om de vervuilde TGG op te ruimen.

Negatieve beelden over de zeedijk en de TGG lijken samen te hangen met andere ontwikkelingen in de omgeving. Zo is er onvrede over een plan om de gemeente Hulst aantrekkelijker te maken voor toerisme, nieuwe bewoners en ondernemers (Plan Perkpolder). Ook is het vertrouwen in de gemeente Hulst en Rijkswaterstaat beschadigd omdat bewoners zich niet genoeg betrokken voelen bij dit plan. Ook voelen ze zich niet serieus genomen in hun zorgen over de zeedijk. Tot slot lijkt de vervuiling van PFAS in het gebied bij te dragen aan de negatieve beelden van verschillende geïnterviewden.

Om de communicatie te verbeteren is het onder andere belangrijk dat bewoners zich gehoord voelen, heldere en eerlijke informatie krijgen, en dat zaken die mis zijn gegaan worden erkend.

Kernwoorden: belevingsonderzoek, zeedijk, TGG, Plan Perkpolder, Rijkswaterstaat

Synopsis

View on the sea dike

Perception study of the sea dike in Perkpolder

In 2015, a sea dike filled with thermally remediated soil was constructed in Perkpolder (in the municipality of Hulst, Zeelandic Flanders). After the construction of the dike, it became apparent that there were contaminants in the soil. These contaminants have (partly) ended up in the surface water and shallow groundwater next to the dike. Some of the inhabitants of this area are concerned about the effects on health and the environment.

On behalf of Rijkswaterstaat (the Directorate-General for Public Works and Water Management), RIVM did research on the perceptions, concerns and needs for communication among people living and working near the sea dike. People's preferences for a solution of the problem with the sea dike were also examined. Based on the results, RIVM is providing advice regarding communication concerning the sea dike.

For this study, RIVM spoke to (representatives of) residents, farmers, entrepreneurs and administrators. Most people mainly appeared concerned about long term effects of the contaminants in the surface water and groundwater on health and environment. Farmers are also worried about the possible pollution of the freshwater bubble next to the dike, which they need for their farms. Some people indicate that they do have no concerns and expect that the situation will be resolved properly.

Many of the people that were interviewed prefer to have the dike excavated. To them excavation could provide certainty that their concerns for long-term effects on health and environment are removed. In addition, the interviewees expect that this solution can count on the most support in the community. They also believe that Rijkswaterstaat has a moral obligation to clean up the contaminated soil.

The negative images about the sea dike and the thermally remediated soil appear to be related to other developments in the surrounding area. In part, this concerns the dissatisfaction with a local plan to make the municipality of Hulst more attractive for tourism, new residents and entrepreneurs (Plan Perkpolder). In addition, trust in the municipality of Hulst and Rijkswaterstaat appears to have been damaged. For example, people do not feel that their concerns about the sea dike are being taken seriously. They also do not feel sufficiently involved in the development of Plan Perkpolder. Finally, the PFAS pollution in the area appears to contributed to the negative images of several interviewees.

In order to improve communication, among other things it is important for residents to feel heard, to receive clear and honest information, and acknowledged for matters that have gone wrong.

Keywords: perception study, sea dike, thermally remediated soil, Plan Perkpolder, Rijkswaterstaat

Inhoudsopgave

Samenvatting — 9

1 Introductie — 15

- 1.1 Aanleiding — 15
- 1.2 Doelstelling — 17
- 1.3 Toegevoegde waarde belevingsonderzoek — 18
- 1.4 Breder context — 19
 - 1.4.1 Plan Perkpolder — 19
 - 1.4.2 TGG-gebruik bij andere infrastructurele projecten — 20
- 1.5 Leeswijzer — 20

2 Methode — 21

- 2.1 Introductie — 21
- 2.2 Deelnemers — 21
- 2.3 Interviewleidraad — 22
- 2.4 Procedure — 23
- 2.5 Oplossingsscenario's Royal HaskoningDHV — 23
- 2.6 Analyse — 24
- 2.7 Handvatten voor communicatie — 24

3 Percepties over de zeedijk en het gebruik van TGG — 25

- 3.1 Relatie tot de zeedijk — 25
- 3.2 Overwegend negatieve oordelen — 25
- 3.3 Enkele positieve aspecten — 26
- 3.4 Mening over het gebruik van TGG — 26
- 3.5 Wanneer en hoe geïnformeerd over het gebruik van TGG — 28
- 3.6 Beleving zeedijk in de omgeving — 29

4 Zorgen over de zeedijk en het gebruik van TGG — 31

- 4.1 Geen zorgen — 31
- 4.2 Lange termijn zorgen over effecten van stoffen voor mens en milieu — 32
- 4.3 Korte termijn zorgen — 33
- 4.4 Zorgen tijdens en na aanleg zeedijk — 34
- 4.5 Zorgen om vervuiling zoetwaterbel — 35
- 4.6 Zorgen over sterkte dijk tegen hoogwater — 35
- 4.7 Overige zorgen — 36
- 4.8 Impact van de zorgen — 37

5 De bredere context: percepties over Plan Perkpolder en de betrokkenheid van overheden en PFAS — 41

- 5.1 Percepties Plan Perkpolder — 41
 - 5.1.1 Positieve aspecten — 41
 - 5.1.2 Negatieve aspecten — 42
- 5.2 Betrokkenheid bij en communicatie over Plan Perkpolder — 45
 - 5.2.1 Stakeholders zijn geïnformeerd en gehoord in planvorming — 46
 - 5.2.2 Bewoners en agrariërs hebben zich niet altijd betrokken gevoeld — 47
- 5.3 Percepties over de betrokkenheid van overheden — 49
 - 5.3.1 Verantwoordelijkheid voor de zeedijk — 50
 - 5.3.2 Belangen — 52

5.3.3	Communicatie — 52
5.4	PFAS in de Westerschelde — 54
6	Percepties en voorkeuren oplossingen — 57
6.1	Voorkeursoplossingen — 57
6.2	Meningen over andere oplossingsscenario's — 60
6.3	Overwegingen voor besluitvorming — 62
7	Behoeften betrokkenheid en communicatie over de zeedijk — 65
7.1	Wanneer de omgeving wenst dat er gecommuniceerd wordt — 65
7.2	Hoe de omgeving wenst dat er gecommuniceerd wordt — 66
7.3	Communiceren op een begrijpelijke manier — 67
8	Conclusies — 69
8.1	Percepties en zorgen over de zeedijk en het gebruik van TGG — 69
8.2	Percepties en voorkeuren oplossingen — 70
8.3	Percepties, zorgen en behoeften in samenhang — 71
8.3.1	Contextfactor: Plan Perkpolder — 72
8.3.2	Contextfactor: betrokkenheid en communicatie bij Plan Perkpolder en het gebruik van TGG bij de zeedijk — 72
8.3.3	Contextfactor: PFAS-problematiek in het gebied — 73
8.3.4	Vertrouwen in de verantwoordelijke overheden en verwijtbaarheid van het risico — 73
8.3.5	Bekendheid en zichtbaarheid van het risico — 74
8.3.6	Vrijwilligheid blootstelling en controle risico — 74
8.3.7	Baat bij de zeedijk en het gebruik van TGG — 75
9	Handvatten voor communicatie — 77
9.1	Wat is goede communicatie? — 77
9.2	Ingaan op zorgen over risico's — 78
9.3	Communicatie over oplossingsrichtingen — 79
9.4	Communicatie over het besluitvormingsproces — 80
9.5	Communicatie en herstel van vertrouwen — 80
	Referenties — 83
	Bijlage 1 Leidraad interview zeedijk Perkpolder — 85
	Bijlage 2 Oplossingsscenario's Royal HaskoningDHV — 88

Samenvatting

Introductie

Sinds 2015 ligt er in Perkpolder (gemeente Hulst, Zeeuw-Vlaanderen) een zeedijk waarvoor thermisch gereinigde grond (TGG) als vulmateriaal is gebruikt. Thermisch gereinigde grond is een mengsel van grond en andere materialen dat op hoge temperatuur wordt verhit. Door verhitting verbranden organische verontreinigingen zoals olieresten, waarna de TGG onder voorwaarden kan worden gebruikt, bijvoorbeeld in een dijk.

Nadat de dijk is aangelegd, heeft Rijkswaterstaat ontdekt dat er nog verontreinigingen in de TGG in de zeedijk zitten, die via uitloging terecht komen in het oppervlaktewater en ondiepe grondwater naast de dijk. Sindsdien wordt door verschillende organisaties onderzoek gedaan naar de aanwezigheid en verspreiding van de stoffen in de omgeving, de effecten hiervan voor mens, dier en milieu, mogelijke maatregelen om verspreiding van verontreinigingen naar de omgeving te voorkomen en de sterkte van de dijk. Eerdere bevindingen over de uitloging van stoffen uit de TGG in de dijk hebben geleid tot vragen en zorgen bij de omwonenden, agrariërs en ondernemers in de omgeving van de zeedijk in Perkpolder. Rijkswaterstaat heeft het RIVM opdracht gegeven om een belevingsonderzoek uit te voeren onder deze groepen stakeholders.

Dit onderzoek heeft tot doel om het palet aan percepties, zorgen en behoeften die er onder belanghebbende burgers leven in relatie tot de zeedijk in kaart te brengen. Ook is gekeken naar de bredere context, zoals de gebiedsontwikkeling van Perkpolder, aangezien de beleving van mensen vaak beïnvloed wordt door de context. Daarnaast heeft dit onderzoek tot doel inzichtelijk te maken hoe belanghebbende burgers denken over de voorgestelde oplossingsrichtingen (de verschillende varianten uit het onderzoek van Royal HaskoningDHV) en welke oplossing of combinatie van oplossingen hun voorkeur heeft en waarom. Als laatste heeft dit onderzoek tot doel om behoeften van belanghebbende burgers in kaart te brengen op het gebied van communicatie over het dossier.

Methode

Er is gekozen voor een kwalitatief onderzoek. Voor de uitvoering van het onderzoek zijn de relevante partijen in de omgeving geïdentificeerd en uitgenodigd voor een interview. De volgende partijen namen deel:

- bewoners in het gebied,
- vertegenwoordigers van de Dorpsraden in het gebied,
- agrariërs met grond rondom de zeedijk,
- ondernemers (niet zijnde agrariërs),
- vertegenwoordigers van ondernemers,
- een huisarts (wonend en werkend in het gebied)
- lokale bestuurders

In november 2021 zijn negen individuele en tien groepsinterviews afgenomen. In totaal is met 31 mensen gesproken. De interviews zijn getranscribeerd, gecodeerd en vervolgens geanalyseerd. De gesprekken

met de bestuurders zijn gebruikt om de context in kaart te brengen. Op basis van de interviewresultaten en wetenschappelijke inzichten zijn handvatten voor communicatie geformuleerd.

Resultaten

Percepties over de zeedijk en het gebruik van TGG

Ofschoon sommige omwonenden wel de recreatieve en ecologische waarde van de dijk benoemen, zijn veel omwonenden en agrariërs vrij negatief over de dijk. Zij vinden de aanleg onnodig, geven aan dat de zeedijk voor verlies van natuur en historische waarde heeft gezorgd en zeggen dat er weinig planten op de dijk groeien.

De meeste geïnterviewden vinden de toepassing van grond die voor hergebruik is goedgekeurd op zich wel een goed idee. Serieuze twijfels over het gebruik van TGG ontstonden doordat omwonenden die dicht bij de zeedijk werken of wonen/woonden tijdens de aanleg veel overlast van het verwaaiende 'stof' hadden. De twijfels zijn sterker geworden nadat de resultaten van de verschillende onderzoeken naar uitloging van schadelijke stoffen uit de TGG in het milieu bekend werden. Ook worden vraagtekens gezet bij het verdienmodel en het controlesysteem van de TGG en de waterveiligheid van de dijk.

Zorgen over de zeedijk en de impact van deze zorgen

Een aantal geïnterviewden maakt zich geen zorgen over de zeedijk en het gebruik van TGG hierin. Zij geven aan dat de TGG goed is afgedekt, hebben vertrouwen in een goede oplossing voor de problematiek met de dijk of geven aan dat als er echt serieuze problemen zouden zijn met de dijk, er al veel meer zieken zouden zijn.

De meeste geïnterviewden maken zich wel zorgen over de dijk. De meeste zorgen maken zij zich over de langetermijneffecten van de uitloging van stoffen uit de TGG voor de gezondheid en het milieu. Alle agrariërs die de interviewers gesproken hebben, geven aan ook zorgen te hebben over mogelijke vervuiling van de zoetwaterbel op de lange termijn. En hoewel de meeste geïnterviewden op de korte termijn geen gezondheidseffecten verwachten, hebben sommigen zich wel zorgen gemaakt over hun gezondheid tijdens de aanleg van de dijk, door verwaaiing van TGG.

De bredere context: Plan Perkpolder

Plan Perkpolder heeft als belangrijk doel om het gebied een sociale en economische impuls te geven. Geïnterviewden die positief staan tegenover het plan omarmen deze impuls voor het gebied. Geïnterviewden die overwegend negatief zijn over het plan geven juist aan niet op de drukte te zitten wachten in de vorm van extra bewoners, toeristen en verkeer. Een aantal geïnterviewden maakt zich zorgen over de grond die nu gebruikt zal worden voor de ophoging van een deel van de Westelijke Perkpolder. Men is bang dat deze grond PFAS bevat. Een veel gehoord argument onder critici van Plan Perkpolder is dat het plan te groot en ambitieus is en volgens sommigen niet past bij de streek. Een ander argument waarom veel geïnterviewden geen voorstander zijn van Plan Perkpolder is dat zij geloven dat het plan geen economische impuls zal bieden aan de ondernemers in Kloosterzande.

Tussen 2003 en 2007 zijn er verschillende hoorzittingen en bijeenkomsten georganiseerd waarbij stakeholders zijn geïnformeerd, gehoord en hun inbrengen konden geven op de plannen voor de gebiedsontwikkeling. Desondanks geven bijna alle bewoners en agrariërs aan niet te zijn gehoord of betrokken te zijn geweest bij de ontwikkeling van Plan Perkpolder. Ze voelen zich door de gemeente Hulst en Rijkswaterstaat vergeten of niet serieus genomen. De leden van de Pro Perkpolder Groep en Business Club Perkpolder voelen zich wel gehoord en betrokken.

De bredere context: percepties over de betrokkenheid van overheden

Veel geïnterviewden vinden dat de overheden, met name Rijkswaterstaat en gemeente Hulst hun verantwoordelijkheden ten opzichte van de dijk (te lang) niet hebben genomen en onvoldoende kritisch zijn geweest. Daarbij gaat het om de verantwoordelijkheden rond de aanleg van de dijk, zoals de controle op de TGG. Daarnaast gaat het om de verantwoordelijkheden over de oplossingen voor het uitloggen van schadelijke stoffen uit de dijk. Ook noemen geïnterviewden een gebrek aan vertrouwen gezien de grote (financiële) belangen en belangenverstrengelingen die er rond de zeedijk en de gebiedsontwikkeling zouden spelen.

Ook over de communicatie over de zeedijk door de verschillende overheden is een groot deel van de geïnterviewden weinig te spreken. Toch geven ook veel geïnterviewden aan dat er in de laatste periode (na de berichten over het uitloggen van schadelijke stoffen) veel is verbeterd. Over de vraag of het vertrouwen nog teruggewonnen kan worden is wat voorzichtigheid. Sommigen geven aan dat daarvoor meer reflectie nodig is en er eerlijker gecommuniceerd moet worden.

Percepties en voorkeuren oplossingen

De meeste bewoners, agrariërs en leden van de Pro Perkpolder Groep en Business Club Perkpolder zien afgraven en het vervangen van de TGG met schone grond als de beste oplossing. Eén ondernemer geeft aan geen sterke voorkeur te hebben, vertrouwen te hebben in de uiteindelijke oplossing of met elke goede oplossing te kunnen leven. De huidige bewoners van de Perkpolderhaven hebben een sterke voorkeur voor het handhaven van de huidige situatie waarbij de situatie goed wordt gemonitord (eventueel met aanvullende monitoring) en waarbij maatregelen worden genomen als er uit de monitoring blijkt dat er risico's voor de omgeving zijn.

De voorkeur voor afgraven van de zeedijk wordt op verschillende manieren onderbouwd:

- Afgraven geeft zekerheid dat je definitief van de TGG af bent en daarmee geen zorgen meer hebt over de gezondheids- en milieueffecten van de uitloging op de lange termijn.
- Afgraven is enige oplossing die op draagvlak zou kunnen rekenen in de omgeving en een einde zou kunnen maken aan de discussies.
- Afgraven is rechtvaardig en een morele plicht vanuit de verwijtbaarheid en verantwoordelijkheid voor het gebruik van de vervuilde TGG.

Van de negatieve consequenties van afgraven, zoals de hoge kosten en nieuwe overlast van werkzaamheden in de omgeving, zijn de meeste geïnterviewden zich bewust. Deze wegen echter niet op tegen de voordelen.

Handhaven van de huidige situatie (eventueel met aanvullende monitoring) wordt door de meeste geïnterviewden niet als duurzame oplossing voor de TGG in de dijk beschouwd. De oplossingen voor het isoleren van de kwelsloot en drainage in de dijk, waarbij de dijk intact blijft en de TGG blijft zitten, worden door de meesten getypeerd als het verplaatsen van het probleem. Vooral het eventueel lozen van het vervuilde kwelwater in de Westerschelde wordt als zeer ongewenst gezien, omdat deze naast de PFAS-vervuiling niet nog verder vervuild mag raken. Ook hebben veel geïnterviewden twijfels of deze oplossingen verdere uitloging van de verontreinigingen uit de TGG kunnen voorkomen. Het isoleren van de kwelsloot en/of het plaatsen van drains in de dijk kunnen bij een deel van de geïnterviewden wel op enige steun rekenen, mits er zekerheid is over de effectiviteit van deze oplossingen. Tot slot noemen veel geïnterviewden dat ze graag willen dat er snel een besluit wordt genomen over de TGG in de dijk, zodat er een einde komt aan de onzekerheid over de situatie.

Behoeften betrokkenheid en communicatie

Alle geïnterviewden geven aan dat zij belang hechten aan communicatie, om op de hoogte te blijven. Wanneer en hoe geïnterviewden willen dat er gecommuniceerd wordt, verschilt per persoon. Meerdere geïnterviewden geven aan in ieder geval behoefte te hebben aan communicatie wanneer er nieuwe onderzoeken uitkomen en wanneer er een besluit wordt genomen over de TGG in de dijk. Sommigen geven aan ook graag tussentijds geïnformeerd te worden, bijvoorbeeld over de stand van zaken. De meeste deelnemers aan ons onderzoek worden graag via een informatie- of bewonersavond geïnformeerd, zodat er ruimte is voor vragen en interactie. Tot slot vinden meerdere geïnterviewden het belangrijk dat in begrijpelijke taal wordt gecommuniceerd, zodat datgene wat gecommuniceerd wordt voor iedereen helder is.

Conclusies

Als de percepties, zorgen en behoeften in samenhang bekeken worden, kunnen we een aantal conclusies trekken. Zo hangen percepties (meningen, oordelen, gevoelens) samen met de bredere context waarin een situatie zich afspeelt. Bij de zeedijk in Perkpolder ziet het RIVM een aantal contextfactoren waarvan het aannemelijk is dat deze de percepties van de geïnterviewden over de zeedijk en de zorgen die er leven beïnvloed hebben.

Een belangrijke contextfactor betreft het beeld van Plan Perkpolder. Hoewel de percepties hierover divers zijn, wordt door meerdere omwonenden en agrariërs in ons onderzoek negatief over het plan gedacht. Daarnaast geven de meeste geïnterviewden aan onvoldoende te zijn gehoord en geïnformeerd over de ontwikkeling van Plan Perkpolder. Het gevoel onvoldoende betrokken te zijn geweest bij de planvorming van deze gebiedsontwikkeling, die een grote impact heeft

op de eigen leefomgeving, kan er eveneens aan hebben bijgedragen dat geïnterviewden overwegend negatief denken over de zeedijk.

Daarnaast kan PFAS-vervuiling in de Westerschelde worden gezien als contextfactor. Geïnterviewden vragen zich onder meer af wat het betekent voor het gebied als beide problemen escaleren, of ze maken zich zorgen over een opeenstapeling van vervuiling in het gebied.

Naast deze contextfactoren wordt ook nog een aantal andere factoren in de literatuur over (risico)perceptie genoemd die een rol kunnen spelen bij hoe burgers een situatie (of specifiek een risico) beleven (Slovic, 1987; Gutteling, 2017). Een aantal van deze factoren lijkt ook van invloed te zijn op de overwegend negatieve percepties over de zeedijk en de zorgen die geïnterviewden hebben.

Ten eerste, het vertrouwen in de verantwoordelijke overheden. Hoe minder vertrouwen er is, hoe negatiever doorgaans de perceptie en hoe groter de zorgen. Veel geïnterviewden vinden dat de overheden, met name Rijkswaterstaat, maar ook de gemeente Hulst, hun verantwoordelijkheden ten opzichte van de dijk (te lang) niet hebben genomen en onvoldoende kritisch zijn geweest. Het vertrouwen in de Rijkswaterstaat en de gemeente Hulst is bij veel geïnterviewden beschadigd, ondanks de verbeterde communicatie de afgelopen jaren.

Ten tweede, de mate waarin mensen bekend zijn met een risico en de zichtbaarheid van een risico. Mensen beleven een risico doorgaans als negatiever en ervaren meer zorgen als ze onbekend zijn met het risico en als het risico onzichtbaar is. Wat de mogelijke effecten zijn op gezondheid en milieu op de lange termijn is vooralsnog voor geïnterviewden onduidelijk.

Ten derde, de mate waarin mensen controle hebben over een risico en of ze vrijwillig worden blootgesteld aan een risico. Mensen beleven een risico doorgaans als negatiever en ervaren meer zorgen als zij geen controle hebben over een risico en hier niet vrijwillig aan worden blootgesteld. Omwonenden, agrariërs en (vertegenwoordigers van) ondernemers in het gebied worden onvrijwillig blootgesteld aan de potentiële risico's die de uitloging van stoffen uit de TGG in de dijk met zich mee brengen nu en/of in de toekomst. Daarbij hebben ze ook geen controle over de uitloging van de stoffen uit de TGG in de dijk en de gevolgen die dit met zich mee kan brengen.

Ten vierde, de mate waarin mensen baat hebben bij een activiteit of technologie die risico's mee zich meebrengt. Wanneer mensen baten hiervan ondervinden, wordt dit risico doorgaans meer geaccepteerd dan wanneer zij er geen baten van hebben of er zelfs alleen lasten van hebben. De omgeving lijkt vooral lasten te hebben ondervonden, onder meer tijdens de aanleg van de dijk waarbij verwaaiing van de TGG plaatsvond. Baat bij de dijk en met name het gebruik van het TGG lijken ze niet te hebben gehad.

Handvatten voor communicatie

Bij communicatie gaat het zowel om informatie geven als luisteren naar de vragen en zorgen die leven en daarbij de kennis en ervaringen van

betrokkenen serieus te nemen. Voor betrokkenen is het belangrijk dat zij zich uitgenodigd voelen om input te geven en geen barrières ervaren om te communiceren. Vaste aanspreekpunten en verschillende contactvormen, en met name persoonlijk contact, kunnen hierbij helpen. Begrijpelijke informatie, die ingaat op de zorgen over de effecten van de uitlogging van schadelijke stoffen uit de dijk voor mens en natuur en de waterveiligheid, kan betrokkenen helpen de eventuele risico's te duiden en in context te plaatsen. Bijvoorbeeld wat deze risico's voor hen persoonlijk betekenen in relatie tot andere risico's. Het is aan te raden dat gebruikte taal en illustraties goed aansluiten bij het taalgebruik en de perspectieven van de betrokkenen. En, om een overdaad aan informatie te voorkomen, is het belangrijk dat aan de verschillende betrokkenen alleen de voor hen relevante informatie wordt geven.

Geadviseerd wordt om de informatie over de voorgestelde oplossingen begrijpelijker te maken met duidelijkere plaatjes. En met een heldere toelichting over hoe effectief de voorgestelde oplossingen zijn in het verminderen van blootstelling en het voorkomen van schade aan gezondheid en milieu. Bovendien hebben geïnterviewden behoefte aan inzicht in de voor- en nadelen van de verschillende opties en een goede onderbouwing van de uitvoerbaarheid van de opties. Verder willen zij weten wat de verschillende opties betekenen voor de omgeving gedurende de realisatie van de oplossing en de periode erna.

Verder dient aandacht te worden besteed aan de communicatie rond het besluitvormingsproces. Daarbij gaat het om heldere informatie over de besluitvorming en acties van verschillende partijen tot nu toe en het vervolgtraject.

Mensen willen merken dat er naar hen geluisterd wordt, dat hun zorgen serieus worden genomen, dat erkend wordt dat ze negatieve gevolgen hebben ondervonden en dat er actie wordt genomen waardoor de situatie verbetert. Geïnterviewden geven aan dat als Rijkswaterstaat wil werken aan (verbeteren van) vertrouwen, het wenselijk is dat vragen die er leven goed beantwoord worden. Bijvoorbeeld, hoe de keuze voor de TGG tot stand is gekomen, welke partijen daaraan verdiend hebben en hoe het kan dat er (onbedoeld) toch schadelijke stoffen uitlogen.

Het is belangrijk dat er wordt gereflecteerd op wat er is gebeurd en hoe bepaalde keuzes zijn gemaakt. Daarbij is het van belang dat de verantwoordelijke partij(en), in dit geval Rijkswaterstaat, eenduidig erkend dat er dingen zijn mis gegaan. Ook als keuzes rechtmatig zijn gemaakt, is dit belangrijk. Het maken van rechtmatige keuzes betekent immers niet dat deze ook als rechtvaardig worden ervaren. Naast het erkennen van de zaken die mis zijn gegaan, is het van belang om de situatie op te lossen en te laten zien hoe hiervan is geleerd of van geleerd gaat worden. Uit zowel wetenschappelijke literatuur als uit de interviews blijkt erkenning van wat er mis is gegaan bij kan dragen aan het herstel van vertrouwen in de verantwoordelijke partij(en).

1 Introductie

1.1 Aanleiding

Sinds 2015 ligt in Perkpolder (gemeente Hulst, Zeeuw-Vlaanderen) een zeedijk waarvoor 275.000 kubieke meter thermisch gereinigde grond (TGG) als vulmateriaal is gebruikt, als alternatief voor zand.¹ Zie figuur 1 voor een kaart van Perkpolder met daarop de zeedijk en aangeduid de plekken waar TGG is gebruikt als vulmateriaal.

TGG ontstaat door verontreinigde grond en verschillende mengstoffen zoals teerhoudend asfaltgranulaat in een draaiende metalen trommel onder hoge temperatuur (400-650 °C) te verhitten. Tijdens de verhitting (de thermische behandeling) worden vluchtige organische verbindingen zoals bijvoorbeeld minerale olie en stoffen als benzeen, toluen, ethylbenzeen en xyleen (BTEX) verwijderd door verbranding. Verontreinigingen met metalen en zouten worden door de thermische behandeling niet verwijderd en blijven in het eindproduct achter. TGG kan onder voorwaarden worden gebruikt in infrastructurele projecten en grondwerken, zoals bijvoorbeeld verhogingen.

In 2016, nadat de zeedijk in Perkpolder was aangelegd, heeft Rijkswaterstaat ontdekt dat er nog verontreinigingen in het materiaal van de zeedijk zitten die er niet in horen en die via uitloging terecht komen in het oppervlaktewater en ondiepe grondwater naast de dijk. Sindsdien worden er door Deltares, het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) en Royal HaskoningDHV onderzoeken gedaan naar de aanwezigheid en verspreiding van de stoffen in de omgeving, de effecten hiervan voor mens, dier en milieu, mogelijke maatregelen om verspreiding van verontreinigingen naar de omgeving te voorkomen en de sterkte van de dijk.² Deze onderzoeken worden uitgevoerd in opdracht van Rijkswaterstaat, de verantwoordelijke overheidsorganisatie voor de aanleg en het beheer van de zeedijk.³

Zo heeft het RIVM in 2018 onderzocht of de verontreinigingen een risico vormen voor de gezondheid van mensen en milieu in de omgeving (Brand et al., 2018). Het RIVM constateerde in dit rapport dat de verontreinigingen tijdens het aanbrengen van de TGG geen gezondheidsrisico's voor mensen hebben veroorzaakt. Wel kunnen tijdens de aanleg van de dijk verhoogde concentraties fijnstof in de lucht aanwezig zijn geweest die tijdelijke klachten konden geven, zoals irritatie aan ogen en neus. Naar aanleiding van vragen uit de omgeving en op basis van nieuwe en uitgebreidere meetgegevens over onder meer de kwaliteit van de bodem, het grondwater en het oppervlaktewater, onderzoekt het RIVM opnieuw wat de effecten zijn voor gezondheid, milieu en landbouw.⁴

¹ [Zeedijk Perkpolder: monitoring en aanpak | Rijkswaterstaat](#)

² [Zeedijk Perkpolder: monitoring en aanpak | Rijkswaterstaat](#)

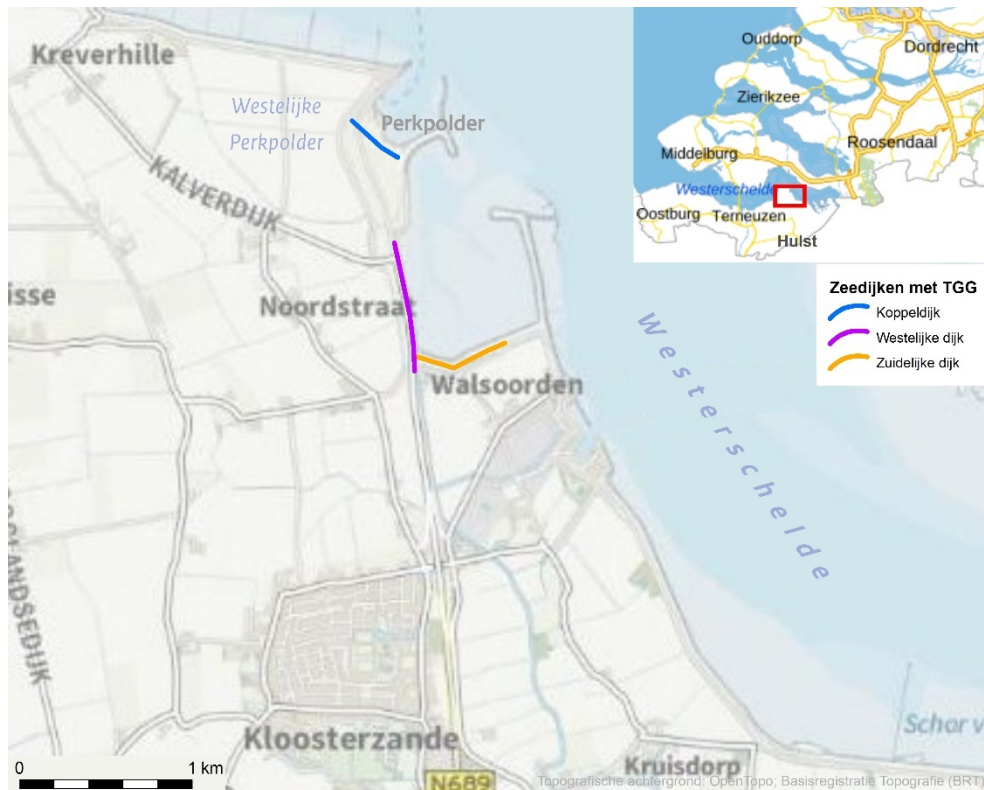
³ Het beheer van de zeedijk bij Perkpolder zal op den duur worden overgedragen aan het Waterschap Scheldestromen.

⁴ [Nieuw onderzoek thermisch gereinigde grond Perkpolder | RIVM](#)

De aanleg van de zeedijk en de aanwezigheid van verontreinigde stoffen heeft geleid tot vragen en zorgen bij de bewoners, agrariërs en ondernemers in de omgeving van de zeedijk in Perkpolder. Rijkswaterstaat heeft belanghebbenden aan de hand van brieven, (online) informatieavonden en rondleidingen over de dijk gehoord en geïnformeerd over de stand van zaken. Ter voorbereiding op het nieuwe onderzoek naar de effecten voor gezondheid, milieu en landbouw heeft het RIVM belanghebbenden tijdens een online bewonersavond in mei 2021 gevraagd aan te geven welke vragen en aandachtspunten zij hebben voor het nieuwe onderzoek. Dit met als doel het onderzoek beter aan te laten sluiten bij de vragen die leven bij mensen die wonen, werken en/of recreëren in de omgeving van de zeedijk. De uitkomsten van deze voorverkenning zijn verwerkt in een rapportage (Brand & Otte, 2021). Op basis van deze voorverkenning is geconstateerd dat er behoefte is aan een bredere inventarisatie van de percepties, zorgen en behoeften die leven onder belanghebbende burgers in de omgeving van de zeedijk. Dit zijn naast omwonenden, ook agrariërs die landbouwgrond rondom de dijk hebben of gebruiken en ondernemers die nu of in de toekomst in de omgeving van de dijk (willen) ondernemen. Het RIVM heeft Rijkswaterstaat daarom geadviseerd, aanvullend op de risicobeoordeling, een belevingsonderzoek te laten doen naar de zeedijk in Perkpolder.

Hoewel Rijkswaterstaat de afgelopen jaren het contact met belanghebbende burgers heeft geïntensiveerd, vonden zij het belangrijk om een brede inventarisatie van de percepties, zorgen en behoeften die leven onder de bewoners, agrariërs en ondernemers in de omgeving van de zeedijk in Perkpolder uit te laten voeren, door een onafhankelijke partij en op basis van wetenschappelijke methoden. Rijkswaterstaat heeft het RIVM daarom gevraagd een belevingsonderzoek te doen. Dit belevingsonderzoek is zodoende gedaan naast het onderzoek naar de effecten van de verontreinigingen in de TGG voor mens, milieu en landbouw en is ook uitgevoerd door andere onderzoekers binnen het RIVM.⁵

⁵ Het onderzoek naar de effecten voor mens en ecologie wordt uitgevoerd door onderzoekers van het centrum voor duurzaamheid, milieu en gezondheid. Het belevingsonderzoek wordt uitgevoerd door onderzoekers van het team perceptie en gedrag van het centrum veiligheid.



Figuur 1 kaart waarop de zeedijk in Perkpolder is weergegeven, alsmede de omringende dorpen.

1.2 Doelstelling

Het doel van dit belevingsonderzoek is om de percepties, zorgen en behoeften die er onder de omwonenden, agrariërs en ondernemers in de omgeving van de zeedijk in Perkpolder leven in kaart te brengen. Hierbij worden percepties en zorgen in relatie tot veiligheid en gezondheid meegenomen. Ook wordt gekeken naar de bredere beleving van de gebiedsontwikkeling van Perkpolder. De zeedijk is namelijk aangelegd omdat er grond is ontpolderd en de ontpoldering is onderdeel van de gebiedsontwikkeling van Perkpolder. Daarnaast heeft dit onderzoek tot doel inzichtelijk te maken hoe belanghebbende burgers denken over de voorgestelde oplossingsrichtingen (de verschillende varianten uit het onderzoek van Royal HaskoningDHV⁶), welke oplossing(en) hun voorkeur heeft en waarom. Als laatste heeft dit onderzoek tot doel om behoeften van belanghebbenden in kaart te brengen op het gebied van communicatie over en betrokkenheid bij het dossier.

Op basis van het belevingsonderzoek en kennis uit de wetenschappelijke literatuur worden handvatten gegeven voor (risico)communicatie omtrent de mogelijke risico's van de verontreinigingen in de TGG, oplossingen en besluitvorming. Dit onderzoek heeft niet als doel om draagvlak voor de beoogde oplossingsrichtingen te bewerkstelligen.

⁶ [Onderzoek naar TGG in de zeedijken bij Perkpolder \(royalhaskoningdhv.com\)](#); het rapport met een beschrijving van de verschillende oplossingen is te vinden op: [20210903-RHDHV-Rapportage-Schetsontwerp-definitief-en-bijlagen-1.pdf \(waterforum.net\)](#)

1.3 Toegevoegde waarde belevingsonderzoek

Bij een belevingsonderzoek staat het onderzoeken van percepties centraal. De termen beleving en perceptie worden vaak als synoniem gebruikt. Beleving is vaak de gangbare term in beleid, terwijl in wetenschappelijk onderzoek naar beleving de term perceptie doorgaans gebruikt wordt. In dit onderzoek gebruiken we de termen ook als synoniemen. Onder de term perceptie verstaan we alle meningen, oordelen, zorgen en gevoelens die mensen hebben, in dit geval over de zeedijk in Perkpolder. Hoewel zorgen onderdeel zijn van de perceptie van mensen wordt er in dit rapport specifiek op zorgen ingegaan.

In dit onderzoek kijken we onder andere naar de percepties en zorgen van belanghebbende burgers over de veiligheid en gezondheid in relatie tot de zeedijk. Hoe dergelijke aspecten door belanghebbende burgers ervaren worden, komt vaak niet overeen met de door deskundigen in kaart gebrachte risico's (Slovic, 1987; 2010; Bassarak et al., 2017). Deskundigen benaderen risico's doorgaans met een rekensom en wetenschappelijke kennis over concentraties van stoffen en gerelateerde effecten. Zo worden de veiligheids- en gezondheidsrisico's voor de leefomgeving rondom de zeedijk door deskundigen onderzocht door de uitloging van stoffen uit de TGG naar het grondwater, oppervlaktewater en de bodem te meten en deze te beoordelen aan de hand van actuele wetenschappelijke kennis over de effecten op mens en milieu. Dit levert inzichten op over mogelijke risico's van de verontreinigingen afkomstig uit de TGG in de zeedijk. Bij de (risico)perceptie van burgers spelen (ook) andere factoren mee, zoals de mate waarin zij bekend zijn met het risico, de zichtbaarheid van het risico, of zij vrijwillig aan een risico worden blootgesteld, en in hoeverre het risico verwijtbaar is, of ze baat hebben bij de activiteit of technologie en of zij controle hebben over het risico (Slovic, 1987; 2010). Het beeld dat mensen hebben van een risico wordt, met andere woorden, bepaald door persoonlijke ervaringen en inschattingen en wijkt daarmee af van risicobeoordelingen door deskundigen.

Naast de percepties en zorgen van belanghebbende burgers ten opzichte van de veiligheids- en gezondheidsaspecten van de dijk, brengen we de bredere beleving van de gebiedsontwikkeling Perkpolder in beeld. Ook onderzoeken we welke percepties er leven en welke behoeften belanghebbende burgers hebben wat betreft een oplossing voor de problematiek met de dijk.

Inzicht in de percepties van burgers is belangrijk, omdat de oordeelsvorming en het gedrag van mensen onder meer gebaseerd zijn op hun beleving. Wanneer risico's bijvoorbeeld door burgers groter worden ingeschat dan ze door risico-analisten zijn vastgesteld, kan dit leiden tot vermijdingsgedrag, stress bij burgers (met mogelijke gezondheidseffecten als gevolg), minder draagvlak voor beleid of een afwijzing van risico's en activiteiten die deze risico's met zich meebrengen (met onrust of protesten als mogelijk gevolg).

Inzichten in de percepties van belanghebbende burgers kunnen op verschillende manieren worden benut. Ten eerste kan inzicht in percepties van belanghebbende burgers bijdragen aan een beter begrip

bij beleidsmakers van de door burgers ervaren problemen en gewenste oplossingen. Rekening houden met de percepties van burgers in besluitvorming kan bijdragen aan beleid dat op meer draagvlak kan rekenen. Het niet betrekken van hun perspectief kan daarentegen juist leiden tot grotere weerstand in de gemeenschap als deze zich daardoor niet serieus genomen voelt door de overheid en/of zich niet herkent in de geschetste problemen en oplossingen. Dit kan negatieve gevolgen hebben voor het draagvlak voor beleid en het vertrouwen in de overheid. Ten tweede biedt inzicht in de percepties en de factoren die de percepties beïnvloeden aanknopingspunten om (risico)communicatie vorm te geven. Wanneer informatie aansluit bij de beleving van mensen, wordt deze beter begrepen, geloofd en serieus genomen. Andersom, wanneer informatie hoofdzakelijk gecommuniceerd wordt vanuit het perspectief van deskundigen, bijvoorbeeld over de technisch vastgestelde risico's, en niet aansluit bij de beleving van mensen, kan dit leiden tot miscommunicatie. Informatie wordt dan niet begrepen, niet geloofd of serieus genomen, of zelfs gewantrouwd.

1.4 Bredere context

1.4.1

Plan Perkpolder

De aanleg van de zeedijk is onderdeel van de gebiedsontwikkeling Perkpolder, genaamd 'Plan Perkpolder'. Plan Perkpolder is ontworpen ter compensatie van het wegvallen van de veerdienst tussen Perkpolder en Kruiningen in 2003. De veerdienst moest plaats maken voor de Westerscheldetunnel. De isolatie van het gebied zorgde voor negatieve economische effecten. Plan Perkpolder heeft als doel om het gebied een sociale en economische impuls te geven. Voorafgaand aan Plan Perkpolder werkten overheden in samenwerking met burgers in het gebied een plan uit, genaamd 'Kloosterzande aan zee'. Dit plan bleek te ambitieus en financieel onhaalbaar. In 2004 werd er een nieuw plan ontwikkeld, dat de naam 'Plan Perkpolder' kreeg. Dit plan bestond uit een aantal onderdelen, waaronder de bouw van woningen op onder meer het oude veerplein en in de Westelijke Perkpolder, de bouw van een hotel en jachthaven en een golfbaan in de Westelijke Perkpolder. Daarnaast bestond het plan uit de realisatie van een nieuw buitendijks natuurgebied om uitvoering te geven aan de natuurcompensatieplicht van de tweede verdieping van de Westerschelde.

Plan Perkpolder is voornamelijk slechts voor een deel gerealiseerd. Zo is een gebied van 75 hectare in Perkpolder inmiddels ontpolderd (de voormalige Noorddijkpolder).⁷ Hiervoor werd de oude dijk verwijderd en een nieuwe zeedijk aangelegd. Ook is het oude veerplein gesloopt en opgehoogd ter voorbereiding op de bouw van woningen. De bouw van de woningen, de jachthaven en het hotel zijn nog niet gerealiseerd. Plan Perkpolder is sinds het eerste ontwerp ook meerdere keren aangepast. Zo is het plan om een golfbaan te realiseren in de Westelijke Perkpolder, alsook de daarvoor geplande ophoging van de polder, inmiddels geschrapt. Het plan is nu om in de Westelijke Perkpolder deels woningen en deels nieuwe natuur te realiseren. De Westelijke Perkpolder zal daarvoor gedeeltelijk worden opgehoogd. Daarnaast zijn de partijen die betrokken zijn bij het plan ook meermaals veranderd. Alleen de gemeente Hulst is sinds het begin bij het planvormingsproces betrokken

⁷ [Perkpolder | Provincie Zeeland](#)

geweest en draagt als overheidspartij ook de verantwoordelijkheid voor het plan. De nieuwe woonwijk die gebouwd moet gaan worden in het gebied zal 'Waterzande' gaan heten.

1.4.2 *TGG-gebruik bij andere infrastructurele projecten*

Niet alleen in de zeedijk in Perkpolder is TGG gebruikt. TGG wordt al sinds 2005 toegepast in met name infrastructurele projecten, zoals de aanleg van wegen. Meer recent is het gebruik van TGG in dijken toegenomen. Zo is TGG ook gebruikt voor de aanleg van de Westdijk in Bunschoten-Spakenburg in 2016. Hiervoor is 120.000 kubieke meter TGG gebruikt. Ook voor deze dijk gold dat er sprake was van uitloging van verontreinigde stoffen uit de TGG. Het Waterschap Vallei en Veluwe en de gemeente Bunschoten-Spakenburg hebben in 2018 besloten deze dijk af te graven om de TGG te verwijderen en te vervangen door een ander vulmateriaal. De kosten hiervoor bedroegen 32 miljoen euro. Inmiddels is hier bijna alle TGG verwijderd.⁸

1.5 **Leeswijzer**

In hoofdstuk 2 wordt toegelicht welke methoden zijn gebruikt. In de hoofdstukken 3 tot en met 7 worden de resultaten beschreven. Daarbij wordt achtereenvolgens ingegaan op de volgende onderwerpen: de percepties over de zeedijk en het gebruik van TGG (hoofdstuk 3), zorgen over de zeedijk en het gebruik van TGG (hoofdstuk 4), de bredere context, waaronder percepties over Plan Perkpolder en de betrokkenheid van overheden bij dit plan en de zeedijk (hoofdstuk 5), percepties over en voorkeuren voor oplossingen voor de TGG in de zeedijk (hoofdstuk 6) en behoeften aan communicatie en betrokkenheid over de zeedijk in de (nabije) toekomst (hoofdstuk 7). Hoofdstuk 8 bevat de conclusies van dit rapport en in hoofdstuk 9 staan handvatten voor (risico)communicatie beschreven, die volgen uit de conclusies van dit rapport en wetenschappelijke inzichten over (risico)communicatie.

⁸ [Een schone Westdijk - Vallei en Veluwe \(vallei-veluwe.nl\)](https://www.vallei-veluwe.nl/een-schone-westdijk)

2 Methode

2.1 Introductie

Om het doel van dit onderzoek te bereiken, is een brede kwalitatieve inventarisatie gedaan van de percepties, zorgen en behoeften die er leven onder de belanghebbende burgers: omwonenden, agrariërs en ondernemers in de omgeving van de zeedijk in Perkpolder. Daarnaast is specifiek gekeken naar de percepties omtrent de oplossingsrichtingen (de varianten die door Royal HaskoningDHV zijn uitgewerkt). Omdat het onderzoek is gericht op het verkrijgen van een zo breed mogelijk beeld van wát er leeft, is geprobeerd om alle belanghebbende burgers bij het onderzoek te betrekken. Nadat de relevante partijen in de omgeving waren geïdentificeerd, werden deze uitgenodigd voor een interview. Vervolgens zijn (groeps)interviews afgenomen met de verschillende partijen. De interviews zijn getranscribeerd, gecodeerd en vervolgens geanalyseerd. Omdat er geen kwantitatieve data is verzameld en geen representatieve steekproef is getrokken, kunnen er geen uitspraken gedaan worden over hoe vaak bepaalde percepties, zorgen en behoeften voorkomen onder omwonenden, agrariërs en ondernemers in de omgeving van de zeedijk in Perkpolder. Op basis van de interviewuitkomsten en wetenschappelijke inzichten zijn handvatten voor communicatie geformuleerd.

2.2 Deelnemers

Om de relevante partijen in de omgeving te identificeren is gebruikgemaakt van een stakeholderanalyse die recent door de omgevingsmanager van Rijkswaterstaat, werkzaam op het dossier Perkpolder, was uitgevoerd. De stakeholderanalyse is op basis van gesprekken met de omgevingsmanager verder aangevuld. Om te voorkomen dat belangrijke personen/groepen werden gemist, is ook steeds in interviews met betrokkenen gevraagd welke personen er nog meer gevraagd konden worden voor een interview. Dit leidde tot vier aanvullende gesprekken. Eén bewoner meldde zichzelf aan na een oproep van leden van de dorpsraad Walsoorden in de groepsapp van het dorp. De dorpsraad was een van de partijen die in het stakeholderoverzicht van Rijkswaterstaat was opgenomen. Van de voorgestelde stakeholdergroepen hadden twee partijen geen interesse in een interview. De volgende partijen namen deel aan het onderzoek (zie tabel 2.1 voor een overzicht):

- bewoners in het gebied;
- vertegenwoordigers van de Dorpsraden in het gebied;
- agrariërs met grond rondom de zeedijk;
- ondernemers (niet zijnde agrariërs);
- vertegenwoordigers van ondernemers;
- een huisarts (wonend en werkend in de omgeving van de zeedijk);
- (voormalige) bestuurders.

Er hebben negentien interviews plaatsgevonden. Dit waren negen individuele en tien groepsinterviews. In totaal is met 31 mensen gesproken.

Tabel 2.1 Overzicht deelnemers belevingsonderzoek.

Deelnemers interviews*	Aantal deelnemers in interview (exclusief interviewer(s))	Manier waarop gesprek plaatsvond: op locatie/ telefonisch/ via ms-teams
Bewoners Perkpolderhaven	2	Op locatie
Bewoner Walsoorden	1	Op locatie
Bewoner Kloosterzande	1	Op locatie
Voormalige bewoners Perkpolderhaven	2	Op locatie
Bewoners Kreverhille	3	Op locatie
Bewoner Kreverhille	1	Telefonisch
Vertegenwoordiger dorpsraad Kloosterzande	1	Op locatie
Vertegenwoordigers dorpsraad Walsoorden	2	Op locatie
Bestuursleden Stichting Schone Polder	3	Op locatie
Leden Pro Perkpolder groep	5	Op locatie
Agrariërs in het gebied	2	Op locatie
Agrariër in het gebied	1	Telefonisch
Agrariër in het gebied	1	Via MS Teams
Agrariër in het gebied	2	Op locatie
Ondernemer in het gebied	1	Op locatie
Bestuursleden Business Club Perkpolder	2	Via MS Teams
Huisarts in de omgeving van Perkpolder/bewoner Kloosterzande	1	Via MS Teams
Burgemeester gemeente Hulst (in rapport naar verwezen als: bestuurder)	1	Op locatie
Voormalige wethouder verantwoordelijk voor Plan Perkpolder tussen 2003-2006 (in rapport naar verwezen als: bestuurder)	1	Telefonisch

*Op deze manier is ook naar de deelnemers in het rapport verwezen. De manier van verwijzen is afgestemd met de geïnterviewden.

2.3 Interviewleidraad

Voor de interviews is een interviewleidraad opgesteld. De thema's hierin volgden uit het onderzoeksdoel en zijn mede gebaseerd op de publieksreacties naar aanleiding van de verkenning die het RIVM in 2021 heeft uitgevoerd (Brand & Otte, 2021), aangevuld met inzichten op basis van verschillende rapporten, berichten in de media en gesprekken met de omgevingsmanager van Rijkswaterstaat. De hoofdthema's

waren: percepties van en zorgen over de zeedijk en het gebruik van TGG, percepties van de bredere gebiedsontwikkeling, voorkeur voor en meningen over oplossingsrichtingen, en communicatiebehoeften. De interviews waren semigestructureerd. Dit is een vorm waarbij het gesprek wel de vooraf bepaalde leidraad volgt maar de vragen en de volgorde waarin de vragen worden gesteld niet volledig vast liggen, zodat wanneer de geïnterviewden nieuwe relevante onderwerpen tijdens het gesprek aankaartten deze worden besproken. Zie bijlage 1 voor de volledige interviewleidraad.

2.4 Procedure

De omgevingsmanager van Rijkswaterstaat heeft potentiële deelnemers telefonisch benaderd, waarna ze per brief werden uitgenodigd. Deze brief bevatte informatie over het doel van het onderzoek, de belangrijkste onderwerpen van het gesprek en de data waarop interviews op locatie zouden worden gevoerd. Daarna ontving het RIVM de contactgegevens van de relevante partijen. Eén van de RIVM-onderzoekers nam in de daaropvolgende week contact op om de interviews in te plannen indien de deelnemer(sgroep) daarvoor interesse had en beschikbaar was. De (groeps)interviews vonden eind november 2021 plaats; de meeste bij (één van) de deelnemers thuis of op een centrale locatie, enkele per telefoon of via MS Teams, wanneer deze niet meer in te passen waren in de dagen waarop de onderzoekers in het gebied waren.

Voorafgaand aan het gesprek werd toestemming gevraagd voor opname. Indien deze verkregen werd, werd de opname gestart, daarbij werd ook de toestemming vastgelegd. Aan het einde van het gesprek kregen de deelnemers een hand-out waarin de laatste ontwikkelingen in het RIVM-onderzoek in relatie met de TGG in de zeedijk was samengevat. Daarna werden deelnemers bedankt voor hun deelname. De interviews duurden gemiddeld een uur (tussen 40 en 100 minuten).

2.5 Oplossingsscenario's Royal HaskoningDHV

Naast bovengenoemde thema's kwamen tijdens het gesprek ook voor- en nadelen van mogelijke oplossingen voor de TGG in de zeedijk aan de orde. De deelnemers werden daarbij eerst gevraagd welke oplossing hun voorkeur had en waarom. Vervolgens legden de interviewers hen de vier door Royal HaskoningDHV uitgewerkte oplossingsscenario's voor. Deze werden besproken aan de hand van de factsheet die de verantwoordelijke onderzoekers van Royal HaskoningDHV op verzoek van het RIVM voor dit onderzoek aanleverden (zie bijlage 2). De vier uitgewerkte oplossingsscenario's zijn:

A: Huidige situatie handhaven met aanvullende monitoring

B: Isoleren watersysteem, waarbij eventuele verontreiniging zich niet verspreidt naar verder gelegen polders maar gecontroleerd wordt afgevoerd naar de Westerschelde. Hierbij wordt gedacht aan het omleiden van het watersysteem en de bouw van een nieuw gemaal vlak bij de zeedijk aan de Westerschelde.

C: *Drainage*, waarbij eventuele verontreiniging eerder wordt afgevangen en gelijktijdig ook de TGG beter wordt ontwaterd. Hiermee wordt de verspreiding richting de kwelsloot direct achter de zeedijk tegengegaan. Deze maatregel kan worden gecombineerd met het isoleren van het watersysteem of losstaand worden uitgevoerd. Bij een losstaande uitvoering wordt er een afvoer van de drainage gerealiseerd richting de Westerschelde.

D: *TGG verwijderen*, waarbij de kern van de zeedijk bestaande uit TGG geheel wordt vervangen.

2.6 Analyse

Alle opgenomen interviews zijn getranscribeerd. Eén van de deelnemers gaf aan liever niet te willen dat het gesprek werd opgenomen. Van dit gesprek zijn door de interviewer uitgebreide aantekeningen gemaakt. Vervolgens zijn de transcripten en het gespreksverslag in MAXQDA 2022⁹ gecodeerd door twee onderzoekers. Het opstellen van het codeerschema was een iteratief proces waarbij de codering in eerste instantie was gebaseerd op de thema's uit de interviewleidraad. Het schema werd vervolgens in de loop van het coderingsproces verfijnd en aangevuld wanneer er nieuwe relevante thema's in de interviews werden aangekaart. Een van de langere transcripten werd door beide onderzoekers gecodeerd om verschillen in codering te identificeren en te bespreken, en het codeerschema indien nodig te verbeteren.

Dit rapport is gericht op de percepties, zorgen en behoeften die er onder de omwonenden en gebruikers van de zeedijk in Perkpolder leven. Daarom zijn de gesprekken met de twee bestuurders alleen gebruikt voor het schetsen van de bredere context.

2.7 Handvatten voor communicatie

Op basis van de interviewuitkomsten en de wetenschappelijk literatuur over het communiceren over omgevingsrisico's zijn verschillende handvatten voor communicatie opgesteld.

⁹ Een softwareprogramma ontwikkeld voor de kwalitatieve analyse van onder andere teksten.

3 Percepties over de zeedijk en het gebruik van TGG

3.1 Relatie tot de zeedijk

De meeste geïnterviewden geven aan vooral als bewoners van het gebied betrokken te zijn bij de zeedijk. De agrariërs zijn betrokken bij de zeedijk vanwege hun aangrenzende landbouwgrond en als bewoners van het gebied. Ook zegt een aantal geïnterviewden veel tijd door te brengen in het gebied. De overige geïnterviewden zijn als ondernemer in het gebied betrokken bij de zeedijk of als vertegenwoordiger van ondernemers betrokken bij Plan Perkpolder, waar de ontpoldering en daarmee de zeedijk onderdeel van uitmaakt. Deze personen wonen vaak ook in het gebied, zij het meestal wat verder van de zeedijk.

"Wij leven eigenlijk, we doen alles, vrije tijd breng ik door op de Schelde en zeker aan de zeedijk. ... En ik ben hier achter de dijk geboren." (Bewoner Kloosterzande)

"En... ja, toen hadden we inmiddels de stichting en omdat de stichting opkomt voor de leefbaarheid hier in het gebied... waren wij direct vol onze interesse op die vervuiling die daar eventueel wel of niet in zou zitten en wat voor gevolgen het voor de volksgezondheid en voor de leefbaarheid hier in het gebied zou hebben in de toekomst en ook tijdens de tijd van de aanleg." (Bestuurslid Stichting Schone Polder)

"Ik lig met ons akkerbouwbedrijf eigenlijk in de Noordstraat dus tegen, kijkend op de zeedijk. Een heel groot deel van mijn perceel is ook aangrenzend aan de zeedijk. Dus puur aangrenzend zijn dat drie percelen die wel een oppervlakte hebben van samen bijna een 30 hectare. Ja, dan praat je eigenlijk toch over meer dan een derde van mijn bedrijf." (Agrariër in het gebied)

3.2 Overwegend negatieve oordelen

Veel omwonenden en agrariërs zijn negatief over de zeedijk. Zij vertellen dat de aanleg van de zeedijk niet nodig was geweest wanneer er niet was ontpolderd. De ontpoldering en de daarvoor aangelegde zeedijk heeft naar hun oordeel gezorgd voor een verlies van natuur en historische waarden. Ook vinden zij dat er te weinig beplanting groeit op de dijk.

".....als ze dat gat [in de oude dijk in het kader van de ontpoldering] niet hadden gemaakt, had die hele Zeedijk niet gelegd hoeven te worden." (Agrariërs in het gebied)

"Het is heel onvoorstelbaar dat er eigenlijk best wel mooie dijken, die d'r ook lagen waar dat je goed kon wandelen en fietsen, dat die eigenlijk weggingen. Een heleboel natuur die vernietigd wordt, zeker op het moment dat ze alle bomen rooien, en alles platklepel maaien ja, dan denk je echt van oei, hè, is dat nou zo nodig om dan wat ander soort vogels terug te krijgen?" (Agrariër in het gebied)

"Vanaf het begin ben ik tegen, de zeedijk was helemaal niet nodig. De Perkpolder was schoon. Het is nu een stinkzooi. Op de dijk groeit niets, het is een dooie dijk, geen mooie dijk. Ik kom zelf uit Rilland [aan de overkant van de Schelde], dat is echt mooie natuur die is uit zichzelf dichtgeslibd. Maar hier groeit niets." (Bewoner Walsoorden)

Anderen lijken niet zozeer problemen met de dijk zelf te hebben, maar maken zich nu wel zorgen over de TGG die ervoor gebruikt is:

"Dus toen dat alles d'r lag, waren we blij dat we ervan af waren en dan ga je aan het idee wennen dat je tegen de zeedijk komt, dat je tegen de zeedijk werkt. En dan, dat je er achter komt dat er iets niet in orde is, dan schrik je wel behoorlijk, ja." (Agrariër in het gebied)

"Wat er nou naar uit ziet is het prima. Ik vind, ik heb er geen problemen. Alleen ja... Dat er dan die vuile, die vuile grond in zit. Ja, dat is minder." (Bewoner Kloosterzande)

3.3 Enkele positieve aspecten

Een aantal geïnterviewden benoemt dat de nieuwe dijk wel een bepaalde recreatieve en ecologische waarde heeft of zou kunnen krijgen voor bewoners en toeristen.

"... het ligt er nou al een jaar of zes, zeven, eigenlijk, en het is kaal en er groeit niks maar kijk je ziet van alles terug omhoog komen en er komen bomen en op den duur veranderen.... Er zijn zaadjes van, van één van die bomen van ons in de tuin die zie je nu. Die hadden vogeltjes meegenomen die toch weer hierboven op het tableau weer uitschieten. Dus... Een stuk of tien dus ja, als er echt niks zou groeien moet dat ook niet groeien. De konijnen zijn allemaal weggeweest, op het moment zitten er drie of vier hollen met konijntjes. Dus ja, de, de torenvalk zit er, de buizerd zit er, er zit, zit van alles van dieren. ...En je kunt het zien aan het gras ook. ik ben er voorbijgelopen vanmorgen. Ik zie het gras groeien op de dijk." (Bewoners Perkpolderhaven)

3.4 Meningen over het gebruik van TGG

Er is gevraagd wat men vindt van het besluit om bij de aanleg van de zeedijk TGG te gebruiken. Meerdere geïnterviewden zeggen de toepassing van hergebruikte goedgekeurde grond een goed idee te vinden. Daarbij geven sommigen aan dat ze destijds vertrouwden op de certificaten.

"Ja kijk als het geen kwaad kan voor de volksgezondheid waarom zou ik er dan bezwaar tegen hebben? Wij hebben nog een vriend die was ook van onze overbuurman toen, die werkt in Limburg in zo'n fabriek waar ze dus die grond allemaal reinigen en ik wist ook niet want daar heb ik nooit bij stilgestaan maar onder elk asfalt wat op de weg ligt, daar ligt thermisch gereinigde grond onder. Dus ja, dan denk ik bij mezelf, ja, het wordt overal

gebruikt, maar als het goed gebruikt wordt kan het volgens mij gewoon geen kwaad.” (Bewoners Perkpolderhaven)

Enkelen vonden het destijds al ‘te mooi om waar te zijn’ en uiten bedenkingen over het verdienmodel van aannemers.

“Toentertijd bij het aanleggen vond ik het al een beetje dubieus. Hier was toen ook bij de Deltaweg aan de overkant, dus tussen de tunnel en Goes zeg maar, ook vliegass gebruikt, bodemas, ook allemaal dat soort stoffen. Dus ik had er toen wel een beetje m’n bedenkingen bij met de, ja, het hergebruiken is allemaal wel leuk, maar ik had er wel het idee van het is niet altijd volgens mij niet altijd even netjes. Het is natuurlijk puur een kostenaspect geweest. De Nederlandse wetgevingen voor de aanbestedingen zeggen ook dat iemand zich zo goedkoop mogelijk moet, moet inschrijven. Vervolgens heeft, zoals dat blijkt bij al die projecten gebeurt, de aannemer zo veel mogelijk rechtszaken gevoerd om dingen niet te moeten doen, of dingen anders te doen.” (Agrariër in het gebied)

De eerste serieuze twijfels over het gebruik van TGG ontstonden doordat omwonenden die dicht bij de zeedijk woonden en werkten tijdens de aanleg¹⁰ veel overlast van het stof (zoals de TGG genoemd wordt) hadden ervaren. Sommigen ontwikkelden onverklaarde gezondheidsklachten.

“... uit de groentetuin kon je niet meer eten... daar ben ik gelijk mee gestopt. Maar ja, goed, je moet je voorstellen, het is een oud huis, het is geen modern huis waar alles goed geïsoleerd is en dicht is, dus stof waait door kieren, trouwens de ramen staan open. Ja, dus alles, alles zat onder de viezigheid. En het was, en het ergste was: dat stof, dat zag je niet, dat voelde je. Dat was zo vreemd, hè?” (Voormalige bewoners Perkpolderhaven)

“Het stonk echt heel erg. Later, of een paar jaar geleden, heeft iemand van Deltares mij verteld dat het niet kon stinken. Het stonk zo’n beetje naar vuilniswagen, waar dat je achter rijdt, zo’n oude vuilniswagen die die zakken zo bij mekaar rijpt. En, ja, dat stonk gewoon hele dagen daarna, dat ze die aan het aanleggen waren. En ze reden er af en toe over met een beetje water omdat het heel veel stonk. Ik heb er zelf, en mijn partner heeft er ook gelopen, tegenaan het perceel. Als je dan je neus moest snuiten dan was het zwart.” (Agrariër in het gebied)

“... toen lag alles open en lag er een hele berg met thermisch gereinigde grond. Of die werd aangevoerd, dat weet ik niet meer, maar er lag in ieder geval een hele zwarthoudende grond, noem ik het dan maar. Ja, en als het dan ging stormen, dan, dan kon je dat best wel merken hier. En voor mij was het ook de tijd dat ik enorm veel uitslag kreeg en jeuk, wat de dokters ook niet konden bevestigen waar het nou van kwam. Dus ik ben op een gegeven moment, met een pot Prednison op vakantie

¹⁰ Naast de verkeers- en geluidsoverlast.

gegaan. En toen ik een week in Bretagne was, was het over. Ik weet niet of er een, of daar een, een relatie ligt hoor."

(Vertegenwoordiger dorpsraad Walsoorden)

Deze twijfels leken versterkt te worden nadat de resultaten van de verschillende onderzoeken (Deltares, 2016; RIVM, 2018) naar de mogelijke uitloging van schadelijke stoffen uit de dijk in het milieu bekend werden. Er wordt, naast zorgen over deze effecten (zie hoofdstuk 4), ook veel wantrouwen geuit, met name over het verdienmodel en het controlesysteem. Ook zijn sommigen ervan overtuigd dat er op andere plaatsen in het gebied ook TGG is gebruikt, zoals voor de ophoging van het voormalige Veerhaventerrein.

"Nou, wat blijkt nou, hè, uiteindelijk ook uit de bevindingen... dat er wel degelijk stoffen in die zeedijk zitten in die thermisch gereinigde grond, die daar niet in horen als dat goed gebeurd had geweest." (Bewoners Kreverhille)

"Want, zeggen ze dan, het wordt gekeurd op de plaats waar het weggaat en daar zit dan een keuringsbewijs bij, dus je hoeft niet meer te monstereën op het – of bemonstereën op het moment dat het aankomt. Achteraf gezien natuurlijk dom. Het is zelfs zo geweest, en ik weet niet of die informatie bij jullie al bekend is hoor, maar dat, een aantal ladingen niet meer over de loskade die aangelegd was mochten. Daar lag een transportband, vanaf het water, dat ze met die schepen die grond konden lossen. Met een silo waar vrachtauto's onder kwamen. Die mocht niet meer gelost worden, dat was zo vies, dat stof werd zo hard, dat werd een soort cement, dat hun band kapotging. Dus dan hebben ze 's nachts een aantal schepen naar Walsoorden gevaren en hebben ze die 's nachts met de vrachtauto gelost, met een kraan en een vrachtauto. Dus er is van alles gebeurd wat niet door de beugel kon." (Voormalige bewoners Perkpolderhaven)

"... dat weten wij gewoon omdat we daar gingen wandelen en omdat heel veel bewoners die daar ten tijde van de aanleg hebben gewandeld, die hebben gewoon, dat gewoon zien gebeuren. Er zijn op sommige plekken gewoon schepen vol met TGG in dat veerhaventerrein verstopt. Drie meter zand erover, een laagje... teeltaarde. En kassa. Dus." (Bestuurslid Stichting Schone Polder)

"...het vertrouwen was, was al helemaal weg na 2018, maar hoe, hoe is het in godsnaam mogelijk, dat je in deze tijd nog een dijk met zulke vervuilde stoffen aanlegt, dat dat nog kan? Daar kan ik echt niet met mijn pet bij. Als je ziet wat voor regels er allemaal zijn en dat er dan nog op deze manier zo, denk ik dan, gesjoemeld is met die thermisch gereinigde grond, daar, en dat dat niet ontdekt is. Pas op het allerlaatste moment, zeggen ze, hebben zij het zelf gezien, maar dan wisten wij het allang, dat dat niet goed zat." (Vertegenwoordiger dorpsraad Walsoorden)

3.5 Wanneer en hoe geïnformeerd over het gebruik van TGG

De geïnterviewden hebben verschillende herinneringen over wat er voorafgaand aan de aanleg van de dijk is gecommuniceerd over het gebruik van TGG. Sommigen zeggen daarover wel geïnformeerd te zijn.

"Dat is van tevoren verteld. Ik weet nog dat er in de Noordstraat, is er een voorlichtingsavond geweest. En toen werd er al over TGG gesproken.

[Dus dat was voordat ze hier die dijk gingen aanleggen?]

Ja, ja hoor.

[Maar toen waren er nog geen kritische geluiden?]

Nee, nee, want dat was gecertificeerd. Dat werd gecontroleerd. Dat was geen enkel probleem... Ik ben op zo'n voorlichtingsavond geweest. En dan werd het prachtig verteld." (Bewoner Kloosterzande)

Anderen weten niet meer precies of ze over het gebruik van TGG voorafgaand aan de aanleg geïnformeerd zijn.

"Nee, ik niet. Maar ik moet ook zeggen dat ik toentertijd zeker niet met die materie bezig was. Dus dat zou ook... Makkelijker voorbij gegaan kunnen zijn. Dat... Kijk, en als ze niet met grote borden aan het begin van de stad hebben gezet. Nee, dat hebben ze niet gedaan. Maar ja, nogmaals, ik denk, ik ben van mening dat ze met z'n allen gedacht hebben dat het kon." (Ondernemer in het gebied)

De meeste geïnterviewden zeggen echter pas bij de aanleg geïnformeerd te zijn, of zelf vragen te hebben gesteld over de TGG.

"Ja, dat hebben we eigenlijk ontdekt toen ze aan het aanleggen waren. Tijdens het aanleggen zag ik dat het heel zwarte grond was. Dat hoor je dan weer via-via dat dat thermisch gereinigde, thermisch gereinigde grond is. En uiteindelijk is het een keer op een informatieavond die [grondverwerkersbedrijf] samen met Dienst Landelijk Gebied organiseerde wel verteld dat dat dan thermisch gereinigd zand was, en dat was net zo goed als zand, want dat had in de verbrandingsoven gezeten." (Agrariër in het gebied)

"Dus op gegeven moment met zo'n bijeenkomst met Perkpolder Beheer vroegen we wel van: 'Hé, wat is dat voor zoi?' En toen zeiden ze gewoon: 'Ja, is gewoon thermisch gereinigd zand, dat is gewoon zand en dat is gewoon door de oven gegaan en daarom is het zwart' en... Ja, dat voldoet aan alle eisen, dus het gewoon eigenlijk... gewoon hetzelfde, precies hetzelfde als zand, alleen het is zwart. ... Dat is ons verteld. En we hebben er wel degelijk vragen over gesteld. Alleen ja, dan wordt dat verteld en dan denk je van 'nou, het zal wel'." (Bestuurslid Stichting Schone Polder)

3.6 Beleving zeedijk in de omgeving

Op de vraag in hoeverre de dijk in de omgeving leeft, vertellen veel geïnterviewden dat buurtbewoners het er veel over hadden. Een deel geeft daarbij aan dat mensen zich zorgen maken over de TGG en wat dit zal betekenen voor de verdere gebiedsontwikkeling, terwijl anderen juist denken dat de zorgen wel meevielen. Sommigen zeggen het onderwerp te vermijden omdat het tot conflicten kan leiden.

"Maar voornamelijk ook wel, natuurlijk, omdat het ook geregeld in de media kwam en dan heb je het er ook wel met buurtbewoners over, en zo. En natuurlijk ook met enkele collega's, natuurlijk, die ook echt die zoetwaterbron hebben. Maar goed, ook in Walsoorden, daar leeft het

toch ook echt, hoor. Dat zult u nog wel horen dan. Nou, het is toch wel door de jaren heen, doordat er meer ruchtbaarheid aan komt, leeft het bij veel mensen, en in Kloosterzande ook wel, hoor, die er toch over gaan nadenken.” (Agrariër in het gebied)

“Dus het leeft wel, maar het is niet zo, denk ik, dat mensen er wakker van liggen. Het wordt ietsje minder denk ik. Er wordt minder over gesproken misschien wel.” (Vertegenwoordigers Dorpsraad Walsoorden)

“... als je bij mij op een verjaardag of op een feestje, dan komen de mensen naar je toe en dan vragen ze: ‘Ja, hoe zit dat nou met die zeedijk, is het nou echt zo erg?’, en dan voel je eigenlijk altijd, dat je een beetje, ja, een gesprek krijgt waar je in een defensieve opstelling moet gaan zitten, omdat je ervan beschuldigd wordt, ja, dat je dat plan een beetje, dat je erop tegen bent en zo, dat je het tegenhoudt... het ligt er ook aan, er zijn er ook wel, die het gewoon met ons eens zijn, maar er zijn er ook, die zeggen: ‘Wat is het probleem eigenlijk?’ En dan moet je, ik zeg altijd van: ‘Ik heb het daar liever niet over’, dan.” (Agrariër in het gebied)

4 Zorgen over de zeedijk en het gebruik van TGG

Nadat de geïnterviewden is gevraagd wat zij vinden van de zeedijk en de keuze om TGG te gebruiken voor de dijk, is hun gevraagd of er zaken zijn waar zij zich zorgen over maken.

4.1 Geen zorgen

Een aantal geïnterviewden geeft aan zich helemaal geen zorgen te maken. Zo verteld een ondernemer in het gebied dat hij zich geen zorgen maakt over de eigen gezondheid en ook niet over die van zijn klandizie. Hij heeft er vertrouwen in dat er een goede oplossing komt voor de problematiek met de TGG in de zeedijk. En zelfs als de oplossing betekent dat de ondernemer hinder voor zijn bedrijf kan ondervinden – wat aannemelijk lijkt als voor het afgraven van de dijk gekozen wordt – heeft hij er vertrouwen in dat er een goede oplossing komt. Dan wel middels een routeomleiding zodat zijn onderneming bereikbaar blijft, dan wel via een financiële compensatie.

"Nou ja, ik heb er gewoon vertrouwen in dat het opgelost wordt. [Dus je maakt je geen zorgen om je gezondheid of die van jouw klandizie?]

Nee, nee persoonlijk niet momenteel, nee. Dat kan ik nog niet echt van wakker liggen moet ik zeggen." (Ondernemer in het gebied)

Bestuursleden van de Business Club Perkpolder maken zich evenmin zorgen over de dijk. Zolang de uitloging van stoffen binnen de grenswaarden blijft, hebben ze geen reden om zich ongerust te maken. Dat er gemonitord wordt, stelt hen juist gerust. Daarbij verwachten ze dat het RIVM "allang aangeslagen zou zijn" als er echt serieuze issues zijn met de dijk. Daarbij is nog niemand ziek geworden, wat een teken zou zijn dat de dijk niet gevaarlijk is.

"Nou, ik moet eerlijk zeggen dat ik me daar in principe geen enkele zorgen maak. Als blijkt, inderdaad, dat het binnen de waarden, zeg maar, kan voortbestaan, ja, dan heb ik geen enkele reden om mezelf ongerust te maken." (Bestuurslid Business Club Perkpolder)

"Ik ben geen materiedeskundige. Dus ik wacht met een gerust hart af. Want als er echt serieuze issues zouden zijn, dan verwacht ik van een RIVM dat ze allang aangeslagen was. Als er nu al, op basis van wat Stichting Schone Polders al jaren beweert, van ja, we lopen al dertien jaar acuut levensgevaar, ja, we lopen daarna veertien, vijftien jaar lopen we er allemaal nog steeds rond en we hebben nog altijd hetzelfde geluid. En er is niemand ziek geworden." (Bestuurslid Business Club Perkpolder)

Bewoners van de Perkpolderhaven maken zich ook geen zorgen. Ze geven aan dat de TGG goed is afgedekt. Daarbij geloven ze dat, als het echt zo slecht gesteld is met de dijk, er veel meer zieken zouden moeten zijn en zij zelf ook allebei "doodziek" zouden moeten zijn, aangezien zij het dichtst bij de zeedijk wonen. Tot slot zien ze het ook

als een goed teken dat er inmiddels weer begroeiing is op de dijk en er konijnen en vogels op de dijk te vinden zijn.

"Nou, ik persoonlijk niet, als het goed afgedekt is en het kan geen kwaad voor de volksgezondheid. (...) Ik denk dat het goed ingekuuld is en het verder geen kwaad kan. Ja, waarom moeten we er dan zo'n ophef over maken?" (Bewoner Perkpolderhaven)

"Na verloop van tijd herstelt dat zijn eigen ook weer. En dan moet je dan ook maar van uitgaan dat dat zo is, eigenlijk. Kijk, en als het echt zo slecht is en er zouden veel zieken moeten zijn, ja, dan zouden we ook allebei doodziek moeten zijn." (Bewoner Perkpolderhaven)

4.2 Lange termijn zorgen over effecten van stoffen voor mens en milieu

De meeste geïnterviewden maken zich echter wel zorgen over de dijk en het gebruik van TGG voor de dijk. De meest genoemde zorg betreft mogelijke nadelige effecten voor de gezondheid die op de lange termijn kunnen ontstaan door uitloging van de vervuilde stoffen uit de TGG in de zeedijk. Bewoners en agrariërs vragen zich af wat die stoffen gaan doen met het lichaam en of er kankerverwekkende stoffen in zitten. Meerdere geïnterviewden noemen dat het om stoffen gaat die niet goed zijn voor mensen en dat die stoffen er niet in horen te zitten. Ook zijn er geïnterviewden die verwachten dat de opeenstapeling van verschillende stoffen tot gezondheidsproblemen zal leiden.

"Ja, maar daar hebben wij ook waarschijnlijk niet lang genoeg voor doorgeleerd, maar dat weet ook, dat weet ook niemand, denk ik. Weet niemand, wat die stoffen gaan doen en hoe dat uitlogen gaat. Ja, er zijn allemaal stoffen bij, ja, de meest vreemde namen geven ze eraan, aan die stoffen. En dan kun je echt helemaal, want ja, het komt erop neer, dat had er niet mogen zijn, ja." (Agrariër in het gebied)

Mensen verwachten dat de TGG een probleem gaat vormen doordat de stoffen via het watersysteem in het (diepe) grondwater en oppervlaktewater terechtkomt en zo door de hele omgeving wordt verspreid. Waar de één verwacht dat deze zorgen zich na zo'n vijf of tien jaar zullen manifesteren, denken anderen aan een termijn van twintig, dertig, of vijftig jaar.

"Voordat het allemaal naar buiten sijpelt, om het zo te noemen, ben je natuurlijk wel een aantal jaren verder. Dus ik denk dat het pas echt goed inzichtelijk wordt, hoe schadelijk het is, als het te laat is." (Bewoner Kreverhille)

"Als het helemaal in de diepere grondwaterlagen komt, wordt het een gigantisch probleem. Want dan komt het zelfs tot onder Kloosterzande... Als een olievlek. Daar zit het nu nog niet, hè. Maar dat zou best kunnen, dat het bij twintig jaar wel gebeurt. En dan heb je bij vijftig, over vijftig jaar een geweldig groot probleem." (Bewoner Kloosterzande)

Veel geïnterviewden geven aan dat ze er zelf waarschijnlijk niet meer ziek van zullen worden of aan zullen overlijden, maar ze maken zich wel

zorgen over de gezondheid van de kinderen of kleinkinderen op de lange termijn. Daarnaast willen geïnterviewden het probleem ook niet naar de volgende generatie doorschuiven.

"Ik om de, gewoon heel simpel, de kleine jongen die ik heb en de toekomst. Want, kijk, het sijpelt door en het is misschien maar een druppeltje, maar het is wel een druppeltje op lange termijn, dus dat druppelt, druppelt, druppelt en dat wordt een hele grote bak zal ik maar zeggen. En we leven hier. We zwemmen hier in de Schelde. Hè. Ja, die kleine die groeit hier ook op, dus het is voor mij meer." (Bewoner Kreverhille)

"Kijk, nogmaals, we zijn niet voor ons, direct, hè, in ons leven niet meer, hè. Wij gaan dat verschil niet merken. Maar over honderd jaar, dan gaan ze zeggen: 'Onze voorouders, die hebben ons toen toch maar lekker laten zitten, die hebben die zooi toen lekker... hadden ze... zou hun tijd wel duren.' Want zo voel ik dat dan, hè." (Bestuurslid Stichting Schone Polder)

Ook zijn er bewoners die zich zorgen maken over de toekomstige bewoners van Waterzande, het dorp dat gerealiseerd gaat worden achter de koppeldijk. Zo leeft er de zorg dat de kinderen die daar straks wonen en buiten spelen mogelijk ook in aanraking zullen komen met de kwelsloot waar de stoffen uit de TGG opgevangen worden, met mogelijke gezondheidsschade als gevolg.

Verschillende deelnemers aan ons onderzoek noemen tot slot in dit kader ook bang te zijn dat mensen over twintig jaar of langer niet meer weten dat de TGG er ligt of dat mensen over twintig à dertig jaar klachten krijgen die nooit meer in verband gebracht worden met de TGG.

Naast zorgen over de volksgezondheid, is men ook bezorgd over de langetermijngevolgen voor het milieu en voor dieren die er grazen of wilde dieren. Eén bewoner vraagt zich af of we de vervuilende stoffen straks terug zullen vinden in vogels en vissen, zoals dat nu ook gebeurt met medicijnen die via het toilet weggegooid worden en in het water terechtkomen.

"Wat wij weggooien, komt vroeg of laat bij ons terug."
(Vertegenwoordiger dorpsraad Kloosterzande)

4.3 Korte termijn zorgen

De meeste mensen die we gesproken hebben, maken zich op de korte termijn geen zorgen. Als argument hiervoor wordt vaak genoemd dat de TGG nu goed ingepakt ligt. Al zijn er wel twijfels over de dikte van de kleilaag, zoals bij een bewoner van Kloosterzande.

"Er was op een gegeven moment een voorlichtingsavond op Kloosterzande. En op diezelfde avond kwamen er twee mensen aan het woord. En de ene persoon had het over zeventig centimeter klei dat er aan zat. En de andere persoon had het over een meter klei. Dan weet je het geen van tweeën." (Bewoner Kloosterzande)

Toch gelooft een aantal mensen dat de uitloging van stoffen uit de TGG op dit moment ook al problemen oplevert. Zo geeft een bewoner aan dat het "niet best is" om je hond uit de sloot die naast de dijk ligt te laten drinken. En een andere bewoner zou hebben gehoord dat het niet goed is voor je hond als je hem drie dagen of drie keer achter elkaar in de sloot laat zwemmen. Dit zijn voor deze geïnterviewden tekenen dat het nu ook al niet goed zit met de TGG in de zeedijk.

"... die sloot daar die daar ligt, die kwelsloot, dat is hetzelfde... precies hetzelfde als in Bunschoten. Alleen in Bunschoten stonden er bordjes langs. 'Kijk uit, laat je vee niet drenken en laat er geen hond uit drinken.' Hier wilden ze nog zelfs geen bordjes zetten, terwijl ze weten, in die sloot, als een hond daarvan drinkt, ja, dat is niet zo best." (Bestuurslid Stichting Schone Polder)

Verschillende bewoners wijzen ook op de begroeiing op en rondom de dijk waaraan zij zouden zien dat er iets niet goed is met de grond in de zeedijk.

"Nou kijk, het loopt al vier, vijf... Vanaf dat die met het tweede jaar. Want toen zag ik al dat het gras niet groeide. Dan maak je je wel zorgen, want dan klopt er iets niet. Dat kon iedereen zien, dat het gras niet groeit. Ja en dan zag je van, er is iets mis." (Bewoner Kloosterzande)

"Als ik zie hoe niet-fris de bomen erbij staan, dan is het, dan denk ik van, nou, zal er toch niet wat zout bij komen of zou er toch niet wat vervuilde grond of water uitlogen en toch bij die bomen komen, want dat is het eerste waar je wat aan ziet." (Vertegenwoordiger dorpsraad Walsoorden)

Tot slot vraagt een bewoner zich af of het nu verstandig is om op de dijk te gaan picknicken. In de zomer ziet ze er veel mensen zitten en vooral kinderen stoppen hun vingers regelmatig in hun mond.

"Dat ik denk van, oei... dat de kou van m'n rug loopt van... ik voel me nu ook niet geroepen om iedere keer in te gaan zetten, hele dagen rond te lopen en te gaan zeggen van doe ze plastic handschoentjes aan". (Vertegenwoordiger dorpsraad Kloosterzande)

4.4 Zorgen tijdens en na aanleg zeedijk

Meerdere bewoners die op of rondom de dijk wonen of woonden, of die landbouwgrond hebben rondom de dijk, geven aan last te hebben gehad van het overwaaien van de TGG (vaak 'stof' genoemd) tijdens de aanleg van de dijk. Sommigen hebben zich veel zorgen gemaakt of maken zich nog steeds zorgen over wat ze toen ingeademd hebben. Mensen in de omgeving, met name bewoners van de Noordstraat en uit Walsoorden, zouden volgens een van de geïnterviewden last hebben gehad van hun longen. Een bewoner uit Walsoorden geeft aan veel last te hebben gehad van uitslag en jeuk wat niet verklaard kon worden door een arts. Eén van de geïnterviewde gaf aan dat haar man is overleden aan slechte longen. Zij hebben ten tijde van de aanleg van de dijk op de Perkpolderhaven gewoond. Ze weten echter niet zeker of er een verband

is met het wonen in de 'stof' tijdens de aanleg van de dijk. Ook de huisarts uit de omgeving geeft aan niet zeker te weten of de klachten waarmee patiënten bij hem kwamen verband houden met de dijk. Hij geeft aan nooit op de hoogte te zijn gesteld van klachten of ziekten die kunnen ontstaan als gevolg van blootstelling aan TGG.

"En dat is lastig, als je natuurlijk als huisdokter hier de patiënten die je voor je ziet, een relatie wilt geven met problemen rondom de dijk. Ik heb daar in, toen het in 2014 begon, dat, die dijk, heb ik nooit te horen gekregen wat, wat, wat de problemen zouden kunnen zijn voor mijn patiëntenbestand, en mijn collega's ook niet." (Huisarts/bewoner Kloosterzande)

4.5 Zorgen om vervuiling zoetwaterbel

Alle agrariërs die we gesproken hebben, zijn bang dat de uitloging van de TGG doorsijpelt naar de zoetwaterbron die zij nodig hebben voor het besproeien van de gewassen. Met name bij droge perioden wordt de zoetwaterbel veel gebruikt. Vervuiling van de zoetwaterbron zou volgens geïnterviewden kunnen ontstaan door uitloging van de stoffen uit de TGG naar het grondwater of via besmetting van het oppervlaktewater van de sloten. Mensen zijn bang dat als het water in de zoetwaterbron vervuild raakt, deze niet meer gebruikt kan worden. Dat zou tot behoorlijke schade voor het bedrijf leiden of zelfs het voortbestaan van het agrarisch bedrijf in gevaar brengen.

"Het uitlogen gaat wel steeds door, hè, dat is nou vanaf 2015 tot en met, wat is het, bijna zes jaar aan het uitlogen. En dat, ja, is nog niet stopgezet. En het zoetwater ligt daar echt heel dichtbij. En zoetwater is voor mij als akkerbouwer echt heel belangrijk. Dus het is een heel verdrogend gebied. Als het droog is, dan hebben we hier gewoon opbrengsten die minder dan de helft zijn als een gemiddelde. Door dat zoete water krikken we die opbrengsten dan in zo'n heel droog jaar op naar iets van een, ja, 80 tot 100 procent. Dat is nog steeds niet zoals op echt goed vocht leverende grond. Dus dat is echt een kwestie van, ja, van wel of niet bedrijf kunnen voeren, dat je hier zoetwater hebt. En als dat door die dijk niet meer veilig is om dat te gebruiken, dan kun je wel hier gewoon stoppen." (Agrariër in het gebied)

Twee agrariërs en de huisarts uit de omgeving verwijzen in dit kader ook naar problemen met de voedselveiligheid die kunnen ontstaan als het water uit de zoetwaterbel vervuild raakt en (zonder te weten dat het water uit de zoetwaterbel vervuild is) gebruikt wordt om de gewassen te besproeien.

4.6 Zorgen over sterkte dijk tegen hoogwater

Naast zorgen over de zoetwaterbel, noemen bijna alle agrariërs ook dat ze zich zorgen maken over de vraag of de zeedijk wel bestand is tegen hoogwater uit de Westerschelde. Ook een aantal omwonenden maakt zich hier zorgen over. Ze denken dat TGG gaat klonteren, wat de dijk op sommige plekken minder stevig zou maken. Of dat TGG 'harde brokken' vormt waar het water niet makkelijk doorheen zou lopen, maar juist overheen, waardoor men bang is dat de toplaag weg kan spoelen.

"Het is hier natuurlijk ook een gebied wat aan de Westerschelde, en niet aan een gewone rivier ligt. Dus het is ook wel redelijk risicovol, qua overstroming, qua wind, qua... (...) wat gebeurt er bij 1953-achtige toestanden? Het is niet hetzelfde als zand. Het spul maakt echt grote harde brokken. Is dat allemaal wel zo, allemaal wel zo goed? Het water loopt er niet makkelijk doorheen, het loopt er eigenlijk overheen. Spoelt de toplaag allemaal weer niet weg?" (Agrariër in het gebied)

"Qua veiligheid. Gaan er scheuren ontstaan tussen die monolithische brokken, dus je krijgt binnen in de kern van die dijk, krijg je monolithische brokken steen. Ja, dat is het laatste wat je wil bij een zeeverende dijk. Waar straks bij een storm één keer in de honderd jaar met springtij continu water tegenaan staat te douwen. Dat water sijpelt in die dijk, kan nergens naartoe, alleen maar door die scheuren. Ja, dan dondert zo het ene brok na het andere eruit." (Bestuurslid Stichting Schone Polder)

Toch noemen andere geïnterviewden ook expliciet zich geen zorgen te maken over de veiligheid van de dijk als bescherming tegen het hoge water. De verhalen dat de TGG gaat klonteren zouden zijn weerlegd, of geïnterviewden hebben er vertrouwen in dat Rijkswaterstaat instaat voor een veilige dijk als het gaat om de bescherming tegen het hoge water.

"Ja, de dijk is sterk genoeg, dat geloof ik op zich wel. Daar zijn berekeningen uitgevoerd en een storm zal niet het water erover laten slaan, dus ik zie, die veiligheid is oké." (Vertegenwoordiger dorpsraad Walsoorden)

"Ja, en hoe is het ook met de sterkte van die dijk, hè, ik bedoel, ja. Ze hebben het er ook weleens over, dat er zijn soms ook klonters van die TGG, dus dan heb je niet op dat, op zo'n plek is het toch minder stevig." [Bent u dan bang dat de dijk onvoldoende bescherming biedt tegen het water?]

"Ja, ja. Nou ja, dan hebben we toch maar misschien niet meer terecht, maar toch nog wel vertrouwen in Rijkswaterstaat, dat ze instaan voor een veilige dijk." (Agrariër in het gebied)

"Maar ook daar is van gezegd dat dat in orde is. Want als dat niet in orde zou zijn, dan zou Rijkswaterstaat toch wel heel snel... moeten handelen, hè. Er waren toen verhalen van dat gaat klonteren en dan krijg je verzwarting. Maar dat is toch ook redelijk, volgens mij, weerlegd. Want als dat zo zou zijn, dan zouden ze snel... gaan ingrijpen." (Lid Pro Perkpolder Groep)

4.7 Overige zorgen

Naast de gezondheidszorgen voor de langere termijn, zorgen voor milieu en dieren, zorgen om de vervuiling van de zoetwaterbel en zorgen over de sterkte van de dijk als bescherming tegen het hoge water, is er een aantal andere zorgen genoemd. Deze zorgen worden doorgaans door één of twee geïnterviewden genoemd.

Zo maakt een aantal mensen zich zorgen dat als er in de buurt van de dijk gegraven wordt in het kader van de nieuwe woonwijk, de TGG opnieuw bloot komt te liggen en alle kanten op kan stuiven, met mogelijke gezondheidsklachten tot gevolg.

Bewoners uit Walsoorden geven aan zich zorgen te maken over de waarde van hun huis, vanwege de vervuiling van de dijk.

"We wonen op een gifbelt, wat is ons huis strakjes waard?" (Bewoner Walsoorden)

Leden van de Pro Perkpolder Groep noemen uitstel van de uitvoering van Plan Perkpolder als zorg door alle negatieve aandacht voor de dijk.

4.8 Impact van de zorgen

We hebben ook aan geïnterviewden gevraagd, wanneer zij zich zorgen maken over de dijk, of deze zorgen hun dagelijkse bezigheden of welzijn beïnvloeden.

Meerdere bewoners en agrariërs geven aan dat de zorgen die zij hebben over de dijk hen niet belemmert in hun dagelijkse bezigheden. Zo geven zij aan de dijk niet te mijden en er nog steeds overheen te wandelen.

"Ik vermijd hem [de dijk] niet, moet ik eerlijk zeggen. Ik loop er ook op 's zomers. Nee, ja, in alle eerlijkheid, ik voel mij niet bang of zo. [Het beïnvloedt niet uw dagelijkse bezigheden?]
Nee."

[Hoe is dat voor jou?]

"Nee, ook niet echt."

(Vertegenwoordigers dorpsraad Walsoorden)

"Nee, nee, de dijk vermijden, we wandelen er wel over en met de hond en, nou goed, zwemmen in die sloten, doet hij niet. Die zwemt aan de andere kant van de dijk, in de zee. Nou ja, dat is ook, ja, dat is, dat doen we altijd nog. Ik maak mij er, op dit moment loop ik er nog niet over te dubben, dan, laten we zo maar zeggen." (Agrariër in het gebied)

Verschillende bewoners en agrariërs geven aan dat de situatie hen vaak bezighoudt.

"Het is natuurlijk wel zo dat zodra je een bericht voorbij ziet komen of je krijgt iets mee aangaande dit onderwerp, dan sta je wel even op scherp, ja. Van oh, dat moet ik even lezen, of dat moet ik even uitzoeken. Je bent er wel mee bezig, ja." (Bewoner Kreverhille)

"Ik ben er wel, we zijn er wel mee bezig, hebben het er weleens een paar keer in de week over met mensen die er komen, of die ernaar vragen, maar ja, goed, we zitten zelf al zo lang in heel dat spul hier. Of ik bedoel, maar ja, in heel het gebeuren, vanaf het plan van het ontwikkelen tot nou. En het is vanaf het begin altijd nooit zo heel netjes gegaan ook, dus. We zijn wel wat gewend." (Agrariër in het gebied)

Een bewoner die hier pas anderhalf jaar geleden is komen wonen, geeft aan:

"Qua locatie wonen we hier schitterend. Dus daar ligt het zeker niet aan. Het is wel een klein smetje op de natuurlijke omgeving, vind ik. We hadden niet verwacht toen we zo in de open natuur zouden gaan wonen, dat we ons toch direct of indirect bezig moesten houden met verontreiniging die door de mens is veroorzaakt. Dat vind ik wel jammer ja." (Bewoner Kreverhille)

Bij sommige bewoners en agrariërs levert de situatie stress op, kost het energie en beïnvloedt het hun mentale welzijn op een negatieve manier. Onder hen bevinden zich met name mensen die zich actief inzetten om de problemen met de dijk op te lossen. Dat kost hun veel tijd en energie, die niet in hun eigen werk of aan andere activiteiten gestoken kan worden. Daarbij geven sommigen van hen aan zich niet serieus genomen te voelen en het gevoel te hebben een strijd te voeren tegen een overheid die hen juist zou moeten beschermen. Met name het uitblijven van resultaat van hun investeringen en de lange duur van dit traject leveren stress op bij deze bewoners en bij sommigen zelfs depressieve gevoelens. Tevens wordt genoemd dat de onzekerheid over steeds nieuwe overheidsplannen in het gebied veel stress oplevert.

"Ja, met de manier waarop dat we d'r mee bezig zijn, en bezig zijn geweest, zeker wel. Omdat je samen met de stichting en samen met de andere boeren ook, ook bezig bent met, ja, gewoon met werk, om een advocaat duidelijk te maken wat jouw zorgen zijn. Dus dat sowieso. Dat kost tijd en energie, en dat is geen positieve energie. Dus dat heeft echt wel impact op je andere werk. Dat wel. Het, het feit dat het er ligt en dat er niks aan gedaan wordt, zeker tot iets meer dan een jaar geleden, was ook wel zorgelijk, vond ik." (Agrariër in het gebied)

"Nou, ik denk in z'n algemeenheid, dit trekt een wissel op iedereen, hoor. Heel die situatie, hè. Je moet goed bedenken, ik bedoel ieder van ons die is hier gekomen naar dit plekje om weg te zijn, of eigenlijk in die natuur te zijn en in die rust en in die stilte. (...) En dan komt daar, dan komen daar allerlei overheden met prachtige plannen. Hè, of dat nou de gemeente is of, of Rijkswaterstaat of, of wie dan ook. En dan krijg je dus een, een radartoren die, die je niet, die je nooit hebt gewild en een zeedijk die vervuild is een nieuw dorp met alle ellende van dien, want daar zitten veel meer haken en ogen aan. Dus je gaat naar een omgeving waarvan je zegt van, 'hè hè, eindelijk', bevind je je ineens midden in allerlei conflicten. En daar zaten we dus even niet op te wachten. Dit was niet wat we zochten. Wij zochten geen haard van conflicten. Dan ga ik wel in de stad wonen. (...) Dus die stress, die, die druk, hè, want dat mag je dan stress noemen, denk ik, die voel je dus voortdurend. En dat drukt. Dat drukt zeer zeker op je beleving, ja." (Bewoners Kreverhille).

"En het is niet alleen de... de lichamelijke gezondheid. Het heeft ook met geestelijke gezondheid. Als je zo lang bezig bent met de overheid en ze behandelen je op die manier, dan denk je van, nou, misschien denken ze dat we dom zijn, maar je wordt... wordt niet echt serieus genomen. Ja, alleen dat je moet slikken. En dat je al die shit maar naar binnen

moet halen. En ik voel, ook geestelijk denk ik van, wat is nu de kwaliteit van het leven voor de komende tijd? Als je zo veel moet strijden om te krijgen waar je eigenlijk recht op hebt.” (Bestuursleden Stichting Schone Polder)

[Hebben de zorgen die jullie hebben, over onder meer de gezondheid van mensen nu en in de toekomst, nog invloed op jullie dagelijkse bezigheden?]

“Veel te veel.”

[Op wat voor manier?]

“Ja, tegen depressie aan.” (Bestuurslid Stichting Schone Polder)

Bij een bewoner uit Walsoorden beïnvloeden de zorgen direct haar dagelijkse bezigheden. Zo is ze onzeker over het eten van producten uit eigen tuin en durft ze niet meer over de dijk te lopen uit angst dat de stoffen uit de TGG haar gezondheid negatief beïnvloeden.

5 De bredere context: percepties over Plan Perkpolder en de betrokkenheid van overheden en PFAS

Hoe mensen een situatie beleven, is afhankelijk van de tijd, plaats en context. De zeedijk, waarvoor TGG is gebruikt, is aangelegd omdat er is ontpolderd. De ontpoldering is onderdeel van een groter plan voor de gebiedsontwikkeling: Plan Perkpolder. De zeedijk is zodoende niet los te zien van Plan Perkpolder. We hebben mensen daarom gevraagd naar hun beeld van Plan Perkpolder, alsmede naar de communicatie over en betrokkenheid bij de ontwikkeling van dit plan. Daarnaast hebben we in interviews gesproken over de rol van overheden, wie geïnterviewden verantwoordelijk achten voor de dijk en hoe ze de communicatie van betrokken overheden hebben ervaren. Tot slot kwam tijdens een deel van de interviews de PFAS in het gebied ter sprake. Ook aan dat onderwerp besteden we in dit hoofdstuk over de bredere context aandacht.

5.1 Percepties Plan Perkpolder

Volgens de burgemeester van de gemeente Hulst is de bevolking blij met Plan Perkpolder. De ontwikkeling die nu Waterzande is gaan heten, wordt volgens hem door de bevolking breed gedragen. Als we de vraag voorleggen aan de geïnterviewden, blijkt dat er heel verschillend wordt gedacht over Plan Perkpolder. Een aantal bewoners en (vertegenwoordigers van) ondernemers is heel positief over het plan. Een aantal andere bewoners en sommige agrariërs is juist overwegend negatief over het plan. Tot slot is er ook nog een aantal bewoners en agrariërs die zowel positieve als negatieve aspecten van het plan benoemen.

5.1.1 *Positieve aspecten*

Mensen die positief tegenover het plan staan of positieve aspecten zien in het plan, noemen hiervoor als belangrijkste argument dat Plan Perkpolder het gebied een sociale en economische impuls geeft. Daarnaast wordt de nieuwe natuur die gecreëerd is ook genoemd als positief aspect.

Door het wegvallen van de veerdienst in 2003 zijn veel ondernemingen en diensten, zoals buslijnen, verdwenen en zijn veel mensen uit de regio vertrokken. Met name jongeren, waardoor de regio aan het vergrijzen is. Plan Perkpolder kan een nieuwe impuls geven aan het gebied, waardoor het weer aantrekkelijker wordt om er te wonen en te ondernemen.

"Het plan blijft leven en dan ga je toch weer hopen en ik geloof dat er op Kloosterzande heel veel mensen zijn die er nu wel op hopen omdat die ereschuld die ze ooit beloofd hebben, dat dat toch een keer ingevuld gaat worden. Want er is toch een hoop werkgelegenheid weggevallen hier, voor Kloosterzande en Hulst." (Bewoners Perkpolderhaven)

"Dat was een hele keten van bedrijven die leefden van die boot, maar die boot is weggevallen, dus Kloosterzande is gewoon een dood dorp"

geworden. Dus als dit nou doorgaat, dan hebben we kans dat er misschien toch nieuwe elan terugkomt.” (Bewoners Perkpolderhaven)

Twee bewoners die wat kritischer zijn over het plan, noemen als positief aspect dat Plan Perkpolder voor wat reuring in de streek kan zorgen en kan voorkomen dat het gebied criminelen aantrekt.

Veel van de geïnterviewden, ook de mensen die kritischer staan tegenover het plan, geven aan geen probleem te hebben met de bouw van woningen. Andere bewoners geven aan de rust van het gebied te waarderen, maar desondanks de woningbouw wel te begrijpen en steunen.

“Dat ze dat gebied ontwikkelen en ze willen daar huizen bouwen ... prima, doe maar, als dat iets goeds wordt, iets moois wordt, waarom niet? Je kunt zo’n plek niet voor jezelf opeisen...Dan kan je wel zeggen; we wonen daar rustig, je woont daar mooi, we hebben deze prima plek en voor de rest hoeft daar niemand te komen, dat zou natuurlijk heel egoïstisch zijn en dan telt er een groter belang. Als ze dat mooi doen, waarom niet?” (Voormalige bewoner Perkpolderhaven)

Bestuursleden van de Business Club Perkpolder hopen dat Plan Perkpolder een bovenregionale functie krijgt. Eén waarvan niet alleen lokale bewoners en ondernemers profiteren, maar ook ondernemers en bewoners van buiten het gebied dat direct rondom het nieuwe dorp Waterzande ligt, waaronder ook mensen van buiten de gemeente Hulst.

De verwezenlijking van Plan Perkpolder zou het gebied ook aantrekkelijker maken voor toerisme, een vooruitzicht dat omarmd wordt door een ondernemer uit het gebied:

“We hebben natuurlijk een stukje Zeeuws-Vlaanderen dat vergrijsd en dat toch wel, ja, een stukje toerisme aantrekkingskracht mist. Ja, ik denk dat Perkpolder daar het uitgelezen gebied voor is om de slag te maken. Als wij zien wat er in, in West-Zeeuws-Vlaanderen gebeurt... En natuurlijk is Cadzand en Breskens en dergelijke een andere waterlijn, maar om het stukje beleving bij ons te creëren, ik denk dat daar absoluut mogelijkheden liggen. Dus ik ben absoluut enthousiast daarover.” (Ondernemer in het gebied)

Enkele bewoners noemen de nieuwe natuur, gerealiseerd als gevolg van de ontpoldering, een positief aspect.

“Het idee om daar wat natuur te doen, en ik hou van vogels, dus ik kom daar weleens en ik kijk er graag vogels, ik vind dat heerlijk, ik vind dat een heel goed idee geweest om dat te doen. Dus ik stond daar helemaal niet afwijzend tegenover.” (Huisarts/bewoner Kloosterzande)

5.1.2 *Negatieve aspecten*

De mensen die overwegend negatief zijn over het plan, noemen daarvoor één of meer van de volgende argumenten: men is hier juist komen wonen voor de rust, Plan Perkpolder zou het veel te druk maken in het gebied; het plan is te ambitieus en groots qua opzet wat niet zou passen bij de streek; het idee om een economische impuls te bieden aan

het gebied, met name aan Kloosterzande, zal met dit plan niet gerealiseerd worden; er zijn zorgen over het grondgebruik voor de ophoging van de Westelijke Perkpolder; men had liever niet gewild dat er goede landbouwgrond was opgeofferd voor ontpoldering.

- 5.1.2.1 *Plan Perkpolder verstoort de gewaardeerde rust in het gebied*
 Meerdere bewoners en agrariërs geven aan kritisch te zijn op het plan omdat ze juist de rust in het gebied waarderen. Zij zitten niet te wachten op de drukte die Plan Perkpolder met zich mee zal brengen in de vorm van extra bewoners, toeristen, verkeer en, als gevolg daarvan, mogelijk ook de aanleg van nieuwe wegen.

"Ja, en het is niet zoals ik het ooit gewild had, zelf, moet ik zeggen. Het is hier hartstikke rustig en er is niks te beleven, maar dat is juist het mooie eraan. Er is niks te beleven, de rust. En straks wordt het wel een beetje meer, krijgen we een impuls, wordt het drukker en zo. Ja, ik weet niet of wij daarop zitten te wachten, zeg maar." (Vertegenwoordiger dorpsraad Walsoorden)

"Ja. We zijn hier komen wonen, natuurlijk, voor de rust, en voor de natuur, en er gaat natuurlijk wel een heel groot deel ten onder daardoor." (Bewoner Kreverhille)

- 5.1.2.2 *Plan Perkpolder is te ambitieus*
 Een veelgehoord argument waarom men kritisch is over het plan, is dat mensen het te ambitieus vinden. Te 'megalomaan' en 'niet passend bij de streek'.

"Kijk, dat er gebouwd moet worden daar ontkomen we allemaal niet aan, want er is gewoon een enorm huizengebrek en dat hoort er nou eenmaal bij. Daar heeft iedereen mee te maken momenteel, denk ik. Alleen het is wel jammer dat er zo, in zo'n stuk, ja, bijna onaangeraakt stukje natuurgebied en landbouwgebied, er zo'n enorme berg met vakantiewoningen gebouwd wordt. Dat vind ik wel zonde." (Bewoner Kreverhille)

"En het hele Plan Perkpolder, zeker vanaf het begin in 2004, was het tot voorbij Kloosterzande geprojecteerd, echt enorm groot. Megalomaan. Ze hadden het echt over de grote jetsset, tweede huizen van wat toentertijd al gepraat werd over, over 300.000-400.000 euro, terwijl de huizen hier toen 100.000 euro kostten. Echt allemaal in de... Groot, groot, groot. Niet voor de mensen van hier, en, ja, grote verkooppraat eigenlijk." (Agrariër in het gebied)

"Nou ja, ik ben niet an sich tegen woningbouw, maar wel tegen een heel grootschalige woningbouw. En wat er nou eigenlijk aan zit te komen, er zijn toch ook weer grote appartementen, meerdere lagen, ja, dat vind ik hier eigenlijk helemaal niet zo passen." (Agrariër in het gebied)

Meerdere geïnterviewden hadden liever gezien dat ze klein begonnen waren, bijvoorbeeld eerst met de bouw van woningen op het Veerplein, en vanuit daar verder kijken. Maar hun is verteld dat dat niet mogelijk was: of het hele plan moest doorgang krijgen, of niets kon gerealiseerd worden.

"Ze zeiden ook altijd tegen ons van: 'We kunnen niet klein beginnen, het is gewoon alles of niks. En alles hangt samen met elkaar.'" (Bestuurslid Stichting Schone Polder)

"Nou ja, in eerste instantie vind ik wel, ze hebben, vind ik, van de gemeente wel een hele grote broek aangetrokken, hoor. Want ze hadden eigenlijk, als ze nou eerst eens d'r eigen toegelegd, dan, hadden op dat Veerplein. Als ze nou eerst, ik bedoel, het is eigenlijk maar een kleine gemeente, dus ja, en het is hier natuurlijk, het was verder, of het is hier natuurlijk niet zo toeristisch als je bijvoorbeeld West-Vlaanderen pakt." (Agrariër in het gebied)

Sommigen geven wel aan blij te zijn dat het plan al iets geslonken is, doordat de golfbaan en de daarvoor geplande ophoging van de Westelijke Perkpolder niet doorgaat. Al is er ook een aantal bewoners en vertegenwoordigers van ondernemers die dat juist erg jammer vinden.

Zowel voor- als tegenstanders van Plan Perkpolder noemen het hoge ambitieniveau als belangrijke reden waarom er nog steeds niets gerealiseerd is. Veel geïnterviewden zeggen het jammer te vinden dat de realisatie van het plan zo lang op zich laat wachten. Twee agrariërs geven aan grond te hebben afgestaan in de Westelijke Perkpolder en vinden het spijtig dat die grond nu nog steeds niet wordt gebruikt voor de bouwplannen. Een aantal geïnterviewden verwijst ook naar Kruiningen, de locatie waar de veerdienst vanuit Perkpolder eindigde. Hier werd, na het wegvallen van de veerdienst, wél een woonwijk gerealiseerd, terwijl er in Perkpolder alleen nog maar ontpolderd is en niets is gebouwd.

"Wij zijn in '99 hier komen wonen en dan hadden ze 't almaar over als strakjes het veer ophoudt te bestaan, dan, ja, dan moet er gelijk een pasklaar plan liggen en dan kunnen we gelijk beginnen, want het moet gelijk een nieuwe boost zijn voor Kloosterzande, en zo. Maar in 2003 is de pont opgehouden te bestaan en nu zijn we zoveel jaren, nu zijn we achttien jaar verder... dan denk ik, dat had toch echt wel sneller gemoeten. Ze hadden eigenlijk toch, vind ik, gelijk een plan moeten hebben en gelijk, pakken we het Veerplein naar Kruiningen, aan de andere kant van de Westerschelde, waar het veer naartoe ging, ja, daar is het wel een hele woonwijk." (Agrariër in het gebied)

5.1.2.3

Plan Perkpolder gaat de gewenste economische impuls niet bieden

Door meerdere omwonden wordt betwijfeld of de ondernemers in Kloosterzande profijt van het dorp Waterzande zullen hebben, zeker als daar nieuwe winkels, zoals een bakker of slager, worden gevestigd. Sommigen hadden een heel ander plan verwacht, meer gericht op het realiseren van werkgelegenheid in plaats van de bouw van woningen.

"Nu komen hier vierhonderd woningen. (...) Maar ik zie nu al, ze willen niet een bakker hebben, ze willen niet een schilder hebben, ze willen niet een groenteboer hebben. Wat heeft Kloosterzande er dan nog aan? Toch helemaal niks? Dat wringt wel bij mij hoor. (...) Het streeft zijn doel voorbij. Het doel was eigenlijk om Kloosterzande, de economie op Kloosterzande een beetje te versterken. En heel de kop hiervan. Dat

was het plan. Maar niet om nou te zeggen van, we gaan hier een nieuw dorp bouwen.” (Bewoner Kloosterzande)

“Ik ben helemaal niet tegen dat plan. Ik had geen goed alternatief, maar ik bekeek hem anders, denk ik. De veren gingen weg, dus dat was een economische adering, en dit komt er dan voor terug. Ik had dan misschien wel gedacht van, nou komt er een leuk bedrijf of zo, waar mensen dan kunnen werken.” (Vertegenwoordiger dorpsraad Walsoorden)

- 5.1.2.4 *Zorgen over de grond voor de ophoging van de Westelijke Perkpolder*
Sommige bewoners en agrariërs zijn bezorgd over de grond die gebruikt zal worden voor de ophoging van de Westelijke Perkpolder. Dat zou begonnen zijn met het plan om de polder op te hogen met zo’n 10 miljoen kubieke meter industriegrond om er een golfbaan te realiseren. Het plan om een golfbaan te realiseren, alsmede de geplande ophoging van het terrein met 10 miljoen kubieke meter, gaat niet meer door. Daar zijn deze bezorgde bewoners blij mee. Nu is het plan om de polder gedeeltelijk op te hogen met zo’n 2 miljoen kubieke meter, om daar tweehonderd huizen op te bouwen. De grond die de gemeente voor de ophoging wil gebruiken, is volgens geïnterviewden industriegrond van de rechteroever van Antwerpen. Mensen maken zich zorgen of deze grond vervuild is, aangezien het uit de buurt van de 3M-fabriek komt en daar veel PFAS-vervuiling in de buurt te vinden is.

“Ik ben niet tegen die ophoging, zoals die nu gaat plaatsvinden. Want nou is dat veel kleiner, dan gaat het volgens mij over 10 of 15 hectare, die opgehoogd moet worden in de hoek van de Perkpolder. En daar ben ik niet op tegen, als het maar met goeie grond gebeurt, natuurlijk. Maar ja, nou blijkt die ook weer uit Antwerpen te gaan komen en, nou ja, ik zet er mijn vraagtekens allemaal bij, maar goed. Ik neem aan dat de overheid hun les, net als de gemeente hun les ook wel geleerd heeft. Maar ja, goed, je weet het niet.” (Agrariër in het gebied)

“Maar hier gaan ze, hier gaan ze nu, 4 maart gaan ze hier vier dijken neerpleuren hè. een miljoen kuub. Dus dat is gewoon vier keer de hoeveelheid die... hè, in die dijk zit ongeveer 250.000 kuub TGG. Nou ja, hier komt geen TGG, mogen we aannemen, maar... in ieder geval materiaal waar je vraagtekens bij kunt stellen.” (Bestuurslid Stichting Schone Polder)

- 5.1.2.5 *Goede landbouwgrond is verdwenen door ontpoldering*
Tot slot noemen enkele agrariërs in het gebied het zonde te vinden dat goede landbouwgrond is opgeofferd om te ontpolderen. “Het ontpolderen is een beetje tegennatuurlijk.” Dit was voor hen ook een reden om (aanvankelijk) tegen Plan Perkpolder te zijn.

5.2 Betrokkenheid bij en communicatie over Plan Perkpolder

We hebben aan geïnterviewden gevraagd hoe zij de betrokkenheid bij en communicatie over de ontwikkeling van Plan Perkpolder hebben ervaren. In sommige gevallen begonnen geïnterviewden hier uit zichzelf al over te vertellen wanneer we spraken over Plan Perkpolder.

5.2.1

Stakeholders zijn geïnformeerd en gehoord in planvorming

De burgemeester en een voormalige wethouder die tot 2006 verantwoordelijk was voor het plan, bestuursleden van de Business Club Perkpolder en leden van de Pro Perkpolder groep geven aan dat er tussen 2003 en 2007 verschillende hoorzittingen en bijeenkomsten zijn georganiseerd waarbij stakeholders zijn geïnformeerd, gehoord, hun inbreng konden geven op de plannen en bezwaar konden maken. Deze hoorzittingen waren niet alleen bedoeld om te informeren, maar ook om ideeën en meningen op te halen.

"Wij hebben toen eerst gesproken met de provincie, Rijkswaterstaat, het waterschap, die is toen mee, Staatsbosbeheer, Dienst Landelijk Gebied, ZLTO, dat is de landbouworganisatie, milieugroeperingen en marktpartijen. En ook met onze eigen burgers. Dat waren er nog wel wat en, ja, het was eigenlijk ondoenlijk om steeds te rapporteren naar al die mensen apart. Wat hebben we toen bedacht? We zeiden: 'Nou, weet je wat, we maken werkgroepen waar jullie allemaal in vertegenwoordigd zijn en we hebben vergaderingen, vijf of zes keer per jaar. En dan kun je allemaal je inbreng hebben in de plannen, dan kunnen we er samen over denken wat er kan en wat er niet kan.' Nou, dat was eigenlijk een schot in de roos, want iedereen wilden dat wel, dus iedereen kon, kon zijn inbreng... Milieugroeperingen, landbouw, ZLTO, markt, hoe heet het, industrie die, mensen die daar weer, werkgevers en zo, die konden allemaal meedenken." (Bestuurder)

"Dat was in de eerste periode. Dus dat was bij wethouder [...]. Vanaf dat moment zijn ook verschillende bijeenkomsten hier op Kloosterzande geweest. In zalen waar alles werd toegelicht, en wat de ideeën waren en wat mensen daarvan vonden. Dus dat is wel betrokkenheid geweest. En uiteindelijk is dan de gemeenteraad die daar iets van, van moet vinden. Maar met stakeholders is toch altijd wel goed contact geweest, denk ik." (Lid Pro Perkpolder Groep)

"Toen het plan inderdaad in de huidige vorm, zeg maar, ontwikkeld werd, zijn er diverse sessies geweest waarin, ja, diverse – een afspiegeling van de omgeving, zeg maar, is bij uitgenodigd om mee te denken, mee te praten over, ja, de manier van dingen doen. Welke, bijvoorbeeld, steensoorten in principe van belang zouden zijn op het huidige park, wat voor soort woningen er zouden moeten komen, voor ieder wat wils, komt daar dan uit. En zo is er in ieder geval een x-aantal van die sessies geweest waar eenieder in ieder geval na, zeg maar, weer het net op te halen, weer een plannetje uit is voortgekomen, dan wordt er weer verder op dat bestaande voortgeborduurd en op die manier, ja, is het, ja, gestalte gegeven op de manier zoals het nu er ligt, eigenlijk." (Bestuurslid Business Club Perkpolder)

Volgens de burgemeester en de voormalige wethouder zijn omwonenden, agrariërs en andere ondernemers voldoende meegenomen in de plannen.

"Ja, ik vind, zo ver dat is, dat ik terug kan kijken van wel. Als je ziet welke moeite wij gedaan hebben om de mensen voor te lichten, enzovoorts, en ook via de provincie, via Rijkswaterstaat, via de gemeente, via die bureaus. Want die bureaus zijn ook soms nog naar

de, naar die mensen toe gegaan, om te praten over wat er dan anders moet. Meer kunnen we eigenlijk niet doen, en iemand die echt tegen is, ja, op een gegeven moment krijg je die niet over, over de streep getrokken, denk ik.” (Bestuurder)

Toch erkent de burgemeester dat het contact met omwonenden en agrariërs beter had gekund.

“Ik moet wel zeggen, later bleek ook dat dat beter gekund had, wel een betere, meer contact. Er had meer helderheid gegeven kunnen worden rond bepaalde dossiers in het gebied, ja. Zoals de invulling en die hoogte en ja, een beetje... Vaak was het dan, dan was men geweest en dan werden de plannen weer wat aangepast en dan kwam niet gelijk terug. En dan zat op den duur, zaten ze met, je zat met een verschillend plan, dat soort dingen. Zaten ze nog met het oude plan terwijl, met problemen, terwijl het nieuwe plan alweer een beeld had en dan zei je ja, maar het zit er niet meer in. Dat, dat soort dingen.” (Bestuurder)

5.2.2

Bewoners en agrariërs hebben zich niet altijd betrokken gevoeld

Bijna alle bewoners die wij hebben gesproken (uitgezonderd de leden van de Pro Perkpolder Groep en Business Club Perkpolder), alsmede de agrariërs die we hebben geïnterviewd, geven aan niet te zijn gehoord of betrokken bij de ontwikkeling van Plan Perkpolder. Ze voelen zich door de gemeente Hulst en Rijkswaterstaat vergeten of niet serieus genomen.

“Toen was er een bijeenkomst, en dan kom ik erachter dat dus de dijk helemaal verdwenen was, hierachter, die oude dijk, en dan stond er een aantal middenstanders, en die zeiden: ‘Ja, prima toch, is toch goed voor ons?’ Ja, ik zeg: ‘Nou zeg je het ook hè.’ De ene die had een supermarkt, die wilde meer klanten. De ander die had de horeca, die wilde meer klanten. ‘Ja, voor jullie is het goed, maar naar de bewoners wordt niet gevraagd.’ En wat ons eigenlijk dan wel het meest geërgerd heeft in heel het proces, is dat wij toen, door de wethouder en ook niet door Rijkswaterstaat bij dit plan betrokken zijn. (...) Het was de gemeente Hulst, die, die ons er niet, niet serieus nam, die ons er niet bij betrok als, als dorp.” (Vertegenwoordigers dorpsraad Walsoorden)

“Een tijd is het stil geweest, en in één keer komen er plannen, en dan word je hier als bewoners, word je er niet bij betrokken. Wij bestaan eigenlijk niet, want het is maar een gehuchie hier. Want werkelijk waar, de reden waarom ze ons niks vragen, is omdat van die paar mensen, daar hoor je toch niks van, die gaan toch niet bezwaren maken of iets dergelijks. Letterlijk, is letterlijk zo gezegd. Letterlijk zo door een ambtenaar gezegd, hè, tegen me in een telefoongesprek. Van, ‘ja, we dachten, ah, die paar mensen daar maar, daar hoef je niks van te verwachten.’” (Bewoners Kreverhille)

Voor bewoners uit Kreverhille was het niet de eerste keer dat ze niet gehoord of zelfs geïnformeerd zijn over een plan van de overheid dat impact heeft op hun leefomgeving. Ze verwijzen in dit kader onder meer naar een radartoren die in 2018 in Kreverhille is geplaatst. Bewoners waren hier niet over geïnformeerd, laat staan dat ze inspraak hadden. Ze kwamen er pas achter toen men begon met de bouw ervan.

Daarnaast waren ze ook niet geïnformeerd of gehoord over het besluit om een trap rondom de radartoren te plaatsen om zo de toren aantrekkelijker te maken voor toeristen.

Verschillende bewoners geven ook aan het gevoel te hebben dat de plannen over hen zijn uitgestort in plaats van samen met de mensen uit de omgeving te zijn gemaakt. Daarbij zou niet zijn gedacht aan wat de mensen uit de omgeving met het gebied zouden willen.

"En ook in deze omgeving een aantal dingen ontwikkelen waar niemand iets aan heeft. Ik bedoel, een golfbaan, wie uit deze buurt gaat... gaat daar golfen? Niemand. Ik heb toen ook voorgesteld: zet er een bord in, '10 kilometer, Axel', heb je een prachtige golfbaan. Laat ze daar naartoe gaan. en hier dingen ontwikkelen die voor de omgeving, waar wij ook ons in kunnen vinden. En dat het niet door je strot geduwd wordt, van 'nu moet er hier een golfbaan'. Hoezo? En op welke manier denk je dan aan je burgers? Als je al vertrouwen wil krijgen van de burgers, dan had je ze toch moeten betrekken. En als er niet gevraagd wordt 'Wat zouden jullie willen?', of dat het gewoon naast hen neergelegd wordt en doen wat zij willen, dan denk ik van, dan zit je niet op je goeie plaats."
(Bestuurslid Stichting Schone Polder)

"Dus ja, het was, het was echt... Het moest er komen omdat het er moest komen. Maar niet... En ook niet mét de mensen uit de omgeving, maar d'r eigenlijk dwars overheen. (...) En wat er toen ook gebeurde, was dat er een Wet voorkeursrecht gemeente over... Echt de heel, het hele gebied weggelegd. Dus ook alle mensen die hier woonden. Ja, de mensen waren echt verrast en verbaasd. Dat is d'r dan later wel weer afgegaan, maar er werd echt heel rücksichtslos zonder overleg over dat gebied heen gewalst met plannen. Dat was het gevoel toen wel."
(Agrariër in het gebied)

Een van de agrariërs in het gebied geeft aan nooit over de ophoging van de Westelijke Perkpolder te zijn geïnformeerd, of überhaupt te zijn gehoord over het plan. En dat terwijl hij al vroeg over het plan hoorde omdat hij pachtgrond had in de polder die ontpolderd moest worden. In die zin is hij vroeg betrokken geweest bij het proces, maar er is nooit gevraagd wat ze zelf zouden willen.

[Bent u ook nog tijdens de ontwikkeling van het plan gehoord over wat u zelf zou willen dat gerealiseerd werd?]

"Nee, nee, nee, nee, dat niet, dat niet. Maar ja, goed, of wat daar de meerwaarde, ja goed, nee, maar dat is niet gebeurd in ieder geval. Net als later dat ophogen over heel die polder, ja, daar zijn we ook nooit over geïnformeerd, dat dat... dan zo zou gaan gebeuren. Maar dat is volgens mij, de buurman is er maar achter gekomen." (Agrariër in het gebied)

Volgens een van de andere agrariërs zouden de bijeenkomsten die in Kloosterzande werden georganiseerd over het plan 'zeer eenrichtingsverkeer' zijn geweest, waarbij niet met de omwonenden is gesproken, maar slechts met 'wat vertegenwoordigende organen'. Dat is volgens hem niet genoeg geweest. Er had volgens hem ook met de omwonenden gesproken moeten worden.

"En, ja, [de voormalige wethouder] die heeft wel heel vaak over dat soort dingen gesproken, dat er met heel veel partijen gepraat was, in zijn beleving, maar ik weet toch wel te zeggen dat dat voornamelijk overheden waren. Zeker in de voorbereiding van Plan Perkpolder. En voor de omwonenden was het gewoon één grote verassing. En het zou kunnen hoor, dat er een of andere winkeliersvereniging, of zo, van Kloosterzande bij betrokken was, maar niet mensen zelf. En dat was toentertijd ook wel heel erg de strekking. 'Wij spreken met een ondernemersvereniging, wij spreken met een ZLTO, en wij spreken een keertje met wat voor vereniging dan ook, met een dorpsraad. Dus we hebben met iedereen gesproken.' Nou, zo werkt het niet. Dat je echt mensen d'r tegenaan hebt liggen, dan zijn het er misschien maar tien, die moet je gewoon zelf even gaan spreken. Dat was toen echt, ja, dat besef was er toen helemaal niet." (Agrariër in het gebied)

De Stichting Schone Polder heeft verschillende keren bezwaar gemaakt tegen het plan, omdat de bestuursleden stelden dat het plan op een aantal onderdelen tegen de Wet op bodembescherming in zou gaan. Ze voelen zich weggezet als de partij die het hele plan tegenhoudt. Zelfs de wethouder zou gezegd hebben: 'Jullie houden heel dit plan tegen.' Ze vinden het onprettig zo weggezet te worden en geven aan dat het 'ook hun hobby niet is' om bezwaar te maken.

Enkele bewoners geven aan dat, als ze wel betrokken zouden zijn geweest, ze heel anders in de plannen hadden gestaan dan nu.

"Ik denk dat in de kern van de zaak eigenlijk niemand ergens zozeer tegen is. Als je eventjes terug naar... gewoon eens even opnieuw begint, hè. Als ze nou... als ze, gemeente in dit geval, hè, laten we die maar even de voortrekkersrol geven, als die nou gewoon eens in gesprek zouden zijn gegaan met de omgeving, van, 'goh, we hebben een idee' en ze gaan daarmee de boer op. Wat ze nu wel doen bij Versterk de Scheldekust. Als ze nou zoiets had losgelaten op dat Waterzande, had je hele andere geluiden gehoord. Dan was het veel anders gelopen." (Bewoner Kreverhille)

5.3 Percepties over de betrokkenheid van overheden

Tijdens de gesprekken werd aan de deelnemers gevraagd wat ze vinden van de rol van de verschillende overheden bij de zeedijk in Perkpolder en specifiek hoe er sinds de aanleg van de zeedijk door de overheden is omgegaan met de zeedijk en de veiligheid daarvan. Ook kwam bij de rol van de verschillende overheden de relatie met de gebiedsontwikkeling aan de orde. In de gesprekken is het meest verwezen naar de rol van Rijkswaterstaat. Daarnaast is ook vaak de rol van de gemeente Hulst, de provincie Zeeland en die van de bij de zeedijk betrokken onderzoeksinstellingen genoemd.¹¹ Besproken is waar volgens de omwonenden de verantwoordelijkheden liggen en of deze verantwoordelijkheden goed zijn uitgevoerd. Daarbij kwam ook aan de orde wat de belangen van de verschillende overheden zijn en of overheden de belangen van omwonenden goed behartigen. Verder is

¹¹ Ook de GGD heeft in het kader van gezondheidsissues een rol maar deze werd alleen door de huisarts en de vertegenwoordigers van de dorpsraad Walsoorden zeer kort aangeroerd.

gevraagd naar de ervaringen van de omwonenden met de communicatie vanuit overheden.

5.3.1 *Verantwoordelijkheid voor de zeedijk*

De meeste geïnterviewden wijzen Rijkswaterstaat aan als de belangrijkste verantwoordelijke instantie voor de veiligheid van de dijk. Sommigen zien daarnaast ook een rol voor de gemeente, provincie en het waterschap. Daarbij gaat het zowel over de verantwoordelijkheden rond de aanleg van de dijk, zoals het besluit om TGG te gebruiken en de controle op deze TGG, de oplossingen voor het uitlogen van schadelijke stoffen uit de dijk, alsook over de waterveiligheid (de bescherming tegen het water uit de Westerschelde, lage en hoge waterstanden). Veel geïnterviewden vinden dat de overheden hun verantwoordelijkheden ten opzichte van de dijk (te lang) niet hebben genomen en zich daarbij vaak achter elkaar verschuilen. Vooral Rijkswaterstaat en de gemeente zouden onvoldoende kritisch zijn geweest.

"Dat zie je natuurlijk, nu steken alle instanties het op elkaar en daardoor is er niemand schuldig. Daar komt het eigenlijk op neer. Maar ik zou zeggen: 'Kijk jongens, die grond, het klopte niet op de certificaten, degene die het aangevoerd heeft, haal het maar op en breng het maar waar je het gehaald hebt.' Maar blijkbaar is er niemand meer, die steekt het weer op de gemeente. Die had moeten controleren en de gemeente zegt weer: 'Ja, ja, het is allemaal...' Ik denk dat het allemaal in samenspraak is met Rijkswaterstaat, gemeente... voornamelijk misschien bij Rijkswaterstaat, Die had toch nog beter moeten controleren dat het, dat die aangevoerde grond door één van [grondverwerkingsbedrijf] was natuurlijk de uitvoerder, maar Rijkswaterstaat gaf de opdracht, denk ik. Want het is toch een Rijkszeewering. Dus dan had die toch wel moeten controleren ook wel dat dat, die aangevoerde spulletjes in orde waren volgens het certificaat." (Agrariër in het gebied)

"Ik denk dat de gemeente er ook een hele grote verantwoording in gehad heeft. Die heeft in ieder geval in de controle van het materiaal een grote verantwoording gehad, en niet genomen... Maar er is nooit gekozen om een check te doen, om op de plaats van werk te gaan kijken, in plaats van werken te gaan controleren. Het is gewoon als, als waarheid aangenomen en verder niks, niks mee gedaan." (Agrariër in het gebied)

"Ja, om eerlijk te zijn, ik denk dat die [de gemeente] er heel weinig over te zeggen gehad hebben, over heel dat gebeuren van die zeedijk. En dat die dat ook gewoon, ja, ik weet niet of de gemeente Hulst wel geweten heeft wat er allemaal gespeeld heeft met die zeedijk. Maar goed, ze zijn er wel verantwoordelijk voor." (Agrariër in het gebied)

"Nou ja, wij staan erin dat zo'n gemeente heel makkelijk met mooie praatjes om de tuin te leiden is. Van 'het is allemaal in orde, certificaat, mooie certificaten'. En nu die gemeente heeft ook niet die, die slagkracht, volgens mij, om tegen een Rijkswaterstaat in te gaan." (Agrariërs in het gebied)

Sommigen zijn positiever, zij noemen verschillende zaken die wel goed zijn gegaan of de laatste tijd verbeterd zijn en pleiten nu vooral voor het oplossen van het probleem.

"Nou, nu gaat het eigenlijk wel goed, omdat ja, ze hebben ook wel ingezien dat het natuurlijk niet goed zit met die dijk. En nu zijn ze wel bezig, hebben wel een veel betere communicatie." (Agrariërs in het gebied)

"Ja, ik heb er wel vertrouwen in. Je moet op de overheid kunnen vertrouwen, vind ik, op een gegeven moment. Wat er gebeurd is, dat heb ik verteld, dat vond ik niet goed. Maar nou heb ik er wel vertrouwen in." (Vertegenwoordigers dorpsraad Walsoorden)

"Dus dan komen er vragen, en dan gaat onze Rijksoverheid proberen dat uit te leggen, en dan krijg je dat je de bewoners natuurlijk activeert. En dat is gebeurd, en die weten dat natuurlijk nu wel. Maar als u nou zegt van, 'had je dat anders moeten doen?'. Ja, ik denk het wel. Maar wist RIVM ook, dat er van die vieze grond in zat? Dat wist het RIVM waarschijnlijk ook niet. Dat, dat is allemaal, zeg ik maar een beetje, ons overkomen. Waterstaat heeft het ook niet gewild, RIVM heeft het ook niet gewild, niemand heeft dit gewild... Ja, en wie moet je dan de schuld geven? Dat is een beetje een lastige. Maar we zitten er met zijn allen mee, de overheden en, en de bewoners, en we moeten dat proberen op te lossen voor onze kinderen." (Huisarts/bewoner Kloosterzande)

"Wellicht is dat een fout dat dat per se TGG genoemd is, dat denk ik niet. Ik denk toentertijd dat dat gewoon gebruikelijk was. Alleen is die niet goed afgedekt, is die niet goed ingekapseld. Daar kunnen we allemaal wel iets van vinden. Kijk, ik vind het nogal makkelijk om te zeggen, van 'jullie hebben iets heel stouts gedaan', want dat was toentertijd niet aan de orde. Ik bedoel, het was toen wel gebruikelijker dat er wel links en rechts wat gebeurde. Dus ja: wie zijn billen brandt, moet op de blaren zitten. Dus het is, het wordt gewoon een kwestie van oplossen." (Ondernemer in het gebied)

Over de rol van onderzoeksinstellingen wordt verschillend gedacht. De meeste geïnterviewden geven aan onderzoek toe te juichen. De onderzoeksrapporten van de verschillende onderzoeksinstellingen worden door sommigen ook gezien als belangrijke bron van informatie.

"Maar daar... roer je het juiste punt aan, want dat is nog... daar wordt bijna niet over gesproken, maar daarna is deze dijk eigenlijk bij Deltares... de allereerste, meest kritische noot over deze dijk ging over de veiligheid van de dijken. Over de civieltechnische toestand." (Bestuursleden Stichting Schone Polder)

Sommigen omwonenden zijn kritisch op de kwaliteit van het eerder uitgevoerde onderzoek, al zijn ze wel tevreden met het onderzoek dat nu wordt uitgevoerd.

"Ik vind wel dat er – die indruk wordt in ieder geval toch gewekt – dat er nu wel goed onderzoek naar gedaan wordt. Goed rondgevraagd wordt. En dat was in het eerder stadium volgens mij niet het geval. En

dat er nu een aantal dingen komt van of bewoners, of pers of wat dan ook, dat weet ik niet. Maar dat lijkt nu wel dat er wat beter onderzoek naar gedaan wordt. Misschien dat het nu wel aan de late kant is, maar goed, daar wordt wel iets aan gedaan, heb ik het idee.” (Bewoner Kreverhille)

Met name de omwonenden die zich kritisch opstellen ten opzichte van het Plan Perkpolder, uiten twijfels over de onafhankelijkheid van de onderzoeksinstituten.

”Er zitten hier belangen, dat is enorm. En dat voel je gewoon in dit hele gebeuren. Elke instantie, overheidsinstantie zelfs, of eigenlijk elke overheid, waar we mee te maken krijgen, die heeft banden met Rijkswaterstaat. Jullie [RIVM] ook, net zo hard. ...Royal Haskoning wordt betaald door Rijkswaterstaat. Het gaat maar door. En Rijkswaterstaat die heeft al niet zo'n hele goeie naam hier...” (Bewoners Kreverhille)

5.3.2 Belangen

Over de verschillende belangen wordt ook zeer kritisch gedacht. Veel deelnemers geven aan weinig vertrouwen te hebben in de verschillende overheden vanwege de grote (financiële) belangen en belangenverstrengelingen die er rond de zeedijk en de gebiedsontwikkeling spelen.

”Ik heb een heel gezond, denk ik, wantrouwen voor overheden vooral vanuit een bepaalde hoek. Of voor de politiek. (...) de betrokken partijen, de gemeente is ook betrokken bij Waterzande. En die willen nu wel aan de slag gaan. daar heb ik een gezonde argwaan tegen.” (Vertegenwoordiger dorpsraad Kloosterzande)

”Dus dan zeg ik: ‘Bij, bij Rijkswaterstaat zitten ook paar rotte peren in, in heel die manden.’ En hier in de gemeente vertrouw ik het ook niet. Daar moesten er ook bij zijn die heel de zakken gevuld geweest zijn.” (Agrariërs in het gebied)

Er wordt door verschillende geïnterviewden zelfs op gezinspeeld dat de belangen van de omwonenden bewust niet zijn of worden meegenomen in de besluitvorming rond de TGG.

”Het lijkt erop dat ze het hebben geweten van tevoren, dat is toch een achtergebleven gat, daar kunnen we die rotzooi wel storten.” (Bewoner Walsoorden)

”Het zou hier in dit verhaal gewoon over ons moeten gaan. Dit zou gewoon over de bevolking moeten gaan. Over de mensen die hier wonen. Kijk, als hier... ja, dat klinkt dan heel gek, als hier een of andere zeldzame dashond had geleefd daar in die dijk, dan had heel Nederland op zijn kop gestaan. Was die dijk allang weggeweest. Dus het is gewoon heel raar.” (Bestuursleden Stichting Schone Polder)

5.3.3 Communicatie

Ook over de communicatie van de verschillende overheden is een groot deel van de geïnterviewden weinig te spreken. Men vindt dat zowel Rijkswaterstaat als de gemeente slecht hebben geluisterd naar de

vragen en zorgen van omwonenden, niet alle stakeholders heeft betrokken in de communicatie, te laat en onvoldoende informatie heeft gedeeld en daarbij bovendien niet volledig transparant is geweest.

"Wat ik nu meekrijg, is puur uit de pers. Dus wat er inderdaad bijvoorbeeld in het PZC of omroep Zeeland, of wat dan ook, vermeld wordt. Of de Gemeente Hulst-website. En van de buurtbewoners, vooral degenen die d'r actief mee bezig zijn."

[Maar niet vanuit de officiële kanalen zelf? Dus de overheden?]

"Nee, nee. Ik vind dat het daar erg summier is. Dat is op zich wel jammer, want dat kan natuurlijk een hoop speculaties en miscommunicatie voorkomen, lijkt mij." (Bewoner Kreverhille)

"Nou, er is wel gehoord in die zin, er is natuurlijk wel zo'n inloopavond geweest, dat uitgelegd werd wat er gedaan zou worden en dan mocht er wel iets gezegd worden, maar 'gehoord worden', dat is in mijn beleving ook dat er geluisterd wordt. In die zin dat er ook iets mee gedaan wordt wellicht. Maar dat is nooit gebeurd." (Voormalige bewoners Perkpolderhaven)

"En ik had toen ook heel sterk van, ja, hij [de omgevingsmanager van Rijkswaterstaat] vertelt wat wij willen horen. Tenminste, dat is natuurlijk argwaan, hè, wat ik nu heb. Maar dat is ook ontstaan, hè, de door de gemeente Hulst, al die dingen die ze ons laptten, zal ik maar zeggen. Dus je krijgt een soort van argwaan, dus je gaat denken die [de omgevingsmanager] is een hele aardige vent, inderdaad een aardige vent, maar wat zegt die nou, hè? Zegt die dingen die ik wil horen en laat die de dingen weg die wat minder..." (Bewoners Kreverhille)

Daarentegen geven veel geïnterviewden aan dat er de laatste periode (na de berichten over het uitlogen van schadelijke stoffen) veel is verbeterd.

"Over de dijk worden we nu gewoon op de hoogte gehouden door [de omgevingsmanager van Rijkswaterstaat] ... Over die dijk gaat het goed, ja. Kijk, datgene wat er gecommuniceerd wordt, of dat dan alles en of we het daar wel of niet mee eens zijn, dat doet er niet toe, maar er wordt in ieder geval wel gecommuniceerd. Met Rijkswaterstaat." (Bestuurslid Stichting Schone Polder)

"Kijk, ik, ik ben verschillende keren door [omgevingsmanager van Rijkswaterstaat] uitgenodigd, twee keer ook voor een gesprek daar op de zeedijk, en dan ben je ook weer een beetje bijgepraat en dan kun je de mensen, tenminste die altijd maar over het grasveld praten dat het gras dood is of weet ik veel, dat het niet goed groeit of zo, nou dan kun je in ieder geval zijn woorden herhalen en dan zeg je: 'Nou we hebben net een, ze monitoren hier regelmatig rond en alles en, en je moet geduld hebben. Het moet tijd krijgen ook om terug tot bloei te komen, ook die grond.'" (Bewoners Perkpolderhaven)

"Nou, ja. goed, in het begin was het gewoon knudde, maar nou proberen ze het wel goed te doen." (Agrariër in het gebied)

Er is wat voorzichtigheid over de vraag of het vertrouwen nog teruggewonnen kan worden. Sommigen geven aan dat daarvoor meer reflectie nodig is en er directer en eerlijker gecommuniceerd moet worden.

"Het probleem is, en dat er is te lang, hoe moet ik dat uitdrukken, men heeft daar te lang vluchtig over gedaan. Van, oh, dat zijn allemaal, en om nu het vertrouwen van de mensen terug te winnen, ik wil gerust aannemen op basis van onderzoekcijfers, maar dat ben ik dan als laborant en als preventieadviseur vroeger, dat je, als je onder bepaalde dosis blijft, ... dat dan een invloed beperkt is of zelfs nihil. (...) Maar verkoop dat maar eens aan de mensen. En als die eerst belogen en bedrogen zijn, hoe denk je dan dat je het vertrouwen terug gaat vinden?" (Vertegenwoordiger dorpsraad Kloosterzande)

"Kijk het is natuurlijk... Dat overheidsorganisaties zo met projecten omgaan en met belanghebbenden, of betrokkenen, of stakeholders, hoe je het ook allemaal wilt noemen, dat is wel zorgwekkend. En ik vind dat dat ook wel een terugkoppeling zou mogen verdienen. ... dus dan denk ik van, nou jongens gemeente, leert er ook eens iets van, als je nou nog eens iets doet, pak dat eens op een andere manier aan." (Voormalige bewoners Perkpolderhaven)

"In elk geval de openbaarheid van bestuur. En als je dat soort dingen aanvraagt om inzicht te krijgen, dat niet alles zwart is gemaakt. Waar... waaruit blijkt van: eigenlijk mag je helemaal niks weten." (Bestuursleden Stichting Schone Polder)

"Communicatie, denk ik. Dus kortere lijntjes van hetgeen wat uit onderzoeken of wat er uit overleggen naar buiten komt, naar degene die d'r in de directe omgeving mee betrokken zijn, of mee te maken hebben. En dat is, denk ik, wel een, een langer een dingetje. En, ja, open- en eerlijkheid. En volgens mij is dat ook niet 100 procent." (Bewoner Kreverhille)

5.4 PFAS in de Westerschelde

In de helft van de interviews verwezen mensen naar PFAS-vervuiling. En hoewel deze vorm van vervuiling losstaat van de TGG-problematiek in de zeedijk, koppelen meerdere geïnterviewden deze problemen wel aan elkaar.

Het ging daarbij met name om de PFAS-vervuiling van de Westerschelde. Zo zou vooral de combinatie van vervuilingen tot zorgen kunnen leiden en mensen het gevoel kunnen geven te wonen bij een 'afvalputje', aldus een van de bestuurders die we spraken. Ook een huisarts in het gebied verwijst naar de zorg dat er straks een cumulatie van vervuiling kan ontstaan. Daarbij geeft de huisarts aan dat overheden de PFAS-problematiek, net als de TGG-problematiek met de dijk, te lang onder de pet hebben gehouden en dit veel mensen het gevoel geeft dat de overheid niet goed op ze past.

"Dat is ook niet zo gek natuurlijk, want er is veel onder de pet gehouden. Dat, dat zeehondje dat weer een paar weken geleden naar

voren kwam, dat tien jaar geleden in de la is gedaan, omdat dat vol met PFAS zit, ja, dat maakt natuurlijk eigenlijk, dat je als bevolking, daar natuurlijk wat minder vertrouwen in hebt. (...) Maar het zijn allemaal dingen, ja, dat komt vanuit de bevolking en daar reageren dan de overheden op. En zo zou het eigenlijk niet moeten zijn. De overheden zouden eigenlijk voor de bevolking wat meer moeten oppassen. En dat speelt hier ook mee. Dus we zijn eigenlijk wat dat betreft wat verontrust, ook omdat je onvoldoende informatie hebt gekregen vanuit ja, toch die dijk.” (Huisarts/bewoner Kloosterzande)

Een ondernemer uit het gebied geeft aan zich in principe geen zorgen te maken en nog met vertrouwen te ondernemen in het gebied, maar geeft wel aan te hebben nagedacht over het scenario waarbij beide problemen – TGG en PFAS – escaleren.

”Ik heb zo veel vertrouwen in deze locatie an sich. Hoewel, en dan haal ik even wat dingen bij mekaar, natuurlijk is dit een onderdeel dat zorgen baart. Uiteindelijk hebben we nog een stukje PFAS in de Schelde wat er...Kijk, en daarin heb ik wel gedacht... Ja, nogmaals, ik ben van nature geen doemdenker. Maar ik denk, stel je eens voor dat het allebei op het aller, allerslechtste niveau raakt, wat in een rampscenario denkbaar is. En je kunt niet meer zwemmen in de Schelde. En de vervuilde grond kun je eigenlijk niet meer over, want het is levensgevaarlijk, bij wijze van. Ja dan heb ik wel een rampscenario aan mijn broek. Dat... Maar goed, ja. Nogmaals, ik denk, ja, ik kan het me haast niet voorstellen.” (Ondernemer in het gebied)

Volgens bestuursleden van de Business Club Perkpolder maken mensen zich meer zorgen over PFAS dan over de TGG in de zeedijk. Dit zou zich, volgens een van de bewoners en een van de bestuurders die we spraken, onder meer kunnen uiten in niet meer willen zwemmen in de Westerschelde of geen vis of lamsoor meer durven eten die afkomstig is uit de Westerschelde.

”Ik zal iets sterkers vertellen: ze maken zich hier meer zorgen over PFOS en PFAS vanuit Antwerpen, wat er van 3M is ontsnapt en vanuit de Brabantse delta, dus de zuiveringsinstallaties, die dus ook die rotzooi van al die XTC-gasten die kennelijk ook allemaal in de Westerschelde terecht komen, daar maken ze zich nu veel meer zorgen over dan die verrekte dijk. Daar is meer aandacht voor, nu.” (Bestuurslid Business Club Perkpolder)

Daarnaast maken meerdere omwonenden zich zorgen over de grond die gebruikt zal worden voor de ophoging van de Westelijke Perkpolder en afkomstig zou zijn uit de omgeving van Antwerpen. Men is bang dat de grond die gebruikt zal worden voor de ophoging PFAS bevat. Daarmee zou volgens sommigen een tweede vorm van grondvervuiling in de omgeving ontstaan, naast de zeedijk met de TGG die er al ligt. Geïnterviewden zijn bang dat dit de streek onleefbaar zal maken.

Tot slot wordt naar PFAS verwezen in het kader van twee mogelijke oplossingen voor de TGG-problematiek in de dijk (zie ook hoofdstuk 6). Wanneer gekozen wordt voor het isoleren van de kwelsloot of het plaatsen van drains in de dijk, zou het vervuilde water in de kwelsloot

mogelijk afgevoerd worden naar de Westerschelde. Verschillende geïnterviewden geven aan dit een slecht idee te vinden, aangezien de Westerschelde al zo vervuild is door PFAS.

6 Percepties en voorkeuren oplossingen

6.1 Voorkeursoplossingen

Voordat we de deelnemers de verschillende oplossingsrichtingen voorlegden, vroegen we hun eerst wat men zelf zou willen dat er met de thermisch gereinigde grond in de zeedijk bij Perkpolder wordt gedaan.

Een ondernemer geeft aan geen sterke voorkeur te hebben, vertrouwen te hebben in de uiteindelijke oplossing of met elke goede oplossing te kunnen leven.

"Ik geloof in het systeem en ik geloof in het onderzoek en in de casus die gedaan wordt. Dus voor mij is allemaal goed. Als het maar opgelost wordt." (Ondernemer in het gebied).

De huidige bewoners van de Perkpolderhaven hebben een sterke voorkeur voor het handhaven van de huidige situatie met eventueel aanvullende monitoring. Zij vertrouwen erop dat de TGG daardoor veilig blijft opgeborgen en hebben bovendien weinig zin in weer vijf jaar overlast (als de dijk zou moeten worden afgegraven).

"...zolang het goed onder die kleilaag ligt en het zit veilig opgeborgen, dan hoeven we in principe niks te doen. (...) Ze blijven het gewoon monitoren, hè, dus dat is eigenlijk continuering. (...) dat is toch goeie veiligheid al, dus als het nou echt helemaal op een gegeven moment als ze een meting doen en het zou fout lopen, kunnen ze toch nog ingrijpen, of niet?" (Bewoners Perkpolderhaven)

De meeste bewoners en agrariërs, alsmede ook leden van de Pro Perkpolder Groep en Business Club Perkpolder zien afgraven en het vervangen van de TGG met schone grond als de beste oplossing. Een van de geïnterviewden noemt daarbij als creatieve oplossing dat de TGG dan schoongemaakt en hergebruikt zou kunnen worden.

"Haal die grond weg en zorg dat daar inderdaad schone grond voor in de plaats komt." (Lid Pro Perkpolder groep)

"Ik denk dat de beste optie het verwijderen is, om te zorgen dat dat spul dat erin zit, dat dat dan weg is." (Agrariër in het gebied)

Dan zou ik zeggen van, graaf af, of maak het ter plekke schoon, of verzin maar wat. Maak het schoon, en dat je het terug kan hergebruiken. Dat lijkt me de oplossing, dan." (Bewoner Kloosterzande).

Sommige omwonenden zouden het liefst de hele ontpoldering terugdraaien.

"De dijk moet weg, het gat dicht en de oude dijk herstellen en dan kan de polder schoon regenen en kan er weer iets gaan groeien en herstellen, en dan heb je nieuwe natuur." (Bewoner Walsoorden).

De voorkeur voor afgraven van de zeedijk wordt met verschillende argumenten onderbouwd: het geeft zekerheid, het maakt een eind aan de discussie zodat men weer vooruit kan en het wordt gezien als morele plicht.

Het meest genoemde argument is de zekerheid dat je door afgraven definitief van de TGG af bent.

"... dan ben je van alle ellende af en dan is het gewoon klaar en kan iedereen gerust slapen, zal ik maar zeggen. Dan is de kans op verdere verspreiding van die rotzooi ook niet mogelijk. Dat is, denk ik, wat er moet gebeuren." (Voormalige bewoners Perkpolderhaven)

"Als je dan nog vijftig jaar verder kijkt. Als je zeker weet dat het schoon is, geen enkel probleem. Alle andere middeltjes zijn eigenlijk middeltjes van, ja, nou is het goed. Maar blijft het goed? En daar zet ik dan een vraagteken achter." (Bewoner Kloosterzande)

Met name bewoners en (vertegenwoordigers van) ondernemers die graag verder willen met Plan Perkpolder, geven aan dat afgraven als enige oplossing wordt beschouwd die in de omgeving op draagvlak zou kunnen rekenen. Daarnaast zou dit een eind kunnen maken aan de discussies.

"Als je significante positieve metingen hebt, dan kun je zeggen, joh, dit blijft wel goed gaan naar verwachting, gebaseerd op dit en dat. Dan nog zal altijd Stichting Schone Polders ieder jaar weer uit gaan vergroten, zullen die boeren zich zorgen blijven maken, en wat dan ook. Voor ons zou dat wel goed zijn. Als het gelijk is of licht stijgend, is het voor mij al weg met dat ding, afgraven, om rust in dit gebied te krijgen, om op alle terreinen, economisch en sociaal, en gezondheid en milieu en noem het maar op gebied, voorwaarts te kunnen gaan, eindelijk na al die jaren eindelijk gesoebat." (Bestuurslid Businessclub Perkpolder)

"Misschien blijft mijn huis en daalt in waarde waarschijnlijk, omdat die dijk vervuild is. Dat zou kunnen, hoor, ik weet het niet, hoor. Ik maak me er nou helemaal niet druk om, maar, nou, dan heb ik liever dat hij afgegraven wordt en dat die discussie stopt. En ja, dat het allemaal netjes wordt." (Vertegenwoordiger dorpsraad Walsoorden)

Breed gedragen is ook het gevoel van verwijtbaarheid en verantwoordelijkheid voor het gebruik van (niet goed gecontroleerde) TGG. In dit kader wordt verwezen naar het recht op rechtvaardige en gelijke behandeling. Als de overheid iets niet goed heeft gedaan, zou ook zij dit netjes moeten oplossen aangezien dit ook van burgers wordt verwacht. Daarnaast speelt voor een aantal geïnterviewden mee dat in Bunschoten-Spakenburg ook gekozen is voor het afgraven van een dijk waar TGG is gebruikt.

"Om maar een voorbeeld te geven, dat is ook weer zo iets, natuurlijk, wij zijn toen verhuisd vanuit onze vorige locatie en dan moesten we ook een schone grondverklaring, moest er, bij ons waren, die gebouwen zijn allemaal afgebroken... Bij de vorige plek, en daar kwam natuur, en daar moesten wij ook een schone grond achterlaten. En op een gegeven

moment, ja, daar vonden ze natuurlijk nog een, er werd ook een grondonderzoek gedaan op het bedrijf, en daar vonden ze een plekje waar dat dieselolie gemorst was, door de jaren heen, natuurlijk. En dat moesten wij ook zelf saneren. En daar werd aan ons dan toch ook niet gevraagd van ja, kan dat financieel voor jullie, of ja, wat vinden jullie daarvan? Nee dat, dat moesten we toch nog saneren.” (Agrariër in het gebied)

”Als je zo veel moet strijden om te krijgen waar je eigenlijk recht op hebt, dat ze hun zorgplicht nakomen. En dat ze meedenken met ons. En ons eigenlijk, hun taak is, daar betalen we ook voor, om ons te beschermen tegen allerlei milieudelicten of andere zaken, en dat doen ze niet.” (Bestuurslid Stichting Schone Polder)

”Ik vind wel, dat het, ja nou, degene die nalatig is geweest, die moet er dan maar voor boeten ook, vind ik. Ja, laat dat dan een dure les zijn, die uit dit project gekomen is, dat er beter toezicht gehouden moet worden en controleren en kort daarop zitten.” (Vertegenwoordiger dorpsraad Walsoorden)

”Nou, afgraven. Ja, tenslotte vind ik, ja, pak daar eens een Bunschoten-Spakenburg, daar ligt zo’n zelfde dijk en die hebben ze dus wel afgegraven. Waarom zouden ze het dan hier niet doen en daar wel? En ook wel een beetje, ja, dat wij daarnet al aangegeven hadden, als wij zoiets zouden doen, dan was het geen pardon en dan zullen we het toch moeten afgraven, moeten saneren.” (Agrariër in het gebied)

De meeste geïnterviewden lijken zich in hoge mate bewust van de verschillende negatieve consequenties van afgraven. Zij noemen daarbij onder andere: de hoge kosten; de uitdaging om schone grond te verwerven en de oude grond af te voeren; waterveiligheidsuitdagingen en nieuwe overlast tijdens het afgraven van de oude dijk en het aanleggen van de nieuwe dijk; en de mogelijke gevolgen voor de uitvoering van Plan Perkpolder.

”Ja, tuurlijk, dat kostenplaatje dat gaat linksom of rechtsom toch uiteindelijk door de overheid, en dus ook door ons betaald moeten worden. Dus dat is gewoon jammer dat het zou moeten. Plus, ik denk, als je nu weer in de grond gaat woelen en opgraven en blootleggen, zeg maar, dat dat ook een gevolg heeft voor het milieu. En ik weet niet in hoeverre dat zo is, maar dat is mijn beeld.” (Bewoner Kreverhille)

”Dat betekent dat die grond ook wordt vervangen door andere grond en waar die dan precies vandaan komt... Nou ja, het punt is dat het een behoorlijke grote operatie is om dat te doen dat is nadelig je hebt ook nog dat die grond dus ergens naartoe moet, die dijk moet eigenlijk eerst helemaal aangepast worden voordat je kan afgraven en er is ook nog dat hoogwaterveiligheidsprobleem, dus je moet eigenlijk iets hebben als vervanging van de dijk op het moment. Het idee is dat het in ieder geval een paar jaar kost voordat zo’n dijk helemaal is afgegraven. (...) Je krijgt een periode van de werking, een vernieuwde blootstelling. Zowel voor de mensen die de werken moeten uitvoeren als voor de mensen in de omgeving als dat in een droge periode is ga je ook buiten de zone die

afgegraven wordt weer contaminatie krijgen, want dat stuift weg..."
(Vertegenwoordiger dorpsraad Kloosterzande)

"Maar afgraven, dat neemt een behoorlijk aantal jaren in beslag, denk ik, omdat je maar beperkt kan werken. Je mag niet in het stormseizoen werken, dus dan zit je weer een paar jaar inderdaad in de overlast. Ze sluiten alles af, alles wordt afgesloten, dus alles wordt weer dichtgemaakt, dus prettig is dat niet. Je wilt dat het een keer afgemaakt wordt, zoals ik ook wil dat dat Plan Perkpolder de woningen en appartementen gebouwd worden. Dat wil ik ook." (Vertegenwoordiger dorpsraad Walsoorden)

Echter, met name de omwonenden (met als belangrijke uitzondering de huidige bewoners van Perkpolderhaven) en agrariërs geven aan dat de nadelen van het afgraven niet opwegen tegen de voordelen.

"Kijk, er zijn overal miljarden voor te vinden, en hier praten ze misschien over tientallen miljoenen. Dat is heel veel geld, maar ja, dan ben je van alle ellende af en dan is het gewoon klaar en kan iedereen gerust slapen, zal ik maar zeggen." (Voormalige bewoner Perkpolderhaven)

"En als het monitoren een miljoen per jaar kost. Ja, dan kan je vijftig jaar monitoren, dan ben je vijftig miljoen kwijt. En als je het nu opruimt, ben je ook vijftig miljoen kwijt. Maar ja, ik bedoel maar. Maar alleen met monitoren... Als je nou voor twintig jaar monitort. Twintig miljoen, afijn het maakt niet uit. En dan blijkt dat het helemaal mis gaat, dan moet je alsnog?" (Bewoner Kloosterzande)

6.2 Meningen over andere oplossingsscenario's

Oplossingsscenario A: handhaven van de huidige situatie met aanvullende monitoring (zie bijlage 2) wordt door de meeste geïnterviewden niet als duurzame oplossing voor TGG in de dijk beschouwd.

"Zolang die dijk blijft liggen, en dan kunnen we wel zeggen, ja, we blijven bemonsteren. Maar als het dan fout gaat, wat gaan we er dan aan doen? Gaan we 'm dan afgraven? Maar dan zijn we te laat."
(Bewoners Kreverhille)

Voor oplossingsscenario's B en C (isoleren/drainage) waarbij de dijk intact zou blijven, is weinig enthousiasme, met name bij omwonenden en agrariërs. Vaak typeren geïnterviewden dit als het verplaatsen van het probleem, waarbij vooral het eventueel lozen van het vervuilde kwelwater in de Westerschelde als zeer ongewenst wordt gezien.

"Dat is uitstel van executie, hoe diep moet dan de damwand zijn, bovendien moet de troep ook niet in de Schelde komen. Het is geen echte oplossing, het is het probleem verleggen." (Bewoner Walsoorden)

"Want dan gooi je het probleem ergens anders, dan ga je het in de Westerschelde laten lopen. Dan kun je wel zeggen: 'Dat verdunt het meer, beter.' Ja, dan kunnen wij, wat zit hem dan bezig mee, mee met

onze spuit met onze, de sloten en dat we niet in mogen spuiten. Ge praat over een paar mu, wat of, wat of ze vinden in het water. Dan kunnen we ook wel zeggen: 'Laat aan sloten maar meer water in kommen, dat ie d'r naartoe kan, dan is het ook opgelost.' Dat zijn allemaal van die dingen, ja... Ik vind het gewoon belachelijk dat dit kan. Dat vind ik echt... Daar kan ik me echt, kwaad in maken, in zulke dingen." (Agrariër in het gebied)

"Volgens mij moet je dat niet willen. De Schelde is al hartstikke slecht, er [is] geen klakker [zeewier] in de Schelde op het ogenblik. Dat is al eens meer geweest, en dan heeft dat een jaar, een paar jaar zijn eigen helemaal hersteld, en dan was echt de Schelde, dan zag je weer heel veel. Dat is zo vreemd over de natuur, hè, dan, een poos is het heel mooi, zal ik zeggen. En dan komen, dan is het weer opnieuw, dus ... Ja, dat is in die Schelde, ja, dat leeft hè? Kijk je hebt natuurlijk ook de verhalen over de PFAS op het moment... dat er zoveel PFAS in de Schelde zit." (Voormalige bewoners Perkpolderhaven)

"Ik snap niet dat ze dat erin hebben durven zetten. Want daar hebben we nou juist besluit bodemkwaliteit, dan ga je gewoon gif lozen op de Westerschelde. Bewust. Willens en wetens." (Bestuurslid Stichting Schone Polder)

Veel geïnterviewden begrijpen de uitleg van de scenario's niet helemaal of uiten grote twijfels of de door hun als technisch ervaren oplossingen ervoor zouden kunnen zorgen dat verdere uitloging kan worden voorkomen.

"Ja, ik weet niet of dat lukken zal. We hebben natuurlijk te maken met rare seizoenen, hè, we hebben hele droge zomers gehad, met extreem laag grondwater. We hebben hele natte perioden gehad, waarbij het water bij wijze van spreken over de dijk heen kolkt. We gaan, de structuur van de dijk gaat zich veranderen, hebben deskundigen tegen mij gezegd. Ik, ik vind dat een lastige. Je kunt dat afschermen, maar ik weet niet of dat voldoende zal zijn. Nogmaals, die dijk, die staat voor een deel op zandgrond en voor een deel met de voetjes in het water, ik weet niet hoe je dat nou zou kunnen afschermen. Dan zou je eigenlijk die dijk moeten optillen, daar een zeiltje onder moeten leggen en dan moeten inpakken. Ik weet niet of dat zou lukken. Ik ben geen hydrograaf, hier ben ik dus niet zo deskundig in, maar gevoelsmatig zou ik eigenlijk zeggen, dat gaat gewoon door. Wat ik u zei, ik rij naar de Paal en ik zie het water onder de dijk doorlopen." (Huisarts/bewoner Kloosterzande)

"Maar ik heb zelf het idee dat er dan ook best nog wel grote risico's zijn voor de percelen. Want die peilsloten daar komen wel mijn drainagebuizen op uit, bijvoorbeeld. Dan moeten die ook geïsoleerd worden. Ja, eigenlijk moet je een extra sloot gaan leggen. Bijvoorbeeld, mijn perceel moet wel ontwaterd worden, maar het mag dan maar één kant op gaan. Als één keer, een keer heel veel regent kan het water vanuit zo'n sloot ook weer mijn perceel op." (Agrariër in het gebied)

"Het gaat toch in het diepere grondwater. En dat hou je op geen enkele manier tegen. Ze kunnen geen drainage meer onder die dijk gaan leggen, hè." (Bestuurslid Stichting Schone Polder)

Bij een deel van de geïnterviewden, zoals de Pro Perkpolder groep, de vertegenwoordigers van dorpsraad Kloosterzande en Walsoorden en een deel van de agrariërs, kunnen scenario's B en C wel op enige steun rekenen, mits er zekerheid is over de effectiviteit van deze oplossingen.

"Je kan zeggen, als dat de oplossing is en de zekerheid dat er geen gevaar is voor de volksgezondheid, de dijk is sterk genoeg, hebben ze gezegd, dus dat is het probleem niet, denk ik. Maar ja, dan zou je bijna zeggen, doe het dan maar." (Vertegenwoordiger dorpsraad Walsoorden)

"Als je het op een veilige manier daar kan houden, zodanig dat [het] niet meer naar buiten kan, dan denk ik dat dat nog de meest veilige manier is." (Vertegenwoordiger dorpsraad Kloosterzande)

"Ik zou het liefst zien dat 'ie d'r uit gaat, dus dat 'ie weggaat. Als er allerlei andere redenen zijn, en echt goede redenen, een economische reden is geen reden. Het moet echt een hele goede reden zijn om dat niet te doen, dan moeten er hele goeie technische oplossingen zijn om het te isoleren." (Agrariër in het gebied)

"Er zou garantie moeten zijn dat die stoffen dan niet kunnen uitloggen, of, nou ja, risico's vormen voor de omgeving. Ja en ook niet met, wat ook een plan is, vanuit het water, wat er uitloopt, wegpompen uit die sloot of zo. Nee, er moet gewoon voor 100 procent zeker zijn, dat die dijk niet kan uitloggen." (Agrariër in het gebied)

6.3 Overwegingen voor besluitvorming

Afgezien van de gekozen oplossing, hopen veel van de geïnterviewden vooral op een snelle beslissing waar enig draagvlak voor is, zodat ze ook als gemeenschap weer verder kunnen.

"Kijk, uiteindelijk gaat het er ook over, denk ik, de partijen die zeer negatief in dit verhaal staan, die er natuurlijk zeker zijn. Kunnen die zich eventueel vinden in deze twee oplossingen? In B en/of C, of niet? Kijk, laten we vooropstellen dat het probleem opgelost moet worden. Dat ten eerste. Maar je zult toch ook ergens de, de meest negatieve kant van het verhaal of negatieve partijen, ja, die zul je toch ook moeten... Iets kunnen voorschotelen waar hun ook tevreden mee zijn. Want anders denk ik dat er onvrede blijft. (...) Ik vind dat ze problemen moeten oplossen. En of dat nu is door een of andere wasinstallatie door de grond te spuiten, of door een of andere damwand te slaan. Of uiteindelijk, als er een hele andere oplossing is, afgraven. Ja, dan is het zo. Kijk, het probleem is een feit. De casus ligt er, onderzoeken worden gedaan. Er komt straks een besluit uit. Nou goed, hanteren, oplossen. En over een paar jaar vergeten." (Ondernemer in het gebied)

"We wachten hier verdorie al dertig jaar, onderhand, op die ontwikkeling. Maak die pijn kort. Want dan betekent [dat] ook dat investeerders duidelijk weten, oké, maar dan weten we dat het dan ook

gereed is en kunnen we doorgaan. Dat is voor iedereen goed. Ook voor de burgers die zich zorgen maken. Dan heb je daar je, wat mij betreft, en dat is subjectief uiteraard, de grootste gemene deler.” (Bestuurslid Businessclub Perkpolder)

7 Behoeften betrokkenheid en communicatie over de zeedijk

In de eerste helft van 2022 worden verschillende rapporten over de zeedijk gepubliceerd. De minister van Infrastructuur en Waterstaat zal naar verwachting voor 1 juli 2022 een besluit nemen over wat er met de zeedijk moet gebeuren. Vervolgens moet dit plan worden uitgevoerd. De ontwikkelingen rondom de zeedijk in Perkpolder gaan zodoende nog een tijd voortduren. We hebben de deelnemers aan ons onderzoek daarom gevraagd hoe ze het komende halfjaar betrokken willen worden en welke behoeften ze hebben wat betreft de communicatie vanuit de betrokken partijen.

7.1 Wanneer de omgeving wenst dat er gecommuniceerd wordt

Alle deelnemers die we spreken, geven aan het belangrijk te vinden om op de hoogte te blijven en willen dat er gecommuniceerd blijft worden.

"Nou zorgen dat er communicatie blijft, hè. Dat is ook wel belangrijk, denk ik. Dat je weet waar je aan toe bent. Dat als er iets gaat gebeuren, dat ze, dat je verwittigd wordt, toch zeker omdat je er middenin zit."
(Bewoners Perkpolderhaven)

Een ondernemer in het gebied noemt daarnaast ook dat het belangrijk is dat mensen zich gehoord voelen en dat het daarbij helpt als ze een duidelijk aanspreekpunt hebben.

"Ik denk duidelijk blijven communiceren en zo goed mogelijk, en ook voor de toekomst, ja, goeie contacten moeten zoeken. Ik denk dat dat zo onwijs belangrijk is. Dat mensen zich ergens een stukje gehoord voelen. En dat er ergens gewoon een duidelijk aanspreekpunt is van, goh, jongens, er is iets gaande, we gaan het ook niet ontkennen. Dat doen ze ook helemaal niet, trouwens. We zijn ermee bezig, maar mocht je toch door deze situatie vragen hebben, pats. Hier is het nummer van die man of die mevrouw, of... En dan... Ik denk dat dat vaak al heel veel rust kan creëren." (Ondernemer in het gebied)

Sommige deelnemers geven ook specifiek aan wanneer er communicatie moet zijn. Dit is niet voor alle deelnemers hetzelfde. Meerdere geïnterviewden geven aan in ieder geval behoefte te hebben aan communicatie wanneer er nieuwe onderzoeken uitkomen en wanneer er een besluit wordt genomen over de TGG in de dijk. Een bewoner hoort het daarnaast ook graag als er overleggen zijn over de materie en ontvangt daarvan achteraf ook graag de notulen. Twee andere bewoners worden graag (alleen) geïnformeerd als uit onderzoek naar voren komt dat er risico's zijn voor de volksgezondheid of als er iets gaat gebeuren in het gebied. Tussentijds contact is volgens hen niet echt nodig.

"Kijk, voor mij persoonlijk hoef ik niet meer tussentijds gecontacteerd te worden. Kijk, mailverkeer is altijd prima. Maar goed, anderzijds, de casus loopt, de onderzoeken lopen. Ja, wat gaan we mekaar nog continu vertellen? Zolang er geen onderzoeken zijn en, en daaruit geen mening of beeldvorming wordt gepakt. Ja, dan kunnen we nog wel honderd keer

met elkaar koffie drinken, vind ik gezellig, maar [daar] worden we, denk ik, niet heel veel wijzer van. Kijk, voor mij is het vertrouwen er. We zijn ermee bezig. Althans we, jullie zijn er met z'n allen mee bezig. Prima. Afwachten. En zodra er dan dingen uit rollen, denk ik dat dan belangrijk is dat het goed gecommuniceerd wordt.” (Ondernemer in het gebied)

Een aantal agrariërs in het gebied geeft echter aan ook graag geïnformeerd blijven over de stand van zaken en het liefst direct te horen als er nieuwe (tussentijdse) resultaten uit de monitoringsonderzoeken beschikbaar zijn.

“En als gemonitord wordt, dat je die cijfers ook daadwerkelijk kan zien, op het moment dat ze uitkomen. Als het bureau ze vrijgeeft of het, ja, die onderzoeken doet, dat ze Rijkswaterstaat gaan cc'en ook gelijk naar, ja, iemand van ons of naar ons. En niet via Rijkswaterstaat en dan naar ons.” (Agrariër in het gebied)

Eén bewoner geeft aan geen communicatiebehoefte te hebben, maar wel behoefte aan daden.

“Voor mij... Voor mij gaat het niet om communicatie, of wat er gezegd wordt; mij gaat het om daden”. (Bestuurslid Stichting Schone Polder)

7.2 Hoe de omgeving wenst dat er gecommuniceerd wordt

Meerdere deelnemers aan het onderzoek geven aan geïnformeerd te willen worden via een bewoners- of informatieavond, zeker als er nieuwe onderzoeken zijn of besluiten worden genomen. Een agrariër geeft aan dat wanneer er algemene boodschappen zijn die voor de hele omgeving relevant zijn, dit aan de hele groep belanghebbenden moet worden gecommuniceerd en niet via kleine clubjes waarbij slechts een of enkele groepen worden uitgenodigd. Dat laatste is uitsluitend aan te bevelen als het onderwerp alleen relevant is voor, bijvoorbeeld, agrariërs.

“Dan krijg je weer interactie, en dan kun je discussie krijgen en dat werkt al verhelderend.” (Agrariër in het gebied)

Sommigen noemen expliciet dat ze dan wel graag willen dat de onderzoekers zelf hun onderzoek presenteren.

“Als het RIVM dat onderzoek gedaan heeft, dat dat ook rechtstreeks naar de buurt of naar de betrokkenen wordt uitgelegd, en niet via Rijkswaterstaat.” (Agrariër in het gebied)

“Hoe dichterbij de bron, hoe beter.” (...) *“Voor leden zou het, denk ik, ook wel prettig zijn om uit jullie mond te horen hoe de situatie erbij staat”* (Bestuursleden Business Club Perkpolder)

Daarnaast wordt ook schriftelijke communicatie via nieuwsbrieven of de mail genoemd als mogelijke vorm. Sommigen zeiden het prettig te vinden als er ter aanvulling een bijeenkomst georganiseerd zou worden waar dieper op de materie kan worden ingegaan. Niet iedereen vindt dat

echter nodig. De resultaten van nieuw onderzoek kunnen volgens sommigen ook via de mail worden gecommuniceerd.

7.3 **Communiceren op een begrijpelijke manier**

Meerdere geïnterviewden geven aan dat er gecommuniceerd moet worden in begrijpelijke taal, zodat datgene wat gecommuniceerd wordt voor iedereen helder is.

"Ik denk dat de uitleg ook op een manier moet gebeuren die niet alleen [is] van, dat zijn de cijfers en dat zijn de normen die nu gehanteerd worden, je moet de mensen niet voor dom verslijten, dat is iets anders, maar leg het op een manier uit, die in mensentaal." (Vertegenwoordiger dorpsraad Kloosterzande)

"Er komt straks, komt er een eindrapport, of komt er iets wat naar de minister gaat. Ik denk dat dat wel de momenten zijn dat, dat het belangrijk is dat het even goed persoonlijk wordt uitgelegd. En vaak ook een stukje vertaald wordt naar Jip en Janneke-taal om het maar even plat te chargeren. Omdat je dan ook gewoon, ja, hoe meer mensen de casus goed begrijpen, hoe minder d'r ook gekke discussies tot stand komen. Want dat is nu vaak in de materie die echt heel technisch wordt, ja, dan, dan verlies je gewoon een hoop mensen daarin. En, en dan krijg je een eigen perceptie daarop. En dan krijg je een raar verhaal, hoe meer Jip en Janneke-taal, hoe beter." (Ondernemer in het gebied)

Een van de bewoners pleit ervoor dat van de rapporten die uitkomen een korte en bondige samenvatting wordt gemaakt, in duidelijke taal.

"Ik denk dat het fijn zou zijn, maar dan speel ik even, misschien de volgende beurt voor de andere, maar... Dat er kort en bondig een samenvatting van bekendgemaakt wordt. Dus niet een ellenlang rapport met allerlei cijfers en termen waar de gemiddelde bewoner niks van kan maken, maar gewoon een korte samenvatting, en in duidelijke taal, wat er is besproken en wat er eventueel wordt gedaan." (Bewoner Kreverhille)

8 Conclusies

In Perkpolder (gemeente Hulst, Zeeuws-Vlaanderen) is een zeedijk aangelegd waarbij TGG als vulmateriaal is gebruikt. Na de aanleg van de dijk bleek dat in de TGG verontreinigingen zitten die er niet in horen te zitten en die uitlogen naar het oppervlaktewater en het ondiepe grondwater. Naar verwachting zal de minister van Infrastructuur en Waterstaat voor 1 juli 2022 een besluit nemen over wat er met de TGG in de zeedijk moet gebeuren. De minister neemt een besluit op basis van een advies van Rijkswaterstaat. Dit belevingsonderzoek vindt plaats in de fase voorafgaand aan dit advies en besluit.

Dit onderzoek gaat over hoe belanghebbende burgers (bewoners, agrariërs en ondernemers in het gebied rondom Perkpolder) de zeedijk waarvoor TGG is gebruikt beleven. We hebben daarbij gekeken naar wat belanghebbende burgers vinden van de dijk, of zij zorgen hebben en zo ja, welke, en welke behoeften zij hebben in termen van communicatie en betrokkenheid. Daarnaast gaat dit onderzoek over wat zij van de voorgestelde oplossingsrichtingen vinden en welke oplossing hun voorkeur heeft en waarom. Deze informatie is verzameld aan de hand van 19 interviews met 31 verschillende belanghebbende burgers in het gebied. Het gaat om omwonenden, agrariërs met grond grenzend aan of in de buurt van de zeedijk en ondernemers die hun onderneming in het gebied hebben of opkomen voor het ondernemersbelang van toekomstige ondernemers in het gebied. De interviews vonden plaats in november 2021. De meeste interviews waren in persoon op locatie, een enkele telefonisch of via MS Teams.

In dit kwalitatieve onderzoek is onderzocht *welke* percepties, zorgen en voorkeuren voor oplossingen er onder belanghebbende burgers leven. Om uitspraken te kunnen doen over hoeveel burgers in het gebied een bepaalde perceptie of zorg delen, is aanvullend onderzoek vereist, bijvoorbeeld een kwantitatief vragenlijstonderzoek onder een representatieve steekproef van de bewoners van het gebied. In dit onderzoek doen we eveneens geen uitspraken over welke causale verbanden (oorzaak-gevolg relaties) tussen zorgen en percepties er zijn. De kwalitatieve data die verzameld is, maakt het wel aannemelijk dat de hieronder beschreven aspecten elkaar beïnvloeden en een rol spelen bij de perceptie die geïnterviewden hebben over de zeedijk.

8.1 Percepties en zorgen over de zeedijk en het gebruik van TGG

Enkele omwonenden benoemen de recreatieve en ecologische waarde van de dijk. De meeste omwonenden en agrariërs zijn echter vrij negatief over de dijk. Zij vinden de aanleg onnodig, geven aan dat de zeedijk voor verlies van natuur en historische waarde heeft gezorgd en dat er weinig planten op de dijk groeien. Anderen geven aan dat ze, toen de dijk er eenmaal lag en bekend werd dat er nog verontreinigingen in de grond zitten die uitlogen, zich nu wel zorgen maken over de TGG die voor de dijk gebruikt is. Over het besluit om TGG te gebruiken zijn de meeste geïnterviewden in eerste instantie positief of neutraal. De meeste geïnterviewden vinden de toepassing van

voor hergebruik goedgekeurde grond op zich wel een goed idee. Enkele geïnterviewden hebben bedenkingen over dit besluit, met name vanwege het verdienmodel dat er volgens hen achter zat.

Een aantal geïnterviewden maakt zich geen zorgen over de zeedijk, het gebruik van TGG hierin en uitloging van stoffen. Zij geven aan dat de TGG goed is afgedekt, hebben vertrouwen in een goede oplossing voor de problematiek met de dijk of geven aan dat als er echt serieuze problemen zouden zijn met de dijk, er al veel meer zieken zouden zijn.

De meeste geïnterviewden maken zich echter wel zorgen over de dijk. De meeste zorgen maken zij zich over de langetermijneffecten van de uitloging van stoffen uit de TGG voor de gezondheid. Niet zozeer voor henzelf, maar vooral voor volgende generaties. Daarnaast zijn er zowel lange- als korte termijn zorgen voor dier en milieu. Hoewel de meesten verwachten dat er op de korte termijn geen gezondheidseffecten zijn, hebben sommigen zich wel zorgen gemaakt over hun gezondheid tijdens de aanleg van de dijk, als gevolg van verwaaiing van de TGG. Bovendien is er een aantal geïnterviewden dat zich ook nu zorgen maakt over de TGG. Zij geven bijvoorbeeld aan dat je je hond beter niet uit de sloot kunt later drinken en dat begroeiing op en rond de dijk uitblijft, wat zij als tekenen zien dat de TGG nu al problemen geeft. Alle agrariërs met wie is gesproken, geven aan zorgen te hebben over mogelijke vervuiling van de zoetwaterbel op de lange termijn. Een andere zorg die door sommigen wordt genoemd, is of de zeedijk wel bestand is tegen het hoge water uit de Westerschelde. Er zijn echter ook geïnterviewden die er op vertrouwen dat de dijk sterk genoeg is en bestand is tegen hoogwater uit de Westerschelde.

De zorgen die geïnterviewden hebben over de zeedijk hebben ook gevolgen voor het dagelijks leven en de mentale gezondheid van verschillende deelnemers aan ons onderzoek. De kwestie houdt verschillende geïnterviewden in de omgeving regelmatig bezig. Met name de mensen die zich actief inzetten om de problemen met de dijk op te lossen, ervaren stress en kost het energie. Sommigen ervaren invloed op het dagelijks leven, wat zich uit in het niet meer uit eigen tuin durven eten en/of de dijk mijden. Toch geven ook verschillende geïnterviewden aan, ondanks hun zorgen, de dijk niet te mijden en er nog steeds te wandelen.

8.2 Percepties en voorkeuren oplossingen

De meeste bewoners, agrariërs, leden van de Pro Perkpolder Groep en Business Club Perkpolder zien afgraven en het vervangen van de TGG met schone grond als de beste oplossing.

De voorkeur voor afgraven van de zeedijk is op verschillende manieren door de geïnterviewden onderbouwd:

- afgraven geeft zekerheid dat je definitief van de TGG en vervuilde stoffen af bent en neemt daarmee zorgen die mensen hebben over met name de mogelijke langetermijneffecten weg;
- afgraven is enige oplossing die op draagvlak zou kunnen rekenen in de omgeving en kan hiermee een eind maken aan de

- discussies in de gemeenschap. Daarna kan de gemeenschap weer vooruitkijken en verder;
- afgraven is rechtvaardig en een morele plicht vanuit de verantwoordelijkheid voor de verontreinigde stoffen in de TGG.

Van de negatieve consequenties van afgraven zijn de meeste geïnterviewden zich bewust. Zij noemen daarbij onder andere de hoge kosten; de uitdaging om schone grond te verwerven en de oude grond af te voeren; nieuwe overlast tijdens het afgraven van de oude dijk en het aanleggen van de nieuwe dijk; en de mogelijke gevolgen voor Plan Perkpolder, zoals uitstel van de bouwplannen. Bij het benoemen van de nadelen van afgraven is echter vaak, met name door de omwonenden en agrariërs, ook duidelijk aangegeven dat deze niet opwegen tegen de voordelen. Een belangrijke uitzondering hierbij zijn de huidige bewoners van Perkpolderhaven. Zij hebben een sterke voorkeur voor het handhaven van de huidige situatie met eventueel aanvullende monitoring.

Ook voor de scenario's van het isoleren van de kwelsloot en drainage in de dijk, waarbij de dijk intact blijft, is met name bij omwonenden en agrariërs weinig enthousiasme. Vaak typeert men dit als het verplaatsen van het probleem, waarbij vooral het eventueel lozen van het vervuilde kwelwater in de Westerschelde als zeer ongewenst wordt gezien. Ook zijn er bij veel geïnterviewden grote twijfels of het isoleren van de kwelsloot en het plaatsen van drains in de dijk ervoor kan zorgen dat verdere uitloging wordt voorkomen. Deze scenario's kunnen bij een deel van de geïnterviewden, zoals de Pro Perkpolder Groep, de vertegenwoordigers van de dorpsraden Kloosterzande en Walsoorden, en een deel van de agrariërs wel op enige steun rekenen, mits er zekerheid is over de effectiviteit van deze oplossingen in relatie tot het uitlogen van verontreinigingen in de TGG.

Tot slot noemen veel geïnterviewden dat ze graag willen dat er snel een besluit wordt genomen over de TGG in de dijk, zodat er een einde komt aan de onzekerheid over de situatie en de gemeenschap door kan. Daarbij zou Plan Perkpolder dan ook verder uitgevoerd kunnen worden, wat vooral de voorstanders van het plan graag zouden zien.

8.3 Percepties, zorgen en behoeften in samenhang

Als we de percepties, zorgen en behoeften in samenhang bekijken, kunnen we een aantal conclusies trekken. Zo hangen percepties (meningen, oordelen, gevoelens) samen met de bredere context waarin een situatie zich afspeelt. In dit onderzoek is gekeken naar de bredere context waarin de discussie over de zeedijk en het gebruik van TGG speelt. De zeedijk is aangelegd omdat er 75 hectare grond is ontpolderd. Deze ontpoldering is weer onderdeel van een grotere gebiedsontwikkeling: Plan Perkpolder. Dit plan is ontwikkeld om het gebied na het verdwijnen van de veerdienst Perkpolder-Kruiningen in 2003 met de komst van de Westerscheldetunnel een economische en sociale impuls te geven. Het gebied zou middels de realisatie van het plan aantrekkelijker moeten worden om te wonen, te recreëren en te ondernemen door de bouw van woningen, een hotel, jachthaven en aanvankelijk ook een golfbaan. Een gesprek over de zeedijk mondde

vaak al snel uit in een gesprek over deze gebiedsontwikkeling en de mate van betrokkenheid bij de planvorming van deze gebiedsontwikkeling. Als mensen er niet zelf over kwamen te spreken, is door de onderzoekers gevraagd wat ze hiervan vonden. Een andere contextfactor die een rol lijkt te spelen bij de percepties over de zeedijk is de PFAS-problematiek in de Westerschelde.

Andere factoren die een rol spelen bij hoe burgers een situatie (of specifiek een risico) beleven, zijn: de mate waarin zij bekend zijn met het risico; de zichtbaarheid van het risico; of zij vrijwillig aan een risico worden blootgesteld; in hoeverre het risico verwijtbaar is; of ze baat hebben bij de activiteit of technologie; en of zij controle hebben over het risico (Slovic, 1987). Gutteling (2017) noemt daarnaast ook nog het vertrouwen dat mensen hebben in de verantwoordelijke overheden, persoonlijke waarden en belangen en persoonlijke factoren.

8.3.1 *Contextfactor: Plan Perkpolder*

De meningen over Plan Perkpolder zijn divers. Mensen die positief zijn over het plan geloven dat het een economische en sociale impuls kan bieden voor het gebied. Mensen die meer negatief zijn over plan Perkpolder zitten juist niet op de drukte te wachten van nieuwe bewoners, toeristen en verkeer. Daarnaast geloven zij ook niet allemaal dat de ondernemers in Kloosterzande profijt zullen hebben van Plan Perkpolder, terwijl het oorspronkelijke plan (Kloosterzande aan Zee) bedoeld was om juist hun een economische impuls te bieden. Ondanks dat er nog wel begrip is voor de bouw van woningen, vinden veel van de geïnterviewden het plan te groot en ambitieus en niet passen bij de streek. Direct gerelateerd aan de problematiek rond TGG in de dijk is het – inmiddels voormalige – plan om ook de Westelijke Perkpolder op te hogen met, in de ogen van een aantal geïnterviewden, vervuilde grond (industriegrond) voor de realisatie van een golfbaan waarbij je uitzicht hebt over de Westerschelde. Dit plan viel in verkeerde aarde bij een deel van de geïnterviewden: het werd niet passend gevonden bij de streek en het leidde tot nieuwe zorgen over de voor de ophoging te gebruiken grond. De golfbaan is uit Plan Perkpolder geschrapt, maar sommige geïnterviewden zijn niet gerustgesteld door het huidige plan. In het huidige plan zou een deel van de polder alsnog worden opgehoogd en daarvoor zou industriegrond afkomstig van de oever bij Antwerpen gebruikt worden. Hierbij speelt ook de PFAS-problematiek afkomstig van de 3M-fabriek bij Antwerpen mee op de achtergrond. Tot slot vinden verschillende geïnterviewden, met name de agrariërs, het zonde dat voor de ontpoldering landbouwgrond is opgeofferd en dat een groter stuk is ontpolderd dan volgens de internationale afspraken nodig was. Over Plan Perkpolder wordt zodoende door meerdere omwonenden en agrariërs negatief gedacht. Dat veel betrokkenen negatief staan tegenover het grotere plan en specifiek de ontpoldering, draagt er mogelijk aan bij dat over de zeedijk zelf ook vrij negatief wordt gedacht.

8.3.2 *Contextfactor: betrokkenheid en communicatie bij Plan Perkpolder en het gebruik van TGG bij de zeedijk*

Los van de perceptie van de inhoud van Plan Perkpolder, lijkt de mate waarin omwonenden, agrariërs en (vertegenwoordigers van) ondernemers in het gebied betrokken zijn bij Plan Perkpolder een rol te hebben gespeeld in de perceptie van de zeedijk. Er zouden tussen 2003

en 2007 verschillende hoorzittingen en bijeenkomsten zijn georganiseerd waarbij stakeholders zijn geïnformeerd en gehoord. Ook zouden ze hier hun inbreng hebben kunnen geven in de plannen voor de gebiedsontwikkeling en bezwaar hebben kunnen maken. Desondanks geven bijna alle bewoners die het RIVM heeft gesproken (uitgezonderd de leden van de Pro Perkpolder Groep en Business Club Perkpolder), alsmede de agrariërs aan niet te zijn gehoord of betrokken bij de ontwikkeling van Plan Perkpolder. Ze voelen zich door zowel de gemeente Hulst als Rijkswaterstaat vergeten of niet serieus genomen.

Specifiek over het gebruik van TGG voor de zeedijk geven sommige geïnterviewden aan daar wel over te zijn geïnformeerd, terwijl de meesten aangeven pas bij de aanleg geïnformeerd te zijn, of vanaf dat moment zelf vragen te zijn gaan stellen over de TGG. Wat betreft de communicatie van de verschillende overheden over de zeedijk, nadat deze was aangelegd en de problematiek met de TGG aan het licht kwam, is een groot deel van de geïnterviewden weinig te spreken. Men vindt dat zowel Rijkswaterstaat als de gemeente Hulst slecht heeft geluisterd naar de vragen en zorgen van omwonenden, niet alle stakeholders heeft betrokken in de communicatie, te laat en onvoldoende informatie heeft gedeeld en daarbij bovendien niet volledig transparant is geweest. Toch geven ook veel geïnterviewden aan dat er de laatste periode veel is verbeterd.

Het gevoel onvoldoende te zijn betrokken bij ontwikkelingen die van invloed zijn op de leefomgeving kan eraan hebben bijgedragen dat overwegend negatief wordt gedacht over de zeedijk en, door een deel van de geïnterviewden, ook over Plan Perkpolder.

8.3.3 *Contextfactor: PFAS-problematiek in het gebied*

In meerdere interviews verwezen geïnterviewden naar de PFAS-problematiek in de Westerschelde. Geïnterviewden vragen zich onder meer af wat het betekent voor het gebied als beide problemen escaleren, of maken zich zorgen over een cumulatie van vervuiling in het gebied. Daarnaast maken meerdere omwonenden zich zorgen over de grond die gebruikt zal worden voor de ophoging van de Westelijke Perkpolder en afkomstig zou zijn uit de omgeving van Antwerpen. Men is bang dat de grond die gebruikt zal worden voor de ophoging PFAS bevat. De discussie rondom PFAS in het gebied was geen onderdeel van het onderzoek, maar lijkt op de achtergrond voor meerdere geïnterviewden een rol te spelen in de zorgen die zij hebben en mogelijk ook de negatieve perceptie van de zeedijk en het gebruik van TGG daarin.

8.3.4 *Vertrouwen in de verantwoordelijke overheden en verwijtbaarheid van het risico*

Het vertrouwen dat mensen hebben in de overheid – dat kan zijn in de rol van beleidsmaker, regelgever, uitvoerder van activiteiten of toezichthouder – is van invloed op hoe mensen een situatie beleven. Ook de mate waarin mensen een risico verwijtbaar achten, speelt een rol. Hoe minder vertrouwen er is en hoe groter de verwijtbaarheid van het risico wordt geacht, hoe negatiever doorgaans de perceptie en hoe groter de zorgen.

Veel geïnterviewden vinden dat de overheden, met name Rijkswaterstaat, maar ook de gemeente Hulst, hun verantwoordelijkheden ten opzichte van de dijk (te lang) niet hebben genomen en onvoldoende kritisch zijn geweest. Daarbij gaat het zowel om de verantwoordelijkheden rond de aanleg van de dijk (zoals het besluit om TGG te gebruiken en de controle op deze TGG), alsook om de oplossingen voor het uitloggen van schadelijke stoffen uit de dijk. Er is ook een gebrek aan vertrouwen vanwege de grote (financiële) belangen en belangenverstrengelingen die er rond de zeedijk en de gebiedsontwikkeling zouden spelen. Over de vraag of het vertrouwen nog teruggewonnen kan worden, is wat voorzichtigheid. Sommigen geven wel aan dat daarvoor meer reflectie nodig is en er directer en eerlijker gecommuniceerd moet worden. Het vertrouwen in de twee meest betrokken overheidspartijen: Rijkswaterstaat en de gemeente Hulst is bij veel geïnterviewden beschadigd, ondanks dat de communicatie de afgelopen paar jaar is verbeterd. Dit gebrek aan vertrouwen kan eveneens een rol hebben gespeeld bij de negatieve perceptie van de zeedijk.

8.3.5 *Bekendheid en zichtbaarheid van het risico*

De mate waarin mensen bekend zijn met een risico en de zichtbaarheid van een risico spelen ook een rol bij hoe mensen over een risico denken en wat ze daarbij voelen. Mensen beleven een risico doorgaans als negatiever en ervaren meer zorgen als ze onbekend zijn met het risico en als het risico onzichtbaar is. Deze factoren lijken ook een rol te spelen bij de veelal negatieve perceptie van de zeedijk en de zorgen die er zijn, met name over de langetermijneffecten op gezondheid. Dat er TGG gebruikt zou worden als vulmateriaal voor de dijk werd pas laat bekend bij de meeste geïnterviewden. Daarbij waren de meesten ook onbekend met het materiaal. En hoewel verschillende geïnterviewden refereren naar het materiaal als 'zwart zand' of 'stof', wat volgens sommigen rook als vuilnis, ligt het materiaal nu ingepakt in de dijk onder een laag klei. Er vindt uitloging plaats naar het ondiepe grondwater en oppervlaktewater, maar dit is niet direct zichtbaar, al zijn er wel geïnterviewden die aan de beplanting op en rondom de dijk menen te zien dat de TGG problemen geeft. Wat de mogelijke effecten op gezondheid en milieu op de lange termijn zijn, is vooralsnog voor geïnterviewden onduidelijk. Deze onbekendheid, in combinatie met de onzichtbaarheid van de mogelijke risico's van de TGG in de dijk, kunnen bijdragen aan de negatieve perceptie en verklaren waarom er met name zorgen zijn over de langetermijneffecten.

8.3.6 *Vrijwilligheid blootstelling en controle risico*

Of mensen controle hebben over een risico en of zij vrijwillig aan een risico worden blootgesteld, speelt ook een rol bij hoe mensen over een risico denken en wat ze daarbij voelen. Mensen beleven een risico doorgaans als negatiever en ervaren meer zorgen als zij geen controle hebben over een risico en hier niet vrijwillig aan worden blootgesteld. Geïnterviewden hebben zelf geen stem gehad in het plan om te gaan ontpolderen en daarvoor een nieuwe zeedijk aan te leggen. Nu blijken stoffen uit de TGG uit te loggen in het oppervlaktewater en ondiepe grondwater. Omwonenden, agrariërs en (vertegenwoordigers van) ondernemers in het gebied ervaren dat ze onvrijwillig worden blootgesteld aan de potentiële risico's die dit met zich mee brengt – nu

en/of in de toekomst. Daarbij hebben ze ook geen controle over de uitloging van de stoffen uit de TGG in de dijk en de gevolgen die dit mogelijk met zich mee brengt. Beide factoren kunnen hebben bijgedragen aan de veelal negatieve perceptie van de zeedijk en de zorgen die mensen hebben.

8.3.7 *Baat bij de zeedijk en het gebruik van TGG*

Wanneer mensen baat hebben bij een activiteit of technologie die risico's mee zich mee brengt, wordt dit risico doorgaans meer geaccepteerd, dan dat dat zij er geen baat bij hebben of zelfs alleen last van hebben. Geïnterviewden hebben in zoverre baat bij de zeedijk dat de dijk hen beschermt tegen hoogwater uit de Westerschelde. Hier valt echter ook tegenin te brengen dat zij niet gevraagd hebben om de ontpoldering van de Noorddijkpolder en het verwijderen van de oude dijk. Het gebruik van TGG zou volgens een aantal geïnterviewden ook financiële voordelen met zich mee hebben gebracht, ten opzichte van de keuze voor zand of andere schonere grond. Ook hiervan hebben belanghebbende burgers geen voordelen ondervonden. Last van de zeedijk hebben veel van de omwonenden, agrariërs en ondernemers in de omgeving wel ervaren tijdens de aanleg van de zeedijk, die met veel bouwwerkzaamheden gepaard is gegaan. En specifiek daarbij kan het overwaaien van de TGG worden genoemd, wat volgens verschillende geïnterviewden luchtwegklachten zou hebben veroorzaakt. Een andere last die hier genoemd kan worden, is de negatieve impact van de zorgen over de zeedijk op het welzijn en de dagelijkse bezigheden bij sommige geïnterviewden.

Er zijn zodoende verschillende (context)factoren die een rol lijken te spelen bij de veelal negatieve perceptie en de zorgen die er leven over de zeedijk en het gebruik van TGG.

9 Handvatten voor communicatie

Op basis van de interviewuitkomsten en de wetenschappelijk literatuur over het communiceren over omgevingsrisico's (Arvai & Rivers, 2014; Fischhoff, 1995; Glik, 2007; Sandman, 1993) kan een aantal handvatten voor communicatie worden meegegeven. De handvatten sluiten aan bij de geuite percepties, zorgen en behoeften van de geïnterviewden. In dit afsluitende hoofdstuk worden eerst algemene adviezen gegeven over wat volgens de wetenschappelijke literatuur goede manieren zijn om met betrokkenen te communiceren over een onderwerp dat in de omgeving leeft. Vervolgens noemen we een aantal uitgangspunten voor het communiceren van informatie over mogelijke risico's waar betrokkenen zich zorgen over maken en die met de zeedijk worden geassocieerd en de oplossingsrichtingen die zijn uitgewerkt.¹² Verder noemen we aspecten die relevant kunnen zijn bij het informeren van betrokkenen over het besluitvormingsproces. Ten slotte beschrijven we welke andere communicatie-uitingen en (niet-communicatie-gerelateerde) acties aan het herstel van vertrouwen kunnen bijdragen.

9.1 Wat is goede communicatie?

Goede communicatie bestaat uit het delen van relevante informatie over een onderwerp, zoals kennis en ervaringen, met en tussen betrokkenen. Betrokkenen worden daarbij op de hoogte gehouden van er wat er speelt en welke ontwikkelingen voor hen belangrijk zijn. Daarvoor is het essentieel dat communicatie tweezijdig is, de informatie begrijpelijk is en wordt afgestemd op behoeften van de verschillende betrokkenen, en bovendien consistent is. Deze drie aspecten worden hieronder verder toegelicht.

Bij tweezijdige communicatie gaat het zowel om informatie geven, als om goed luisteren naar de vragen en zorgen die leven. Goede communicatie betekent hierbij ook het serieus nemen van de kennis en ervaringen van betrokkenen en ingaan op de verschillende informatiebehoeften. Het is belangrijk dat betrokkenen zich ook daadwerkelijk uitgenodigd voelen om input te geven en geen barrières ervaren om te communiceren, zoals niet weten waar ze met hun vragen terecht kunnen. Een persoonlijke benadering met vaste aanspreekpunten en personen, kan hierbij helpen. Bovendien is het raadzaam dat de aanspreekpunten verschillende contactvormen hanteren, afgestemd op de verschillen tussen doelgroepen en personen. Sommige betrokkenen hebben bijvoorbeeld een voorkeur voor schriftelijk contact, terwijl voor anderen een persoonlijk gesprek beter werkt, vooral wanneer er nieuwe ontwikkelingen zijn. Daarnaast kan tussentijdse communicatie over de stand van zaken helpen om onzekerheid weg te nemen die kan ontstaan als betrokkenen lange tijd niets horen, maar de situatie wel voortduurt.

Bij goede communicatie wordt begrijpelijke informatie gegeven. Een overdaad aan informatie en ingewikkelde, technische, of abstracte taal,

¹² Hier worden alleen de uitgangspunten beschreven. Wat de meest effectieve methoden zijn om de verschillende informatieaspecten te communiceren is veelal maatwerk.

terminologie en illustraties vormen barrières voor goede communicatie. Deze barrières kunnen ertoe leiden dat mensen de informatie niet begrijpen en anders interpreteren. Hierdoor kan frustratie en wantrouwen ontstaan en worden zorgen en onzekerheid vaak versterkt. Ook kunnen daardoor verschillende verhalen over de situatie de ronde gaan doen. Het is daarom aan te raden om in gesprekken, bijeenkomsten en in de schriftelijke informatie begrijpelijke taal en illustraties te gebruiken. Wanneer zowel taalgebruik als illustraties goed aansluiten bij de perspectieven van de betrokkenen, worden deze beter begrepen. Omdat betrokkenen verschillende (informatie)behoeften kunnen hebben en om een overdaad aan informatie te beperken, is het raadzaam om betrokken alleen de voor hen relevante concrete informatie te geven. Voor agrariërs is bijvoorbeeld uitgebreidere informatie over mogelijke effecten op de zoetwaterbel relevanter dan voor de ondernemers in het gebied.

De op de personen afgestemde informatie dient ook onderling consistent te zijn. Als de communicatie tegenstrijdig is of lijkt, kan dit tot misverstanden leiden en onzekerheid en wantrouwen versterken. Omdat betrokkenen naast informatie van Rijkswaterstaat ook informatie van andere partijen, zoals de gemeente Hulst en de projectontwikkelaar krijgen, is het advies deze waar passend zorgvuldig met deze partijen af te stemmen.

9.2 Ingaan op zorgen over risico's

Omdat veel geïnterviewden zich zorgen maken over de effecten van de uitloging van schadelijke stoffen uit de dijk voor mens en natuur is het advies om in de communicatie in te gaan op deze zorgen.

De meeste geïnterviewden maken zich op de korte termijn weliswaar weinig zorgen voor zichzelf, maar zijn wel bezorgd over de (cumulatieve) langetermijneffecten van blootstelling aan deze stoffen op de gezondheid van mensen en dieren en de schadelijke gevolgen voor het milieu. Omwonenden maken zich bijvoorbeeld zorgen over de gevolgen voor toekomstige generaties en agrariërs maken zich zorgen over de vervuiling van de zoetwaterbel. Daarbij gaat het ook om de extra blootstelling naast de al bestaande blootstelling van bijvoorbeeld het door PFAS vervuilde Scheldewater. Begrijpelijke informatie, waarin de wetenschappelijke kennis over deze aspecten goed worden uitgelegd, kan betrokkenen helpen de eventuele risico's te duiden en in context te plaatsen (wat deze voor hen persoonlijk betekenen in relatie tot andere risico's). Het gaat dan om informatie over:

- welke mogelijke schadelijke stoffen er in de kwelsloot en ander oppervlaktewater in het gebied zijn aangetroffen;
- welke stoffen er in de TGG in de dijk zitten en hoeveel er daarvan de komende vijftig jaar zou kunnen uitlogen (inclusief bij een *worstcasescenario*);
- wat de toxische eigenschappen zijn van deze stoffen;
- wat de te verwachten blootstelling is voor mens en natuur (tot nu toe en in de toekomst);
- wat de gevolgen van frequente en langdurige blootstelling kunnen zijn voor mens, milieu en dieren;

- uitleg over de toegepaste normen en daarbij behorende terminologie (vooral termen als interventiewaarden, Maximaal Toelaatbaar Risiconiveau en het Verwaarloosbaar Risiconiveau);
- waar onzekerheid over is (onvoldoende of inconsistente data, wat de aannames zijn in het onderzoek, betrouwbaarheid van modellen);
- hoe groot de extra kans op schadelijke effecten is (of bij veel onzekerheid zou kunnen zijn) boven op de kans op schadelijke effecten die mens en natuur nu al lopen.

Omdat sommige betrokkenen zich ook over de waterveiligheid zorgen maken, is het advies hier ook begrijpelijke en vindbare informatie over te geven. Voorbeelden hiervan zijn hoe de dijk zich houdt bij lage en hoge waterstanden en hoe stevig de dijk is, vooral in vergelijking met dijken waarbij geen TGG is gebruikt.

9.3 Communicatie over oplossingsrichtingen

De beschikbare informatie van Royal HaskoningDHV over de verschillende oplossingsrichtingen lijkt niet goed aan te sluiten op de geuite percepties, zorgen en (informatie)behoeften. Uit de interviews bleek dat de verschillende scenario's niet goed werden begrepen. Naast begrijpelijke informatie over risico's hebben de betrokkenen in het gebied behoefte aan:

- begrijpelijker informatie over de voorgestelde oplossingen (met duidelijker plaatjes);
- toelichting over hoe effectief de voorgestelde oplossingen zijn in het verminderen van blootstelling en het voorkomen van schade aan gezondheid en milieu;
- informatie over wat de verschillende werkzaamheden bij de verschillende oplossingen betekenen voor de omgeving en wat het te volgen tijdspad is;
- een betere onderbouwing van de uitvoerbaarheid en de voor- en nadelen van de verschillende opties.

Veel geïnterviewden geven aan dat de afvoer van het vervuilde kwelslootwater naar de Westerschelde ongewenst is. Als de wil er is om hieraan tegemoet te komen, wordt geadviseerd om bij de scenario's met drainage en het isoleren van de kwelsloot een betere oplossing te vinden voor de afvoer van het vervuilde water. Verder is het raadzaam het uiteindelijke advies over een oplossingsscenario helder en eerlijk te motiveren en toe te lichten hoe daarbij rekening is gehouden met de percepties, zorgen van belanghebbende burgers. Wanneer er niet voor afgraven wordt gekozen, de voorkeursoptie van de meeste geïnterviewden, is het belangrijk te realiseren dat financiële kosten voor omwonenden niet als legitiem argument worden gezien. Zaken die voor geïnterviewden wel een rol spelen, zijn het introduceren van nieuwe risico's (zoals de blootstelling aan schadelijke stoffen door verwaaiing tijdens het afgraven), zekerheid kunnen geven dan wel onzekerheden wegnemen (het moet een permanente oplossing zijn), de zorg- en morele plicht van overheden en de vraag om gelijke behandeling (overheid vraagt ook van burgers om het netjes op te lossen wanneer ze iets niet goed hebben gedaan en er is in Bunschoten-Spakenburg ook gekozen voor afgraven) en snelheid van besluiten en handelen.

9.4 Communicatie over het besluitvormingsproces

Ook over het besluitvormingsproces zijn er verschillende aspecten die in de communicatie aandacht vragen. Ten eerste: het helder uiteenzetten van het proces zoals dat verlopen is. Daarbij gaat het om welke concrete acties door de verschillende partijen tot nu toe ondernomen zijn in het proces. Maar ook wanneer en door wie besluiten (zoals de keuze voor TGG en het controle systeem) genomen zijn en hoe deze besluiten zijn opgevolgd. Ten tweede: het zorgvuldig communiceren over en tijdens het vervolgtraject. Welke oplossingsrichtingen worden overwogen en wat de bijbehorende criteria zijn. Wat zijn de rollen van de verschillende partijen bij de besluitvorming? Bijvoorbeeld dat de minister van Infrastructuur en Waterstaat uiteindelijk beslist over de aanpak van de zeedijk. Dat Rijkswaterstaat daar niet over beslist, maar er wel een zwaarwegend advies over geeft. Geadviseerd wordt om in de communicatie over de besluitvorming ook het tijdsplan te beschrijven, waarbij in ieder geval wordt vermeld wanneer het besluit genomen wordt, wanneer verdere acties verwacht worden en hoe belanghebbende burgers daarin meegenomen worden. Verder is het van belang om betrokkenen op de hoogte te houden van de voortgang; wat er goed gaat, wat er anders loopt en eventuele tegenvallers.

9.5 Communicatie en herstel van vertrouwen

Door begrijpelijke informatie probeer je de situatie goed weer te geven, in te gaan op de zorgen die er leven en iedereen zo goed mogelijk te informeren over mogelijke oplossingen en de besluitvorming. Deze informatie kan mensen helpen de situatie in een context te plaatsen en informatie beter te duiden. Het is echter een illusie om te denken dat informatie alle zorgen zal wegnemen of mensen altijd overtuigt van het perspectief van de overheid. Naast begrijpelijke informatie kunnen namelijk ook andere factoren veel invloed hebben op de beleving van betrokkenen. Vooral het vertrouwen in de aanpak en communicatie van overheden is daarbij bepalend. Alleen goede informatie geven is daarom niet genoeg, mensen willen ook merken dat er naar ze geluisterd wordt, dat hun zorgen serieus worden genomen, dat erkend wordt dat ze negatieve gevolgen hebben ondervonden en er actie wordt genomen waardoor de situatie verbetert. Hoewel sommige geïnterviewden vertrouwen hebben in de aanpak en communicatie van Rijkswaterstaat, geven velen aan dat het vertrouwen is geschaad.

Het goed beantwoorden van meer kritische vragen die er leven, kan bijdragen aan het herstel van vertrouwen in Rijkswaterstaat. Zo is het voor verschillende geïnterviewden wenselijk dat wordt uitgelegd hoe de keuze voor TGG tot stand is gekomen, welke partijen daaraan verdiend hebben, waarom de controlesystemen tijdens de aanleg niet goed hebben gewerkt en hoe het kan dat er (onbedoeld) toch schadelijke stoffen uitlogen.

Zowel uit de interviews als uit wetenschappelijke literatuur komt ook naar voren dat, om vertrouwen te herstellen, het belangrijk is te reflecteren op wat er mis is gegaan, wanneer er fouten zijn gemaakt deze volmondig te erkennen, en helder te zijn over wat er geleerd is van de fouten en welke stappen zijn gezet om deze in het vervolg te voorkomen. Ook wanneer de besluitvorming rechtmatig is verlopen kan

het nemen van verantwoordelijkheid voor zaken die niet goed zijn gegaan bijdragen aan het herstel van vertrouwen. Rechtmatige keuzes zullen immers niet altijd als rechtvaardig worden ervaren.

Uit de gevoerde gesprekken komt naar dat veel geïnterviewden vinden dat de verantwoordelijkheid voor de zaken die mis zijn gegaan niet voldoende is genomen en soms op andere partijen is afgeschoven. Geadviseerd wordt de verantwoordelijkheid voor de oplossing voor het uitlogen van schadelijke stoffen uit de dijk te nemen en duidelijk te laten zien hoe hieraan invulling wordt gegeven. Rijkswaterstaat draagt bijvoorbeeld veel verantwoordelijkheid in de besluitvorming. Voor sommige geïnterviewden is het weghalen van de TGG de enige maatregel die recht doet aan de in hun ogen zorg- en morele plicht van de overheid en het vertrouwen in Rijkswaterstaat (enigszins) zou kunnen herstellen. De meeste mensen hebben vooral behoefte aan een snel en definitief besluit over het oplossingsscenario en aan een zo snel mogelijke uitvoering. Dit geeft duidelijkheid voor de gemeenschap.

Onafhankelijk van de rol in de besluitvorming kan Rijkswaterstaat ook op andere manieren verantwoordelijkheid nemen. Bijvoorbeeld door – wanneer hier aanleiding toe is – extra acties te ondernemen die de zoetwaterbel en ander oppervlaktewater tegen het vervuilde kwelwater beschermen. Ook zou Rijkswaterstaat, vanwege de negatieve gevolgen die betrokkenen hebben ondervonden als gevolg van de TGG-problematiek, met hen in gesprek kunnen gaan over wat zou kunnen helpen deze negatieve gevolgen te reduceren. Daarnaast blijft aandacht nodig voor de PFAS-problematiek omdat de bewoners in het gebied naast de TGG-problematiek ook te maken hebben met vervuiling van de Westerschelde door PFAS.

Referenties

- Arvai, J., & Rivers, L. (Eds.). (2014). Effective risk communication (p. 3). London, UK: Routledge.
- Bassarak, C., Pfister, H. R., & Böhm, G. (2017). Dispute and morality in the perception of societal risks: extending the psychometric model. *Journal of Risk Research*, 20(3), 299-325.
- Brand, E. & Otte, P. (2021). Verkenning voor aanvulling onderzoek naar de toepassing van TGG te Perkpolder (Zeeland). De rapportage van dit onderzoek is te vinden op: [Verkenning voor aanvullend onderzoek naar de toepassing van TGG te Perkpolder \(Zeeland\) | RIVM](#)
- Brand, E., Otte, P. F., Swartjes, F. A., Wintersen, A., Janssen, P. J. C. M., Rutgers, M., & Brouwer, M. (2018). Risicobeoordeling van het gebruik van thermisch gereinigde grond in Perkpolder (Zeeland). De rapportage van dit onderzoek is te vinden op: [Risicobeoordeling van het gebruik van thermisch gereinigde grond in Perkpolder \(Zeeland\) | RIVM](#)
- Fischhoff, B. (1995). Risk perception and communication unplugged: twenty years of process. *Risk analysis*, 15(2), 137-145.
- Glik, D. C. (2007). Risk communication for public health emergencies. *Annual Review Public Health*, 28, 33-54.
- Gutteling, J. M. (2017). Determinanten van risicoperceptie. Technisch rapport in opdracht van Directie Veiligheid en Risico's, Ministerie van Infrastructuur en Milieu.
- Provincie Zeeland. [Perkpolder | Provincie Zeeland](#) (geraadpleegd februari 2022).
- Rijkswaterstaat. Zeedijk Perkpolder: monitoring en aanpak Rijkswaterstaat www.rijkswaterstaat.nl/zakelijk/duurzame-leefomgeving/circulaire-economie/thermisch-gereinigde-grond/zeedijk-perkpolder-monitoring-en-aanpak-thermisch-gereinigde-grond (geraadpleegd februari 2022).
- RIVM. Thermisch gereinigde grond. www.rivm.nl/tgg (geraadpleegd februari 2022).
- Royal HaskoningDHV (2021) Milieurendementsonderzoek TGG Perkpolder. Rapportage schetsontwerp – beoordeling mogelijke alternatieven.
- Slovic, P. (1987). Perception of risk. *Science*, 236(4799), 280-285.

Slovic, P. (2010). The feeling of risk. New perspectives on risk perception.

Waterschap vallei en Veluwe. [Een schone Westdijk - Vallei en Veluwe \(vallei-veluwe.nl\)](https://vallei-veluwe.nl) (geraadpleegd februari 2022)

Sandman, P. M. (1993). Responding to community outrage: Strategies for effective risk communication. AIHA.

Bijlage 1 Leidraad interview zeedijk Perkpolder

Introductie

Goedemorgen/goede middag. Ik ben(voorstellen, achtergrond en organisatie RIVM).

Voor we starten wil ik u eerst iets meer vertellen over de aanleiding voor dit interview. In opdracht van Rijkswaterstaat doet het RIVM een belevingsonderzoek onder omwonenden, ondernemers en andere belanghebbenden van de zeedijk in Perkpolder. Het RIVM is een onafhankelijk kennisinstituut dat de Nederlandse overheid adviseert over volksgezondheid en een gezonde, duurzame en veilige leefomgeving.

Wij voeren dit gesprek om beter inzicht te krijgen in de zorgen, vragen en behoeften van omwonenden en andere betrokkenen over de zeedijk in Perkpolder, en specifiek het gebruik van thermisch gereinigde grond voor deze zeedijk. Deze gesprekken geven een belangrijk beeld van hoe er over de zeedijk en mogelijke oplossingen gedacht wordt.

Rijkswaterstaat weegt deze inzichten mee in het advies over de te nemen vervolgstappen aan de minister. De uitkomsten van ons onderzoek worden aangeboden aan de minister die voor de zomer een besluit zal nemen over wat er moet gebeuren met de zeedijk.

De uitkomsten van ons onderzoek worden ook openbaar gemaakt. We publiceren ons rapport in maart 2022.

- Het interview duurt ongeveer een uur (voor 1-op-1 gesprekken) / 1,5 uur (voor groeps gesprekken).
- Het interview gaat over wat u denkt en vindt; er zijn geen goede of foute antwoorden.
- We zouden het gesprek graag op willen nemen omdat we dan de informatie beter kunnen verwerken. Wat we bespreken wordt vertrouwelijk verwerkt. Dat betekent dat uw naam en andere persoonlijke gegevens niet in het verslag terechtkomen. Na de verwerking worden de opnames gewist. Maakt u bezwaar tegen opname van dit gesprek? *(als er geen toestemming is, dan wel notities maken)*.
- Heeft u voor dat we beginnen nog vragen?

Start interview (opnameapparaat aanzetten)

Opnieuw toestemming vragen voor opname, zodat deze ook op de band staat.

Betrokkenheid respondent bij zeedijk Perkpolder

- Op welke manier heeft u te maken met de zeedijk in Perkpolder en wat daaromheen gaande is?
- Wat betekenen de ontwikkelingen voor u persoonlijk?
- Waaruit bestaat uw betrokkenheid? Waarom bent u betrokken? In hoeverre zet u zich actief in? (wat doet u/(hoe)heeft u zich georganiseerd?

Perceptie zeedijk en TGG

- Wat vindt u van de Perkpolderzeedijk? (Wat vindt u van het natuurcompensatieproject?)
- Wat vindt u ervan dat voor de zeedijk in Perkpolder termisch gereinigde grond is gebruikt?
- Zijn er zaken waar u zich zorgen over maakt? Zo ja, welke zaken?
- Wat denkt u dat de belangrijkste bedreigingen zijn?
- Hebben [deze zorgen] nog gevolgen voor uw dagelijkse bezigheden? (*Invloed perceptie op gedrag uitvragen*)
- Zijn er zaken die goed gaan met betrekking tot de dijk?

Percepties beleid/aanpak veiligheid zeedijk (in geval van tijdsnood dit blokje kort behandelen of overslaan)

- Hoe vindt u dat er op dit moment door de verschillende overheden wordt omgegaan met de veiligheid van zeedijk?
- Welke dingen gaan er goed volgens u?
- Welke dingen kunnen beter?
- Hoe kijkt u naar het besluit om TGG toe te passen in de zeedijk in Perkpolder?
- Hoe kijkt u aan tegen hoe er sinds de aanleg van de dijk in 2015 wordt omgegaan met de zeedijk in Perkpolder?
- Wie is volgens u verantwoordelijk voor de veiligheid van de dijk?

Behoeften (oplossing problematiek dijk)

Wat zou u graag willen dat er wordt gedaan met de termisch gereinigde grond in de zeedijk bij Perkpolder? En waarom?

Bent u op de hoogte van de verschillende oplossingsscenario's die op dit moment worden uitgewerkt door RoyalHaskoningDHV? (er wordt in dit kader ook wel gesproken van beheersmaatregelen)

Graag bespreken we deze oplossingsscenario's kort met u. *Factsheet presenteren en kort alle oplossingsscenario's achter elkaar doorlopen.*

- Als u dit zo hoort, heeft een van de oplossingsscenario's uw voorkeur? En waarom?
- In welke mate kunnen de andere oplossingsscenario's ook op uw steun rekenen? Waarom wel/niet?

Lokale context

- In hoeverre merkt u dat de dijk leeft in de omgeving? Waar merkt u dat aan?
- In hoeverre denkt u/merkt u dat er hetzelfde over wordt gedacht door verschillende mensen/groepen?

Behoeften (proces)

- Hoe vindt u dat u wordt meegenomen in alles gaande over Perkpolder?
- Wat ging er goed op dit gebied de afgelopen tijd?
- Wat ging juist niet goed?
- Waar vindt u dat vooral/meer aandacht aan moet worden besteed?
- Hoe wilt u het komende halfjaar betrokken worden als het gaat om de ontwikkelingen rondom de zeedijk in Perkpolder? Wat

vindt u van de communicatie over de Perkpolder Zeedijk tot nu toe?

- Hoe ervaart u tot nu toe de communicatie vanuit Rijkswaterstaat?
- Waar vindt u dat in de communicatie het komende halfjaar vooral/meer aandacht aan moet worden besteed?
- Hoe zou de communicatie er volgens u uit moeten zien?

Afsluiting

- Dit waren al onze vragen.
- Zijn er zaken die u nog zou willen toevoegen?
- Heeft u nog vragen voor ons?
- Is er nog iemand waarvan u denkt dat wij deze persoon ook moeten spreken voor ons onderzoek?

Dan zijn we tot slot nog benieuwd hoe we naar u in ons rapport mogen verwijzen. (bijvoorbeeld bewoners uit dorp X, dorpsraad, agrarier, of bij naam?)

Dan danken wij u hartelijk voor dit gesprek.

Wij verwerken dit gesprek en de andere gesprekken die wij deze week houden in een rapport. We zullen u als deelnemer van het onderzoek op de hoogte stellen van de resultaten voordat we het rapport openbaar maken in maart 2022. Wanneer exact en in welke vorm laten we u nog weten (*vorm hangt onder meer af van inhoud resultaten*).

Mogen we uw emailadres noteren, zodat we u op de hoogte kunnen houden?

Bijlage 2 Oplossingsscenario's Royal HaskoningDHV

Alternatieven die worden uitgewerkt door Royal HaskoningDHV richting keuze voorkeursalternatief

Oplossingsscenario A: Huidige situatie handhaven met aanvullende monitoring

Dit alternatief gaat ervan uit dat de effecten in de omgeving zodanig gering en beheerst zijn, dat enkel monitoring afdoende borgt dat er geen negatieve effecten op termijn op treden.

RHDHV doet dan een voorstel hoe de monitoring in te richten, zodanig dat er sprake is van een beheerste en gecontroleerde situatie. Daarbij wordt gekeken naar de bestaande meetpunten en eventuele uitbreiding van het meetnet. Daarnaast wordt een uitspraak gedaan over het tijdspad, hoe lang is aanvullende monitoring nodig?

Voordelen:

+ Er worden maatregelen genomen die nodig zijn voor omgeving, afgestemd op de daadwerkelijke risico's. Dit gebaseerd op monitoring.

Nadelen:

- De (beperkte) verspreiding richting de kwelsloot en achterliggend gebied blijft wel aanwezig.

Oplossingsscenario B: Isoleren watersysteem

Dit alternatief zorgt ervoor dat eventuele verontreiniging zich niet verspreidt naar verder gelegen polders maar gecontroleerd wordt afgevoerd naar de Westerschelde.



Figuur 2 Oplossingsscenario B: Isoleren watersysteem

RHDHV werkt een voorstel uit hoe de kwelsloot geïsoleerd kan worden van de rest van de polder, zonder dat dit ten koste gaat van de waterbeheersing voor de landbouw. Hierbij wordt gedacht aan omleiden van het watersysteem en de bouw van een nieuw gemaal vlak bij de zeedijken aan de Westerschelde.

Voordelen:

- + In de rest van het poldersysteem is er geen enkele invloed meer denkbaar van stoffen die uit de TGG komen, want het watersysteem is gescheiden.
- + Er is extra gemaalcapaciteit beschikbaar voor het gebied. Omdat dit gebied aan het eind van de afvoerroute zit naar gemaal Campen is dit een voordeel (snellere afvoer).

Nadelen:

- De mate van uitloging van stoffen naar het oppervlaktewater blijft ongewijzigd, ook al verandert de afvoerroute.
- Voor het omleiden van het watersysteem zijn aanpassingen nodig die waarschijnlijk vragen om grondaankoop voor het aanleggen van extra watergangen.
- De bemaling vraagt straks extra onderhoud.

*Figuur [2 3 4]: Alleen in het deel dat met **rood** is aangegeven op de figuren is TGG toegepast. Bij de Koppeldijk is er geen uitloging van stoffen uit de TGG, hiervoor worden geen maatregelen uitgewerkt. Voor het deel dat met grijs is aangegeven is de kern van de dijk opgebouwd uit extractief gereinigd zand en geen TGG.*

Oplossingsscenario C: Drainage

Dit alternatief zorgt ervoor dat eventuele verontreiniging eerder wordt afgevangen en gelijktijdig ook de TGG beter wordt ontwaterd. Hiermee wordt de verspreiding richting de kwelsloot direct achter de zeedijken tegengegaan. Deze maatregel kan worden gecombineerd met het isoleren van het watersysteem of losstaand worden uitgevoerd. Bij een losstaande uitvoering wordt er een afvoer van de drainage gerealiseerd richting de Westerschelde.



Figuur 3 Oplossingsscenario C: Drainage

Voordelen:

- + De uitloging van stoffen in het grondwater wordt deels al opgevangen voordat deze in de kwelsloot komt.

+ Door de drainage kan de grondwaterstand in de dijk mogelijk worden verlaagd, waardoor er minder stoffen uitlogen.

Nadelen:

- De uitloging van stoffen naar het oppervlaktewater zal deels ongewijzigd blijven omdat de drainage niet al het grondwater zal afvangen voordat het in de kwelsloot komt.
- De drainage en bemaling vragen straks extra onderhoud.

Oplossingsscenario D: TGG verwijderen

In dit alternatief wordt de kern van de zeedijken bestaande uit TGG geheel vervangen. Dit betekent dat de zeedijken opnieuw moet worden aangelegd en de TGG moet worden afgevoerd naar een stortlocatie. RHDHV bekijkt wat hiervoor moet gebeuren, ook tijdens de aanleg. Bijvoorbeeld in relatie tot het behoud van de tijdelijke hoogwaterveiligheid. Dit kan door bijvoorbeeld tijdelijke damwanden in de bestaande dijk te plaatsen en stapsgewijs te ontgraven en weer aan te vullen.



Figuur 4 Oplossingsscenario D: TGG verwijderen

Voordelen:

+ De TGG is in zijn geheel verwijderd. Na werkzaamheden is er geen enkele uitloging meer van milieuvreemde stoffen naar de omgeving.

Nadelen:

- De impact en omvang van de werkzaamheden is groot. De dijk moet in zijn geheel opnieuw worden aangelegd. Dit heeft een negatief effect op het bestaande Natura 2000-gebied en geeft tijdelijke overlast in het gebied. Ook moet de dijk worden voorzien van grondwaterbemaling voordat er kan worden ontgraven, waarbij het verontreinigd grondwater vrij komt.
- Het garanderen van de hoogwaterveiligheid tijdens de aanlegfase vraagt extra maatregelen, de werkzaamheden kunnen niet in één keer worden uitgevoerd. De verwachting is dat het meerdere jaren kost om de werkzaamheden uit te voeren, omdat er alleen buiten het stormseizoen kan worden gewerkt.

Alleen in het deel dat met **rood** is aangegeven op de figuren is TGG toegepast. Bij de Koppeldijk is er geen uitloging van stoffen uit de TGG, hiervoor worden geen maatregelen uitgewerkt. Voor het deel dat met grijs is aangegeven is de kern van de dijk opgebouwd uit extratief gereinigd zand en geen TGG.

RIVM

De zorg voor morgen begint vandaag